

ADMINISTRATĪVĀ UN KRIMINĀLĀ JUSTĪCIJA

JANVĀRIS
FEBRUĀRIS /2018
MARTS

Nr. 1 (82)

Print ISSN 1407-2971
Online ISSN 2592-8422

Baltijas Starptautiskās
akadēmijas un Rēzeknes
Tehnoloģiju akadēmijas
zinātniski teorētisks žurnāls

Galvenais redaktors
Dr.iur. Dainis Mežulis

Redakcijas kolēģija
Dr.iur. Petrus C.van Duyn (Nīderlande)
Dr.habil.iur. Viktors Justickis (Lietuva)
Dr.iur. Larisa Beļajeva (Krievija)
Jur.zin.kand. Vladimirs Rudņevs (Krievija)
Dr.phil. Dilip K. Das (ASV)
Dr.iur. Risto Pullats (Igaunija)
Ph.D. Cveta Markova (Bulgārija)
Dr.iur. Vladimirs Žuravels (Ukraina)
Dr.iur. Sandra Kaija (Latvija)
Dr.iur. Ārija Meikališa (Latvija)
Dr.iur. Vitolds Zahars (Latvija)
Dr.habil.iur. Osvalds Joksts (Latvija)
Dr.iur. Aivars Endziņš (Latvija)
Dr.iur.Jānis Načičionis (Latvija)
Dr.iur. Jānis Baumanis (Latvija)
Dr.iur. Ivars Kronis (Latvija)
Dr.iur. Ilona Bulgakova (Latvija)
Dr.iur. Artūrs Gaveika (Latvija)
Dr.habil.phil. Ivans Vedins (Latvija)
Dr.philol. Jeļena Bescennaja (Latvija)

Vāka autore Anita Dimante
Redkolēģijas sekretāre Jeļena Bescennaja

**Baltijas Starptautiskās akadēmijas
un Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas
izdevums**

Reģ.apl. Nr.000702194

Mūsu adrese

Lomonosova iela 4, Rīga, Latvija, LV-1019
e-pasts: justicija@bsa.edu.lv
Tālr./fakss: 67100242

Izgatavots: SIA "Elektrokomfort R",
"Apdrukus studeja"
Atbrīvošanas aleja 115, K-3, Rēzekne

Visi raksti ir recenzēti atbilstoši Latvijas
Zinātnes padomes prasībām.
Rezencijas ir pieejamas žurnāla redakcijā.

SATURS

Policijas tiesību apakšnozare

A. Matvejevs

Policijas darbības aktualitātes ceļu satiksmes
drošības uzraudzības jomā4

Krimināltiesību apakšnozare

I. Baikovska

Jaunatklāti apstākļi – pamats
kriminālprocesa atjaunošanai..... 14

G. Bučiunas

Teroristu-pašnāvnieku uzvedības
determinanti.....29

V. Karpovs

Nepilngadīgo vardarbīgās noziedzības
kriminoloģiskā un krimināltiesiskā
analīze.....50

A. Ščerbakovs

Kriminālsodu izpildes sistēmas drošību
ietekmējoši faktori64

Civiltiesību apakšnozare

J. Joksts

Ekonomiskā drošība komercdarījumā
kontekstā80

Valsts tiesību apakšnozare

M. Petrova, H. Hristovs

Informācijas par tiesas spriedumiem un
lēmumiem proaktīva publicēšana91

I. Krampuža

Būvniecības publiskā procesa principu
attīstība110

Latvijas Zinātnes padomes lēmums Nr. 1-2-1

Rīgā, 2007.gada 23.janvārī

Latvijas Zinātnes padome, pamatojoties uz Latvijas Republikas „Zinātniskās darbības likumu” (19.05.2005.) un „Latvijas Zinātnes padomes nolikumu” (LR MK Noteikumi Nr. 383, 09.05.2006.), nolemj iekļaut LZP Vispārtzīto recenzējamo zinātnisko izdevumu sarakstā žurnāla „Administratīvā un Kriminālā Justīcija”, trīs sadaļas: krimināltiesības, policijas tiesības, kriminālistika un operatīvās darbības teorija.

Latvijas Zinātnes padomes priekšsēdētājs akadēmiķis **J.Ekmanis**

Autoru viedoklis var nesakrist ar redakcijas kolēģijas viedokli. Par faktu pareizību atbild rakstu autori.

CONTENT

Department of Police Law

A. Matvejevs

Police activities in the field of road safety monitoring.....4

Department of Criminal Law

I. Baikovska

Newly disclosed circumstances – grounds for renewal of criminal proceeding.....14

G. Bucionas

Determinants of terror acts accomplishes-suicide bombers behavior.....29

V. Karpov

Criminological and criminal law analysis of juvenile violent crime.....50

A. Scherbakov

The factors influencing safety of penal correction system64

Department of Civil Law

J. Joksts

Economic safety in the context of commercial transactions80

Department of State Law

M. Petrova, H. Hristov

Proactive publication of information about judicial cases and acts of the court of justice.....91

I. Krampuža

The development of principles of the public construction process110

СОДЕРЖАНИЕ

Отрасль полицейского права

А. Матвеев

- Актуальные вопросы надзора полиции за
безопасностью дорожного движения.....4

Отрасль уголовного права

И. Байковска

- Вновь открывшиеся обстоятельства – основание
для возобновления уголовного процесса.....14

Г. Бучюнас

- Детерминанты поведения исполнителей
террористических актов – смертников.....29

В. Карпов

- Криминологический и уголовно-правовой анализ
насилованной преступности несовершеннолетних...50

А. Щербаков

- Факторы, влияющие на обеспечение безопасности
уголовно-исполнительной системы.....64

Отрасль гражданского права

Я. Ёкстс

- Экономическая безопасность в контексте
коммерческих сделок.....80

Отрасль государственного права

М. Петрова, Х. Христов

- Проактивная публикация судебной информации.....91

И. Крампужа

- Эволюция принципов публичного процесса
строительства.....110

POLICIJAS TIESĪBU APAKŠNOZARE

POLICIJAS DARBĪBAS AKTUALITĀTES CEĻU SATIKSMES DROŠĪBAS UZRAUDZĪBAS JOMĀ

*Dr. iur. Aleksandrs Matvejevs,
Daugavpils Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes
Tiesību katedras docents, Latvija*

Abstract

The legal problem of policing is how to regulate police powers that enable police officers to enforce laws. The purpose of this article is to investigate legal restrictions in police law. The author considers some legal restrictions implemented by the police in the field of road traffic.

Keywords: police law, police officer, traffic caution, legal restrictions.

Ievads

Ceļu satiksmes drošības joma ir svarīga un nozīmīga katram valsts iedzīvotājam. Policijas klātesamība un redzamība vistiešākajā veidā ietekmē iedzīvotāju drošības sajūtu, tai skaitā, ceļu satiksmes drošības jomā.

Viens no aspektiem, kas norāda uz pētāmā jautājuma aktualitāti, ir tas, ka pilsoniskās sabiedrības attīstība neizbēgami rada situācijas, kad policijai ar savu darbību ir jāierobežo personu tiesības un brīvības. Taču pastāv jautājumi par šādas rīcības pamatotību, ierobežojuma ilgumu un cik lielā mērā šīs tiesības var ierobežot, un cik tas ir nepieciešams. Nepieciešamības priekšnosacījumi ir steidzama sociāla vajadzība un samērīgums starp iejaukšanos un izvirzīto leģitīmo mērķi.

Šeit nākas saskarties ar policijas darbības paradoksu: policijai ar savu darbību ir jāaizsargā personu tiesības un brīvības, taču ikdienā tai nākas tās ierobežot. Likums „Par policiju” nosaka, ka policija nodrošina personu tiesību un brīvību ievērošanu. Šo tiesību un

brīvību ierobežošana ir pieļaujama, tikai pamatojoties uz likumu un likumā noteiktajā kārtībā. Ikreiz, kad policijai nākas ierobežot personu tiesības un brīvības, policijas darbinieks sniedz personai paskaidrojumu, kurā pamato katru konkrēto ierobežojumu. Šādos gadījumos pēc personu pieprasījuma policijas darbiniekam jānosauc savs uzvārds, amats un dienesta vieta, kā arī jāuzrāda dienesta apliecība¹. Īpaši aktuāls šis jautājums kļūst tad, ja valstij ir tiesisks pamats dažādu tiesisko ierobežojumu ieviešanai, savukārt policija ir valsts pilnvarota institūcija pieņemto tiesisko ierobežojumu īstenošanai, ja nepieciešams, lietojot dažādus piespiedu līdzekļus.

Ceļu satiksmes likuma 4. panta ceturtnā daļa nosaka, ka Valsts policija saskaņā ar likumu "Par policiju" nodrošina kārtību uz ceļiem, regulē transportlīdzekļu un gājēju kustību, veic satiksmes uzraudzību, kontrolē ceļu stāvokli, kā arī satiksmes organizācijas tehnisko līdzekļu un transportlīdzekļu tehnisko stāvokli².

Ceļu satiksmes tiesisko ierobežojumu mērķis ir aizsargāt cilvēku dzīvību un veselību, vidi, kā arī fiziskajām un juridiskajām personām piederošo mantu. Ceļu satiksmes organizācijas mērķis ir nodrošināt nepārtrauktu, ritmisku un ātru ceļu satiksmi, kā arī maksimāli garantēt tās drošību.

Ievērojot iepriekš minēto, pētījuma mērķis ir izpētīt policijas darbinieku pilnvaru tiesisko reglamentāciju un īstenošanu transportlīdzekļu apturēšanā.

Mērķa sasniegšanai jāizpilda šādi pētījuma uzdevumi: jāanalizē policijas darbinieku pilnvaru tiesiskais regulējums transportlīdzekļu apturēšanā; jāapskata policijas darbinieku pilnvaru īstenošanas kārtība transportlīdzekļu apturēšanā. Pētījuma priekšmets: policijas darbinieku pilnvaru tiesiskais regulējums transportlīdzekļu apturēšanā. Pētījuma objekts: sabiedriskās attiecības ceļu satiksmes jomā – policijas darbinieku leģitīmās tiesības apturēt transportlīdzekļus. Pētījuma mērķa sasniegšanai, interpretējot tiesību normas, izmantotas šādas interpretācijas metodes: sistēmiskā interpretācijas metode, kuras ietvaros noskaidrota tiesību normas jēga saistībā ar citām tiesību normām; teleoloģiskā (jēgas un mērķa) interpretācijas metode, kuras ietvaros noskaidrota tiesību normas jēga, pamatojoties uz lietderīgu un taisnīgu mērķi, kas ar attiecīgo tiesību normu jāsasniedz.

Pētījuma zinātniskā novitāte ir saistīta ar to, ka rakstā analizēti ar ceļu satiksmi saistīti tiesiskie ierobežojumi policijas tiesībās – policijas darbinieku leģitīmās tiesības apturēt transportlīdzekļus.

Policijas darbinieku pilnvaru tiesiskā reglamentācija un īstenošanas kārtība transportlīdzekļu apturēšanā

Transportlīdzekļu apturēšanu regulē gan Ceļu satiksmes likums un tam pakārtoti normatīvie akti, gan arī likums „Par policiju”. Transportlīdzekļa apturēšana ir viens no policijas darbības līdzekļiem, kas tiek pielietoti ar mērķi nepieļaut tiesību normu pārkāpumus un piemērot administratīvo atbildību par izdarītajiem tiesībpārkāpumiem. Šis līdzeklis praksē tiek pielietots bieži.

Vīnes konvencija par ceļu satiksmi ieteic nacionālajos tiesību aktos noteikt, ka satiksmi regulējošo pilnvaroto amatpersonu norādījumi var būt šādi:

(a) roka pacelta uz augšu: šis žests nozīmē “uzmanību, apstāties” visiem ceļa lietotājiem, izņemot vadītājus, kuri vairs nevar apstāties ar pietiekamu drošību; turklāt šāds žests, ja tas tiek parādīts krustojumā, neprasa, lai apstātos vadītāji, kuri jau ir iebraukuši krustojumā;

(b) horizontāli izstiepta roka vai rokas: šis žests nozīmē stop signālu visiem ceļa lietotājiem, kas tuvojas no jebkura virziena, kas šķērsotu izstieptās rokas vai roku norādīto virzienu; pēc šī žesta parādīšanas pilnvarotā amatpersona, kas regulē satiksmi, var nolaist roku vai rokas; šis žests tāpat nozīmē stop signālu vadītājiem, kas atrodas amatpersonai priekšā vai aizmugurē;

(c) sarkanās gaismas signāla šūpošana: šis žests nozīmē stop signālu vadītājiem, pret kuriem pavērsta gaisma³.

Vīnes konvencijai par ceļu satiksmi ir tikai rekomendējošs raksturs, bet Latvijas Republikas tiesību aktu normu neatbilstība var radīt pārpratumus starptautiskās sadarbības ietvaros.

Jautājums par kādas Latvijas Republikas Satversmē noteiktas cilvēka pamattiesības efektivitāti ir jautājums par šīs pamattiesības ierobežošanu. Lai nodrošinātu kādas cilvēka pamattiesības īstenošanu un vienlaikus arī aizsargātu citu personu tiesības un citas konstitucionālās vērtības, valsts normatīvajos aktos nosaka pamattiesību īstenošanas kārtību un ierobežojumus (prasības) šo pamattiesību īstenošanā. Ja likumos nav noteikta kādas pamattiesības īstenošanas kārtība vai ierobežojumi šīs pamattiesības īstenošanai, šāda valsts rīcība neatbīvo no pienākuma pamattiesības piemērot tieši⁴. Tiesību un brīvību ierobežošanas institūtam ir svarīga nozīme optimāla līdzsvara formēšanā starp personas, sabiedrības un valsts interesēm. Nav pieļaujama policijas īstenošana patvaļīga pamattiesību

ierobežošana.

Latvijas Republikas Satversmes 116. pants nosaka, ka personu tiesības var ierobežot likumā paredzētajos gadījumos, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību. Uz šajā pantā minēto nosacījumu pamata var ierobežot arī reliģiskās pārliecības paušanu⁵. Tas savukārt nozīmē, ka tiesiskais valsts principi tiks ievēroti tikai tad, ja visi valstī pastāvošie tiesiskie ierobežojumi ir reglamentēti likumos, savukārt personas brīvību ierobežošanas gadījumos ir tiesības vērsties tiesā ar iesniegumu izvērtēt policijas institūciju īstenoto ierobežojumu likumību.

Policijai, darbojoties sabiedriskās kārtības un sabiedrības drošības nodrošināšanas procesā, jāveic dažādi tiesiskie ierobežojumi, kas būtībā ir administratīvie akti, bet kuri netiek izdoti rakstveidā, tādejādi, ir būtiski apgrūtināta to izdošanas tiesiskuma pārbaude administratīvajā tiesā.

Administratīvo aktu var izdot mutvārdos vai citādi, ja administratīvā akta izdošana ir steidzama un jebkura kavēšanās tieši apdraud valsts drošību, sabiedrisko kārtību, vidi, personas dzīvību, veselību vai mantu. Tāpat mutvārdu forma pieļaujama, ja tas paredzēts piemērojamā normatīvajā aktā. Vai arī, ja gadījums ir objektīvi mazsvarīgs, vai administratīvā akta izdošana rakstveidā nav iespējama vai nav adekvāta⁶.

Policijas darbībai raksturīga rīcības steidzamība (administratīvo aktu izdodot mutvārdos, satiksmi regulējot ar signāliem – ar skaļruņa palīdzību, roku vai zizli), jo policijas darbiniekam dažādās situācijā jārīkojas nekavējoties. Tomēr policijas darbinieku rīcībai neatkarīgi no situācijas ir jāiekļaujas tiesību aktu normu prasību ietvaros un to rīcības rezultātā nedrīkst tikt pārkāptas personu pamattiesības.

Valsts policija saskaņā ar likumu „Par policiju” nodrošina kārtību uz ceļiem, regulē transportlīdzekļu un gājēju kustību, veic satiksmes uzraudzību, kontrolē ceļu stāvokli, kā arī satiksmes organizācijas tehnisko līdzekļu un transportlīdzekļu tehnisko stāvokli.

Likuma „Par policiju” 12. panta pirmā daļa nosaka policijas darbinieka tiesības, kas tam piemīt, pildot viņam uzliktos pienākumus atbilstoši dienesta kompetencei. Viena no policijas darbinieka tiesībām – apturēt transportlīdzekli un izdarīt tā apskati – ir noteikta minētā panta pirmās daļas 18. un 20. punktā. Saskaņā ar likuma „Par policiju” 12. panta pirmās daļas 18. punktu policijas

darbiniekam, pildot viņam uzliktos pienākumus atbilstoši dienesta kompetencei, ir tiesības saskaņā ar Valsts policijas vai teritoriālās policijas pārvaldes priekšnieka norādījumu plānotu pasākumu izpildes laikā apturēt transportlīdzekļus un izdarīt to apskati (izņemot diplomātisko un konsulāro pārstāvju transportlīdzekļus), lai aizturētu meklēšanā izsludinātas personas un transportlīdzekļus vai atklātu transportlīdzekļu vadītājus, kuri vada transportlīdzekli alkohola reibumā, narkotisko vai citu apreibinošu vielu ietekmē vai bez transportlīdzekļu vadīšanas tiesībām. Saskaņā ar likuma „Par policiju” 12. panta pirmās daļas 20. punktu policijas darbiniekam, pildot viņam uzliktos pienākumus atbilstoši dienesta kompetencei, ir tiesības apturēt transportlīdzekli un izdarīt tā apskati, ja ir pamats domāt, ka transportlīdzekļa vadītājs pārkāpis ceļu satiksmi reglamentējošo normatīvo aktu prasības vai transportlīdzeklis tiek izmantots likumpārkāpuma izdarīšanai; aizliegt lietot transportlīdzekļus, kuru tehniskais stāvoklis apdraud transporta kustības drošību; atstādināt no transportlīdzekļu vadīšanas personas, kuras ir alkohola reibumā, narkotisko vai citu apreibinošu vielu iespaidā, kā arī personas, kurām nav dokumentu par konkrētā transportlīdzekļa lietošanas vai attiecīgās kategorijas transportlīdzekļa vadīšanas tiesībām; nogādāt transportlīdzekli policijas iestādē nepieciešamās pārbaudes veikšanai, ja ir izsludināta tā meklēšana vai ir pamats domāt, ka ir nelikumīgi nomainīti vai viltoti transportlīdzekļa reģistrācijas dokumenti, valsts reģistrācijas numura zīme vai transportlīdzekļa agregātu numuri, vai nav transportlīdzekļa reģistrācijas vai īpašuma tiesības apliecinājoša dokumenta un citādi nav iespējams konstatēt transportlīdzekļa lietošanas likumību. Savukārt, 20.² punkts piešķir policijas darbiniekam tiesības veikt autopārvadājumu uzraudzību un kontroli.

Ceļu satiksmes likuma 19. panta piektā daļa noteic, ka transportlīdzekļa vadītājam ir tiesības uzzināt viņa vadītā transportlīdzekļa apturēšanas iemeslu, kā arī tās amatpersonas vārdu, uzvārdu un amatu, kura to apstādinājusi. Valsts policijas iekšējā normatīvā akta 2010. gada 22. februāra noteikumu Nr. 5 „Dienesta pienākumu izpildes organizācija un kontrole sabiedriskās kārtības nodrošināšanas un satiksmes uzraudzības jomā” 78. punkts noteic, ka pēc transportlīdzekļa apturēšanas amatpersona nekavējoties pienāk pie transportlīdzekļa vadītāja, sasveicinās, palīdz attiecīgā transportlīdzekļa vadīšanai nepieciešamos dokumentus un izskaidro

transportlīdzekļa apturēšanas iemeslu. Pēc transportlīdzekļa vadītāja pieprasījuma nosauc savu amatu un uzvārdu, kā arī uzrāda dienesta apliecību⁷.

Administratīvo tiesu judikatūrā atzīts, ka iestādes faktiskā rīcība atbilst tām pašām pazīmēm, kā administratīvais akts, vienīgi faktiskā rīcība ir vērsta uz faktisko, nevis tiesisko seku radīšanu⁸. Ar žestu (zizli) dota rīkojuma apturēt transportlīdzekli gadījumā tiek radītas tiesiskas, nevis faktiskas sekas, proti, šis žests nosaka transportlīdzekļa vadītājam pienākumu apturēt transportlīdzekli. Par faktisko rīcību varam runāt gadījumā, ja transportlīdzeklis tiktu apturēts, izmantojot transportlīdzekļu piespiedu apstādināšanas līdzekļus, radītu faktiskas sekas – transportlīdzekļa apstāšanos.

Tādējādi var secināt, ka policijas darbinieka ar žestu (zizli) dots rīkojums transportlīdzekļa vadītājam apturēt transportlīdzekli ir uzskatāms par administratīvo aktu, jo tas atbilst administratīvā akta obligātajām pazīmēm. Proti, rīkojumu izdod valsts pārvaldes iestādes amatpersona, izpildot dienesta pienākumus, attiecībā uz administratīvā akta brīdī nezināmu, bet noskaidrojamu personu; rīkojums nodibina konkrētas tiesiskas attiecības – uzliek pienākumu transportlīdzekļa vadītājam apturēt transportlīdzekli. Ar žestu (zizli) izdotajam rīkojumam jābūt atpazīstamam (saprotamam). Saskaņā ar Ministru kabineta 2015. gada 2. jūnija noteikumu Nr.279 „Ceļu satiksmes noteikumi” 25.7. apakšpunktu apturēt transportlīdzekli, ja policijas darbinieks dod norādījumu: ar skaļruņa palīdzību vai uz konkrēto transportlīdzekļa vadītāju vērsta rokas vai zizļa svārstveida kustību no policijas automobiļa vai motocikla, kam ir normatīvajos aktos par transportlīdzekļu reģistrāciju noteiktajām prasībām atbilstošs operatīvā transportlīdzekļa krāsojums vai tā nav; ar horizontāli vērstu roku vai zizli, atrodoties uz (pie) brauktuves. Vienlaikus ar otru roku policijas darbinieks var dot norādījumus, kuram konkrēti transportlīdzekļa vadītājam un kur jāaptur transportlīdzeklis⁹.

Policijas darbinieka ar žestu (zizli) dots rīkojums transportlīdzekļa vadītājam apturēt transportlīdzekli nebūs uzskatāms par administratīvo aktu visos gadījumos, jo atsevišķos gadījumos šāds rīkojums var tikt klasificēts arī kā vienkārša pārvaldes darbība. Vērtējot, vai šāds rīkojums ir administratīvs akts vai vienkārša pārvaldes darbība (tehnisks akts), ir svarīgi izprast, kādā nolūkā šāds rīkojums ticis izdots. Ja rīkojuma apturēt transportlīdzekli mērķis ir bijis palīdzības

vai informācijas sniegšana (vai saņemšana), šāds rīkojums būtu uzskatāms par vienkāršu pārvaldes darbību. Piemēram, ja policijas darbinieks ar žestu (zizli) aptur transportlīdzekli, lai informētu par to, ka turpmākajā ceļa posmā ir bīstami apstākļi vai sastrēgums, un iesaka autovadītājam attiecīgi ievērot sevišķu piesardzību vai izvēlēties citu maršrutu. Tāpat, ja policijas darbinieks aptur transportlīdzekli nolūkā izteikt lūgumu steidzamos gadījumos ar transportlīdzekļa vadītāja piekrišanu izmantot iestādēm, privātpersonām vai personu apvienībām piederošos transportlīdzekļus (izņemot ārvalstu diplomātisko, konsulāro un citu pārstāvniecību un starptautisko organizāciju transportlīdzekļus, kā arī speciālos transportlīdzekļus) braukšanai uz notikuma vietu vai personu nogādāšanai ārstniecības iestādēs, ja tām steidzami nepieciešama medicīniskā palīdzība, kā arī tādu personu vajāšanai, kuras izdarījušas noziegumus, un aizturēto neatliekamai nogādāšanai policijas iestādē¹⁰.

Likuma „Par policiju” 12. panta 15. punkts nosaka, ka policijas darbiniekam ir tiesības uz laiku ierobežot vai pārtraukt transporta vai gājēju kustību ielās un uz ceļiem, kā arī personu iekļūšanu atsevišķās vietās vai objektos un izklūšanu no tiem, ja to prasa sabiedrības drošības, personu dzīvības, veselības un mantas aizsardzības, kā arī izmeklēšanas intereses. Savukārt 21. punkts piešķir policijas darbiniekam tiesības ierobežot vai aizliegt remonta un celtniecības, kā arī citu darbu veikšanu ielās un uz ceļiem, ja netiek ievērotas prasības par sabiedrības drošības un transporta kustības drošības garantēšanu.

Saskaņā ar Ministru kabineta 2016. gada 19. janvāra noteikumu Nr. 42 „Kārtība, kādā aizliedzama vai ierobežojama satiksme” 3.4. apakšpunktu lēmumu par satiksmes aizliegumu vai ierobežojumu pieņem sevišķi neatliekamajos gadījumos policijas darbinieki un citas amatpersonas, kuras tam pilnvaro likumi un citi normatīvie akti (bez saskaņošanas ar ceļa pārvaldītāju)¹¹.

Saskaņā ar Ceļu satiksmes likuma 43.³ panta 2. punktu policijai ir tiesības pārvietot transportlīdzekli no vietas, kur tas novietots stāvēšanai, uz citu – stāvēšanai atļautu vietu piespiedu kārtā saskaņā ar pašvaldības pilnvarotas amatpersonas lēmumu vai Valsts policijas priekšnieka rīkojumu no ielām, kuras nepieciešams atbrīvot oficiālo valsts vizīšu vai citu pasākumu nodrošināšanai¹².

Tiesisko ierobežojumu īstenošanā nozīmīgs ir organizatoriski tehniskais nodrošinājums, kas rada iespējas efektīvi novērst un

atklāt likumpārkāpumus. Tās ir transportlīdzekļu sakaru iekārtas un speciālais aprīkojums (videonovērošana u.c.), kas paredzēts apkārtnes apskatei, u. tml.

Policijas darbiniekam ir tiesības novērot publiskas vietas un tajās esošas personas, tai skaitā izmantojot tehniskos līdzekļus, lai savlaicīgi novērstu un atklātu iespējamo sabiedriskās kārtības apdraudējumu, noziedzīgu nodarījumu, atrastu meklēšanā izsludinātas personas vai transportlīdzekļus, kā arī, izmantojot tehniskos līdzekļus, novērot policijas iestāžu ēkas, telpas un teritoriju, policijas apsargājamus objektus, lai nodrošinātu policijas iestāžu ēku, telpu un teritorijas apsardzi, aizturēto personu un apsargājamo objektu drošību¹³. Ministru kabinets nosaka kārtību, kādā veicama policijas iestāžu ēku, telpu un teritorijas, publisku vietu un tajās esošo personu un policijas apsargājamo objektu novērošana, izmantojot tehniskos līdzekļus, kā arī šādas novērošanas rezultātā iegūto datu apstrādes kārtību¹⁴.

Policijai, īstenojot dažādus tiesiskos ierobežojumus, svarīgi ir ievērot adekvātas reaģēšanas principu.

Kopsavilkums

Apkopojot, var secināt, ja transportlīdzekļa apturēšana ir saistīta ar personas tiesību un brīvību ierobežošanu, tad policijas darbinieks ir tiesīgs to darīt vienīgi likumā paredzētajos gadījumos. Proti, policijas darbiniekam tiesības apturēt transportlīdzekli likumā „Par policiju” ir paredzētas trīs gadījumos:

1) saskaņā ar Valsts policijas vai teritoriālās policijas pārvaldes priekšnieka norādījumu plānotu pasākumu izpildes laikā apturēt transportlīdzekļus un izdarīt to apskati, lai aizturētu meklēšanā izsludinātas personas un transportlīdzekļus vai atklātu transportlīdzekļu vadītājus, kuri vada transportlīdzekli alkohola reibumā, narkotisko vai citu apreibinošu vielu ietekmē vai bez transportlīdzekļa vadīšanas tiesībām. Var secināt, ka policijas darbinieks var apturēt transportlīdzekli un izdarīt tā apskati pēc Valsts policijas priekšnieka vai teritoriālās policijas pārvaldes priekšnieka norādījuma plānoto pasākumu izpildes laikā;

2) ja ir pamats domāt, ka transportlīdzekļa vadītājs pārkāpis ceļu satiksmi reglamentējošo normatīvo aktu prasības vai transportlīdzeklis tiek izmantots likumpārkāpuma izdarīšanai;

3) veicot autopārvadājumu kontroli.

Valsts policijas vai teritoriālās policijas pārvaldes priekšnieka norādījuma izdošanas tiesiskais pamats var būt tikai likuma „Par policiju” 12. panta pirmās daļas 18. punkts. Savukārt, lai transportlīdzekļu apturēšanu un apskati varētu veikt saskaņā ar likuma „Par policiju” 12. panta pirmās daļas 20. punktu, nav nepieciešams priekšnieka norādījums, bet policijas darbiniekam ir nepieciešams pietiekams pamats domāt, ka transportlīdzekļa vadītājs pārkāpis ceļu satiksmi reglamentējošo normatīvo aktu prasības vai transportlīdzeklis tiek izmantots likumpārkāpuma izdarīšanai.

Atsauces

- ¹ Likuma „Par policiju”: Latvijas Republikas likums// Ziņotājs, Nr. 31/32, 15.08. 1991., 5. panta 4. daļa.
- ² Ceļu satiksmes likums: Latvijas Republikas likums// Latvijas Vēstnesis, Nr. 274/276, 21.10.1997.
- ³ Vīnes konvencijas par ceļu satiksmi, 1968. gada 18. novembrī. // Latvijas Vēstnesis, Nr.21, 07.02.2001, 6. panta 3. daļa.
- ⁴ Sk.: Levits E. Cilvēktiesību piemērošanas pamatjautājumi Latvijā. Grām.: Ziemele I. (zin. red.) Cilvēktiesības Latvijā un pasaulē. Rīga: Izglītības soli, 2000., 259. – 260. lpp.
- ⁵ Latvijas Republikas Satversme. 15.02.1922. likums // Latvijas Vēstnesis, Nr. 43, 01.07.1993.
- ⁶ Administratīvā procesa likuma: Latvijas Republikas likums// Latvijas Vēstnesis, Nr.164, 14.11.2001., 69. pants.
- ⁷ Valsts policijas 2010. gada 22. februāra noteikumi Nr. 5 „Dienesta pienākumu izpildes organizācija un kontrole sabiedriskās kārtības nodrošināšanas un satiksmes uzraudzības jomā”. Pieejams Valsts policijas mājaslapā http://www.vp.gov.lv/doc_upl/satiksmes_uzraudziba.pdf (skatīts 17.10. 2017.).
- ⁸ Faktiskās rīcības jēdziens – pazīmes un to interpretācija. Tiesu prakses vispārīgums, 6. lpp. Pieejams: Latvijas Republikas Augstākās tiesas interneta mājaslapā <http://at.gov.lv/lv/info/summary/administrativajastiesibas/> (skatīts 17.10.2017.).
- ⁹ Ministru kabineta 02.06.2015. noteikumi Nr. 279 „Ceļu satiksmes noteikumi”. Latvijas Vēstnesis, Nr. 122, 27.06.2015.
- ¹⁰ Likuma „Par policiju”: Latvijas Republikas likums// Ziņotājs, Nr. 31/32, 15.08. 1991., 12. panta 26. punkts.
- ¹¹ Ministru kabineta 19.01.2016. noteikumi Nr. 42 „Kārtība, kādā

aizliedzama vai ierobežojama satiksme”. Latvijas Vēstnesis, Nr. 14, 21.01.2016.

¹² Ceļu satiksmes likuma: Latvijas Republikas likums// Latvijas Vēstnesis, Nr.274/276, 21.10.1997., 43.³ panta 2. apakšpunkts.

¹³ Likuma „Par policiju”: Latvijas Republikas likums// Ziņotājs, Nr.31/32, 15.08.1991., 12. panta 14¹ apakšpunkts.

¹⁴ Ministru kabineta 21.03.2017. noteikumi Nr. 153 „Kārtība, kādā policija veic novērošanu, izmantojot tehniskos līdzekļus, kā arī šādas novērošanas rezultātā iegūto datu apstrādi”. Latvijas Vēstnesis, Nr. 61, 23.03.2017.

Аннотация

Правовая проблема полицейской деятельности заключается в том, как регулировать полицейские полномочия, позволяющие сотрудникам полиции обеспечивать соблюдение законов. Цель данной статьи – исследовать правовые ограничения в полицейском праве. Автор рассматривает некоторые правовые ограничения, реализуемые полицией в сфере дорожного движения.

KRIMINĀLTIESĪBU APAKŠNOZARE

JAUNATKLĀTI APSTĀKĻI – PAMATS KRIMINĀLPROCESA ATJAUNOŠANAI

Mg. iur. Inese Baikovska,

Biznesa augstskolas Turība studiju programmas “Juridiskā zinātne” doktorante, Latvija

Abstract

It is presumed that no appeal may lie from a judgment that has already entered into legal force and such a judgment is regarded as final in a case, criminal proceedings may still be reopened under certain legal circumstances, which are called newly discovered. This is how the right of persons involved in criminal proceedings to a fair trial and a fair final judgment is ensured.

The goal of this article is to examine circumstances that can be recognised as newly discovered and serve as grounds for the re-opening of criminal proceedings, identify problems related to legal framework and find a legally sound solution. The tasks of this article are to investigate provisions applied to newly discovered circumstances as defined by the Criminal Procedure Law. As a result of the research, the author has concluded that the Latvian legislation governing criminal procedure with respect to the definition of newly discovered circumstances is deficient; therefore, suggestions are provided for the improvement of the existing legal framework. The research is based on the analysis of legislation, judgments of courts, conclusions and separate opinions of judges.

Keywords: Criminal procedure law, criminal proceedings, newly discovered legal circumstances, re-opening of criminal proceedings

Ievads

Kriminālprocesa, kurā spēkā stājies tiesas spriedums vai prokurora priekšraksts par sodu, atjaunošana sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem nodrošina personu tiesības uz taisnīgas tiesas aizsardzību un taisnīgu

galīgo nolēmumu. Šāda kriminālprocesa atjaunošana nav absolūta, un to iespējams izdarīt pie ļoti ierobežotiem un Kriminālprocesa likumā noteikti definētiem apstākļiem. Lai arī tiek prezumēts, ka likumīgā spēkā stājies spriedums nav pārsūdzams un tāds spriedums uzskatāms par galīgo nolēmumu lietā, tomēr pastāvot zināmiem tiesiskiem apstākļiem, kas tiek dēvēti par jaunatklātiem apstākļiem, ir iespējams atjaunot kriminālprocesu. Tāda veidā tiek nodrošinātas personu tiesības, noteiktas Latvijas Republikas Satversmes 92. pantā, kas garantē ikvienai personai tiesības uz taisnīgu tiesu¹. Taisnīgums kā kriminālprocesa tiesiska pamatprasība ir nostiprināts gan nacionālajās, gan pārnacionālajās tiesību normās, tomēr šo prasību visbiežāk saista ar Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6. pantu, kurā paredzētas personas tiesības uz taisnīgu procesu².

Ikvienai kriminālprocesā iesaistītai personai, kuras tiesības vai likumiskās intereses tika aizskartas konkrētā kriminālprocesā, tiek garantētas tiesības iesniegt pieteikumu procesa uzsākšanai jaunatklātu apstākļu izmeklēšanai. Lai šādu procesu uzsāktu, ir jāiestājas Kriminālprocesa likumā definētiem apstākļiem, kuri uzskatāmi par jaunatklātiem, kas arī ir pamats kriminālprocesa atjaunošanai sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem.

Raksta mērķis ir izpētīt, kādi apstākļi kriminālprocesuālajā regulējumā var tikt atzīti par jaunatklātiem, kas var būt pamatā kriminālprocesa atjaunošanai, noskaidrot tiesiskā regulējuma problemātiku un rast juridiski pamatotu risinājumu. Raksta uzdevumi ir izpētīt Kriminālprocesa likumā definēto – jaunatklātu apstākļu regulējumu un tiesību pētnieku izteiktos viedokļus, kā arī tiesu praksi. Pētījuma rezultātā izteikti secinājumi un doti ierosinājumi tiesiskā regulējuma pilnveidošanai.

Pētījuma bāze ir normatīvo aktu, tiesu nolēmumu, atziņu un viedokļu analīze. Raksta izstrādē tika izmantotas analīzes un sintēzes metodes – pētot procesuālo likumu tiesiskā regulējuma kopsakarības un atšķirības, salīdzināmā metode – pētot konkrētas tiesību normas salīdzinājumā ar citām normām līdzīgos tiesiskos regulējumos, kā arī vēsturiskā metode – pētot konkrētā tiesiskā regulējuma vēsturisko attīstību. Izmantotas arī tiesību normu interpretācijas metodes: gramatiskā, sistēmiskā un teleoloģiskā – pētot konkrētas tiesību normas juridisko regulējumu, noskaidrojot normas jēgu un mērķi.

Kriminālprocesa likumā definētie jaunatklātie apstākļi – regulējuma vēsturiskā attīstība

Kriminālprocesa likumā paredzēta īpaša procesuāla kārtība spēkā esošu nolēmumu jaunai izskatīšanai, iedalot to divās kategorijās ar atsevišķu procesuālo kārtību, un t. i.:

- 1) kriminālprocesa atjaunošana sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem;
- 2) spēkā esošu nolēmumu jauna izskatīšana sakarā ar materiālo vai procesuālu tiesību normu pārkāpumu³.

Autore šajā rakstā aplūkos tiesību institūta – kriminālprocesa atjaunošana sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem – tiesisko regulējumu, izpētot tos apstākļus, kuri var būt pamatā, lai kriminālprocesu atjaunotu.

Kriminālprocesa atjaunošana jaunatklātu apstākļu dēļ ir īpaša un atsevišķa procesuāla stadija, kuru reglamentē Kriminālprocesa likuma⁴ 62. nodaļa. Kriminālprocesa likuma 655. panta otrajā daļā definēti tie jaunatklātie apstākļi, kuri var būt pamatā, lai atjaunotu kriminālprocesu:

- 1) ar spēkā stājušos tiesas spriedumu vai prokurora priekšrakstu par sodu atzītas cietušā vai liecinieka apzināti nepatiesas liecības, apzināti nepatiess eksperta atzinums, tulkojums, lietisko pierādījumu, izmeklēšanas un tiesas darbību protokolu vai lēmumu viltojums, kā arī citu pierādījumu viltojums, kuri bijuši pamatā nelikumīga nolēmuma pieņemšanai;
- 2) ar spēkā stājušos tiesas spriedumu vai prokurora priekšrakstu par sodu atzīta tiesneša, prokurora vai izmeklētāja noziedzīga ļaunprātība, kas bijusi pamatā nelikumīga nolēmuma pieņemšanai;
- 3) citi apstākļi, kas, pieņemot nolēmumu, nav bijuši zināmi tiesai vai prokuroram un kas paši par sevi vai kopā ar agrāk konstatētajiem apstākļiem norāda, ka persona nav vainīga vai izdarījusi vieglāku vai smagāku noziedzīgu nodarījumu nekā tas, par kuru tā notiesāta vai tai piemērots prokurora priekšraksts par sodu, vai arī kas liecina par attaisnotā vai tās personas vainu, attiecībā uz kuru kriminālprocess bijis izbeigts;
- 4) Satversmes tiesas atzinums par tādas tiesību normas vai tās interpretācijas neatbilstību Satversmei, uz kuras pamata spēkā stājies nolēmums;
- 5) starptautiskas tiesu institūcijas atzinums par to, ka Latvijas

nolēmums, kas stājies spēkā, neatbilst Latvijai saistošiem starptautiskajiem normatīvajiem aktiem.

Aplūkojot Kriminālprocesa likuma 655. panta otrajā daļā noteikto definējumu vēsturiskā kontekstā, autore secina, ka no Kriminālprocesa likuma spēkā stāšanās brīža 2005. gada 1. oktobra šā panta otrās daļas sākotnējā redakcijā veikti grozījumi divas reizes. Pirmie grozījumi – 2010. gadā, aizstājot 655. panta otrās daļas 3. punktā vārdus „*lieta bijusi izbeigta*” ar vārdiem „*kriminālprocess bijis izbeigts*”⁵. Minētais grozījums ir loģisks, jo iepriekšējā regulējumā palikusi likuma redakcija, kas tika pārņemta no Latvijas Kriminālprocesa kodeksa⁶ 388. pantā definētā, kas neatbilst Kriminālprocesa likuma terminoloģijai. Savukārt 2012. gadā 655. panta otrajā daļā izdarīti plašāki grozījumi.⁷

- 1) Papildināta panta pirmā daļa un otrās daļas 1. un 2. punkts ar vārdiem “*vai prokurora priekšraksts par sodu*”. Kriminālprocesa likumā tiesību institūts – prokurora priekšraksts par sodu bija iekļauts jau no likuma spēkā stāšanās, t. i. likuma pamata redakcijā. Turklāt prokurora priekšrakstam par sodu ir tāds pats likumīgais spēks kā tiesas spriedumam. Tomēr līdz 2012. gada grozījumu Kriminālprocesa likumā pieņemšanai kriminālprocesu teorētiski nevarēja atjaunot jaunatklātu apstākļu dēļ, ja galīgais nolēmums lietā bija prokurora priekšraksts par sodu, kas bija būtisks trūkums. Likumdevējs tikai 2012. gadā novērsis šo trūkumu, lai gan faktiski jau šādam regulējumam vajadzēja būt Kriminālprocesa likuma pamata redakcijā.
- 2) Aizstāti 655. panta otrās daļas 1. un 2. punktā vārdi “*nelikumīga tiesas nolēmuma*” ar vārdiem “*nelikumīga nolēmuma*”, kā arī aizstāti panta otrās daļas 4. un 5. punktā vārdi “*tiesas nolēmums*” ar vārdu “*nolēmums*”. Arī šie grozījumi izdarīti secīgi, lai novērstu Kriminālprocesa likuma 655. panta regulējumā sākotnējos trūkumus, jo gan tiesas spriedums, gan prokurora priekšraksts par sodu ir tāds nolēmums, kuru pēc tā spēkā stāšanās var atjaunot, ja atklājas kādi jaunatklāti apstākļi.
- 3) Izteikts 655. panta otrās daļas 3. punkts jaunā redakcijā: „*citi apstākļi, kas, pieņemot nolēmumu, nav bijuši zināmi tiesai vai prokuroram un kas paši par sevi vai kopā ar agrāk konstatētajiem apstākļiem norāda, ka persona nav vainīga vai izdarījusi vieglāku vai smagāku noziedzīgu nodarījumu nekā tas, par kuru tā notiesāta vai tai piemērots prokurora*

priekšraksts par sodu, vai arī kas liecina par attaisnotā vai tās personas vainu, attiecībā uz kuru kriminālprocess bijis izbeigts". Jaunais regulējums, tāpat kā autore iepriekš norādījusi, novērš Kriminālprocesa likumā iekšējos trūkumus attiecībā uz jaunatklātu apstākļu regulējumu, kas saistīts ar prokurora priekšrakstu par sodu kā atsevišķu tiesību institūtu.

Kriminālprocesa likumā definētie jaunatklātie apstākļi – pamats kriminālprocesa atjaunošanai

Juridiskajā literatūrā pausts viedoklis, ka jebkurš jaunatklāts apstākļis var būt pamatā kriminālprocesa atjaunošanai tikai tad, ja ir pastāvējis jau sākotnējās lietas iztiesāšanas vai tiesas sprieduma vai lēmuma pieņemšanas laikā un tātad būtu varējis šos lemjošos tiesas aktus ietekmēt, ja būtu bijis zināms, un tādēļ par lietas atjaunošanas iemesliem var būt nevis pēc sprieduma taisīšanas no jauna radušies apstākļi, bet gan tikai jau pastāvējušie un no jauna atklātie apstākļi⁸.

Kriminālprocesa likuma 655. panta otrās daļas 1. un 2. punktā noteikts, ka par jaunatklātiem apstākļiem ir uzskatāmi tādi apstākļi, kas bijuši pamatā nelikumīga nolēmuma pieņemšanai un par kuriem ar spēkā stājušos tiesas spriedumu vai prokurora priekšrakstu par sodu ir atzītas:

- 1) cietušā vai liecinieka apzināti nepatiesas liecības;
- 2) apzināti nepatiess eksperta atzinums;
- 3) apzināti nepatiess tulka tulkojums;
- 4) lietisko pierādījumu viltojums;
- 5) izmeklēšanas un tiesas darbību protokolu vai lēmumu viltojums;
- 6) citu pierādījumu viltojums;
- 7) tiesneša, prokurora vai izmeklētāja noziedzīga ļaunprātība.

Tātad no minētā regulējuma izriet, ka galvenais nosacījums, lai apstākļi atzītu par jaunatklātu, ir spēkā stājies tiesas spriedums vai prokurora priekšraksts par sodu. Tomēr šis nosacījums nav vienīgais, kas ņemams vērā, lai atjaunotu kriminālprocesu. Kā atzīts juridiskajā literatūrā, tad uz šāda pamata var atcelt nolēmumu, ja ir divi nosacījumi: pirmkārt, pierādījumu falsifikācija, konstatēta ar likumīgā spēkā stājušos nolēmumu krimināllietā, un, otrkārt, nolēmumam jābūt balstītam uz falsificētiem pierādījumiem⁹.

Autore Kriminālprocesa likuma 655. panta otrās daļas 1. punkta regulējumā saskata nepilnības, jo tajā nav ietverti visi gadījumi,

kad kriminālprocesā kāda no iesaistītajām personām kaut kādas ieinteresētības dēļ varētu dot apzināti nepatiesu informāciju/faktus lietā, kas ietekmētu kriminālprocesa galīgo nolēmuma saturu. Piemēram, Kriminālprocesa likuma 113. pantā¹⁰ definēts – speciālista institūts, kas noteiktos gadījumos var piedalīties kriminālprocesā ar noteiktām pilnvarām. Krievijas zinātnieki, nosakot speciālista lomu kriminālprocesā, atzinuši, ka ir nošķirama divu veidu informācija, ko speciālists var sniegt kriminālprocesā. Pirmkārt, informācija, kas saistīta ar pirmstiesas izmeklēšanu un faktu skaidrojumi par kriminālprocesā noskaidrojamiem apstākļiem un pierādījumu ieguvi, kur speciālists piedalījies. Otrkārt, informācija par vispārīgiem jautājumiem kādā konkrētā zinātnes jomā, kas ir šā speciālista kompetencē¹¹. Savukārt Kriminālprocesa likuma 113. panta otrajā daļā noteikts, ka speciālists tiek brīdināts par atbildību par apzināti nepatiesas informācijas sniegšanu. Tas nozīmē, ka gadījumā, ja speciālists sniedzis apzināti nepatiesu informāciju kriminālprocesā, kur viņš bijis pieaicināts, tad viņu var saukt pie kriminālatbildības par noziedzīgu nodarījumu, kas paredzēts Krimināllikuma 300. pantā¹². Līdz ar ko, ja speciālists saukts pie kriminālatbildības par apzināti nepatiesas informācijas vai atzinuma sniegšanu, tad arī Kriminālprocesa likumā būtu jāparedz šāds gadījums kā viens no pamatiem kriminālprocesa atjaunošanai jaunatklātu apstākļu dēļ.

Autores ieskatā, šajā jomā aplūkojams arī jautājums par tādiem institūtiem kā revidents un tā atzinums un kompetentās institūcijas atzinums (Kriminālprocesa likuma 35., 132., 133. pantā noteiktais regulējums). Kā redzams no Kriminālprocesa likuma 132. panta definējuma, tad gan ekspertam, gan revidentam ir tiesības sniegt konkrētā kriminālprocesā atzinumu, kas uzskatāms par pierādījumu. Tāpat par pierādījumu kriminālprocesā var būt arī kompetentas institūcijas (kontroles vai uzraudzības funkciju veicošās institūcijas) rakstveida atzinums – Kriminālprocesa likuma 133. panta kārtībā. Attiecīgi gadījumos, ja šie atzinumi bijuši apzināti nepatiesi, tad personas, kas to sagatavojušas, atbild Krimināllikuma 300. panta kārtībā. Līdz ar ko autore secina, ka arī gadījumos, kad revidents vai kompetentā institūcija sniegusi apzināti nepatiesu atzinumu un par to spēkā stājies tiesas spriedums vai prokurora priekšraksts par sodu, tad būtu jāparedz, ka arī šie gadījumi būtu uzskatāmi par jaunatklātiem apstākļiem. Autore izsaka priekšlikumu izteikt Kriminālprocesa likuma 655. panta otrās daļas 1. punktu jaunā

redakcijā, ietverot tajā definējumu par speciālistu, revidentu, kompetentās institūcijas atzinumu. Konkrētā priekšlikuma saturu – ierosinātās normas redakciju autore norāda šī raksta secinājumu daļā.

Autores ieskatā, diskusijas vērts ir arī Kriminālprocesa likuma 655. panta otrās daļas 2. punktā noteiktais regulējums, kur par jaunatklātu apstākli var atzīt ar spēkā stājušos tiesas spriedumu vai prokurora priekšrakstu par sodu atzīta tiesneša, prokurora vai izmeklētāja noziedzīga ļaunprātība. Tomēr kā izriet no Kriminālprocesa likumā noteiktā regulējuma (Kriminālprocesa likuma 30., 31., 32. pants), tad noteiktas pilnvaras veikt kādas procesuālās darbības un pieņemt zināmus lēmumus kriminālprocesā ir arī izmeklēšanas grupas dalībniekam, procesuālo uzdevumu izpildītājam, kā arī izmeklētāja tiešajam priekšniekam. Attiecīgi pieļaujami arī gadījumi, ka šīs amatpersonas varētu rīkoties apzināti ļaunprātīgi, kas negatīvi ietekmētu konkrētā kriminālprocesa galīgā nolēmuma saturu. Līdz ar ko, autores ieskatā, arī šādi gadījumi jāparedz un jāieklauj kriminālprocesuālajā regulējumā, atzīstot tos par jaunatklātiem apstākļiem, ja ir likumīgā spēkā stājies nolēmums par saukšanu pie kriminālatbildības. Autores ieskatā, diskutabls ir jautājums par 655. panta otrās daļas 2. punktā noteikto jēdzienu – „tiesnesis”, kā tas būtu interpretējams un vai šajā gadījumā tiesneša jēdziens būtu attiecināms arī uz izmeklēšanas tiesnesi. Īpašas pilnvaras pieņemt noteiktus lēmumus kriminālprocesā ir izmeklēšanas tiesnesim, kā tas noteikts Kriminālprocesa likuma 41. pantā. Savukārt, ja aplūko Kriminālprocesa likuma 655. panta otrās daļas 2. punkta regulējumu pēc gramatiskās (vārdiskās) interpretācijas metodes, tad izriet, ka tas ietver tikai jēdzienu „tiesnesis” un nebūtu attiecināms uz izmeklēšanas tiesnesi. Savukārt aplūkojot šo regulējumu sistēmiski, saistībā ar Kriminālprocesa likuma 40. pantā noteikto, kur definēts, ka izmeklēšanas tiesnesis ir tiesnesis, kuram rajona (pilsētas) tiesas priekšsēdētājs un noteiktu laiku likumā noteiktos gadījumos un kārtībā uzdevis kontrolēt cilvēktiesību ievērošanu kriminālprocesos, secināms, ka arī izmeklēšanas tiesnesis Kriminālprocesa likuma 655. panta otrās daļas 2. punkta izpratnē atzīstams par tiesnesi. Līdz ar ko, autore secina, ka gadījumā, ja izmeklēšanas tiesnesis pieļāvis noziedzīgu ļaunprātību konkrētā kriminālprocesā un par to ir spēkā stājies notiesājošs tiesas spriedums vai prokurora priekšraksts par sodu, tad arī tas var tikt atzīts par jaunatklātu apstākli, kas var būt

pamatā kriminālprocesa atjaunošanai jaunatklātu apstākļu dēļ un var tikt piemērots Kriminālprocesa likuma 655. panta otrās daļas 2. punkts.

Kriminālprocesa likuma 655. panta otrās daļas 3. punktā norādīts, ka par jaunatklātu apstākli var uzskatīt arī citus apstākļus, kas sākotnēji, pieņemot nolēmumu, nav bijuši zināmi tiesai vai prokuroram, tomēr šie „citi apstākļi” likumā nav tieši definēti. Līdz ar ko prokuroram, kas veiks procesu jaunatklātu apstākļu izmeklēšanā, atstāta rīcības brīvība, lai izvērtētu katru konkrēto gadījumu, un noteikt, vai tas var tikt atzīts par tādu apstākli, kas var būt pamatā kriminālprocesa atjaunošanai.

Šādi citi apstākļi var būt jebkuri citi fakti, kas ietekmējuši krimināllietas nolēmuma saturu attiecībā uz kriminālatbildības pamatu un soda mēru¹³. Attiecībā par citiem apstākļiem jaunatklātu apstākļu kontekstā, juridiskajā literatūrā rodams skaidrojums, ka, lai apstākli atzītu par jaunatklātu, tam jāatbilst trīs kritērijiem:

- tam bija jāpastāv lietas izskatīšanas laikā;
- tas nebija zināms tiesai;
- tas ir nozīmīgs lietas izlemšanā¹⁴.

Arī citu valstu kriminālprocesuālajā regulējumā ir ietverts līdzīgs regulējums, piemēram, Krievijas Kriminālprocesa kodeksa 413. panta ceturtās daļas 3. punktā¹⁵ definēts, ka jauni apstākļi var būt jebkuri citi apstākļi. Tomēr saistībā ar šo definējumu, Krievijas tiesību pētnieki ir atzinuši, ka pašlaik šādam formulējumam īsti nav saprotama jēga. Tiek atzīts, ka faktiski nav iespējams konstatēt, kādi vēl apstākļi varētu rasties no jauna, kas nebija zināmi tiesai pie sprieduma pieņemšanas, t. i. kādi juridiski apstākļi varētu tikt konstatēti, kas izslēgtu kriminālatbildību inkriminētajā noziedzīgajā nodarījumā¹⁶. Autore šādam viedoklim nepiekrīt un uzskata, ka definējums „citi apstākļi” pieļauj atjaunot kriminālprocesi arī citos iespējami retos un neraksturīgos gadījumos, kas tieši nav definēti likumā. Vienlaikus jāatzīst, ka nav iespējams noteikt kriminālprocesuālo regulējumu visām iespējamām situācijām. Arī turpmāk šajā rakstā aprakstītie gadījumi apliecina, ka šādas neraksturīgas situācijas var rasties un līdz ar to šādos gadījumos kriminālprocesi var atjaunot jaunatklātu apstākļu dēļ, pamatojoties uz citiem apstākļiem, kas atklājušies pēc nolēmuma spēkā stāšanās.

Piemēram, bijušās Padomju Sociālistisko Republiku Savienības tiesu prakses apkopojumā norādīts uz sekojošiem apstākļiem, kas

tikuši atzīti par jaunatklātiem apstākļiem:

- atzītas advokāta ļaunprātīgas darbības, kā rezultātā tiesa pieņēmusi nelikumīgu spriedumu, kas bija pamatā lietas atjaunošanai jaunatklātu apstākļu dēļ;
- atzīts, ka lietā ir atklājies, ka ir bijuši iesaistīti vēl citi līdzdalībnieki;
- konstatēts, ka noziedzīgo nodarījumu izdarījusi cita persona, nekā tā, kura faktiski notiesāta par nodarījumu;
- kā jaunatklāts apstāklis tika atzīts eksperta slēdziens, kas pilnīgi pretējs sākotnējam eksperta slēdzienam par to, ka persona, kas izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, ir psihiski slima ar tādu slimību, kas izslēdz kriminālatbildību. Tas bija iemesls sprieduma atcelšanai, pamatojoties uz jaunatklātiem apstākļiem, un personas atbrīvošanai no kriminālatbildības, piemērojot medicīniska rakstura piespiedu līdzekļus¹⁷.

Autores ieskatā, par citiem apstākļiem kā jaunatklātiem apstākļiem, kas ietekmējuši nolēmumu lietā, var tikt atzīti arī procesuālie pārkāpumi. Šādā kontekstā Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzinusi, ka par „citiem apstākļiem” ir uzskatāmi ne tikai iztiesāšanas laikā tiesai nezināmie apstākļi, bet arī tādi procesuāli pārkāpumi – tiesas kļūdas, kas varēja novest pie prettiesiska nolēmuma taisīšanas¹⁸. Autores ieskatā, būtiski nošķirt gadījumus šo citu apstākļu kontekstā, kad kriminālprocess atjaunojams jaunatklātu apstākļu dēļ, saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 62. nodaļā noteikto regulējumu un kad kriminālprocess atjaunojams saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 63. nodaļā noteikto regulējumu, kad konstatēts procesuālo likuma normu būtisks pārkāpums. Jāatzīmē, ka Kriminālprocesa likuma 63. nodaļas normas attiecībā uz procesuālo normu būtisku pārkāpumu var tikt piemērotas vienīgi tad, ja lieta konkrētajā kriminālprocesā nav skatīta kasācijas kārtībā. Savukārt, ja lieta bijusi izskatīta kasācijas kārtībā un kāda iemesla dēļ procesuālo normu pārkāpums netika atklāts vai konstatēts, tad, pastāvot procesuālo normu pārkāpumam, iespējams atjaunot kriminālprocesu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem un, pamatojoties uz Kriminālprocesa likuma 655. panta otrās daļas 3. punktā norādīto, t. i. citiem apstākļiem.

Kriminālprocesuālajā zinātnē pastāv jēdziens „izmeklēšanas kļūda” – tā ir kļūda, ko pieļāvušas atbildīgās personas krimināllietas pirmstiesas izmeklēšanas laikā, kas var būt gan materiālo, gan procesuālo likuma normu pārkāpumi, kā arī citas kļūdas. T. i.,

izmeklēšanas kļūda ir tāda kļūda, ko izmeklētājs pieļāvis, uzsākot kriminālprocesu, un tā pirmstiesas izmeklēšanas laikā¹⁹. Autores ieskatā, gadījumā, ja šāda izmeklēšanas kļūda ietekmējusi nolēmumu lietā, tad tas var būt pamatā kriminālprocesa atjaunošanai sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem.

Tiesību zinātnieki ir atzinuši – kā specifisks veids izmeklēšanas kļūdām tiek uzskatītas kļūdas, kas pieļautas, izmeklējot lietas par jaunatklātiem apstākļiem. Šādas izmeklēšanas laikā pieļaujams veikt pratināšanas, apskates, ekspertīzes, izņemšanas u.c. izmeklēšanas darbības. Specifiskums šajās izmeklēšanas kļūdās ir tikai tāds, ka tās var tikt pieļautas nevis pirmstiesas izmeklēšanas laikā, bet gan stadijā – procesa atjaunošana jaunatklātu apstākļu dēļ²⁰.

Kriminālprocesa likuma 655. panta otrās daļas 4. punktā noteikts, ka par jaunatklātu apstākli ir uzskatāms arī Satversmes tiesas atzinums par tādas tiesību normas vai tās interpretācijas neatbilstību Satversmei, uz kuras pamata spēkā stājies nolēmums. Juridiskajā literatūrā pausts viedoklis, ka lai konstatētu, ka tiesību norma ir atzīta par neatbilstošu augstāka juridiska spēkā tiesību normai, nozīme ir vienīgi Satversmes tiesas spriedumam²¹. Autore pievienojas minētajam viedoklim un uzskata, ka šāds Satversmes tiesas spriedums, ar kuru atzīta tiesību normas neatbilstība Satversmei, var tikt atzīts par jaunatklātu apstākli tikai tajā gadījumā, ja minētā tiesību norma piemērota lietas izspriešanā un ietekmējusi pieņemtā un likumīgā spēkā esošā nolēmuma saturu.

Kā jaunatklāts apstāklis var būt arī Kriminālprocesa likuma 655. panta otrās daļas 5. punktā noteiktais – starptautiskas tiesu institūcijas atzinums par to, ka Latvijas nolēmums, kas stājies spēkā, neatbilst Latvijai saistošiem starptautiskajiem normatīvajiem aktiem. Autores ieskatā, ar starptautiskas tiesu institūcijas atzinumu saprotams Eiropas Cilvēktiesību tiesas vai citas starptautiskas tiesu institūcijas nolēmums, ar kuru atzīts, ka Latvijā pieņemtais nolēmums konkrētā kriminālprocesā ir pretrunā ar starptautiskajām tiesību normām, kuras Latvijai ir saistošas. Juridiskajā literatūrā pausts viedoklis, attiecībā uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas nolēmumiem, ka nacionālajai tiesai katrā konkrētajā gadījumā jāizvērtē, vai no Eiropas Cilvēktiesību tiesas nolēmuma satura izriet, ka lietā tiesvedību nepieciešams uzsākt no jauna un jāņem vērā, ka Eiropas Cilvēktiesību tiesai nav pienākums nolēmumā tieši norādīt, vai nacionālajai tiesai ir jāuzsāk lietas izskatīšana no jauna vai nē²².

Tiesiskās stabilitātes prasības nav absolūtas, un krimināllietās tā var tikt aplūkota kopsakarībā ar Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas septītā protokola 4. pantu, kas skaidri atļauj valstij atvērt procesu no jauna sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem gadījumos kad iepriekšējais process rezultējās ar kļūdainu nolēmumu lietā²³. Autore secina, ka ne visos gadījumos, kad ir spēkā stājies starptautiskas tiesu institūcijas atzinums par to, ka galīgais nolēmums kriminālprocesā neatbilst Latvijai saistošiem starptautiskajiem normatīvajiem aktiem, kriminālprocess būtu atjaunojams. Kā norādīts iepriekš, tad saskaņā ar starptautiskajām normām, valstij ir tiesības atjaunot kriminālprocesu, tas nozīmē, ir dota rīcības brīvība ieviest nacionālajos normatīvajos aktos attiecīgu regulējumu procesuālai kārtībai. Šim regulējumam jābūt tādām, lai pēc iespējas optimāli nodrošinātu lietu izskatīšanas jaunatklātu apstākļu dēļ iespējamību, kā arī, lai tiktu nodrošināta tiesību uz taisnīgu tiesu principa ievērošana.

Piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2009. gada 15. septembra spriedumā lietā Nr.65014/01 *Pacula pret Latviju*²⁴ tiesa nolēma, ka ir noticis Konvencijas 6.§§ 1. un 3. d. panta un Konvencijas 8. panta pārkāpums. Pēc kā, pamatojoties uz Ģenerālprokuratūras Krimināltiesiskā departamenta Tiesās izskatāmo krimināllietu virsprokurora atzinumu par jaunatklātu apstākļu esamību kriminālprocesā, lieta Nr.SKK-J-1/2011 tika skatīta Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamentā. Ar 2011. gada 28. aprīļa lēmumu tiesa noraidīja lūgumu atcelt spēkā stājušos tiesu nolēmumus minētajā lietā, norādot, ka virsprokurora atzinumā norādītie motīvi tiesu nolēmumu atcelšanai un krimināllietas jaunai izskatīšanai nav guvuši apstiprinājumu. Galvenais pamatojums, lai lieta tiktu atjaunota jaunatklātu apstākļu dēļ, bija fakts, ka tiesas izmeklēšanas laikā cietušās personas liecības tika nolasītas tiesas sēdē, bet pati cietusī nebija aicināta uz tiesu sniegt liecības un apsūdzētajam nebija iespēja uzdot cietušanai jautājumus, tādējādi viņam bija liegtas tiesības uz taisnīgu tiesu. Augstākā tiesa šajā lietā konstatējusi, ka cietusī persona ir mirusi, un viņas nopratināšana tiesā nav iespējama, bet ir iespējams tikai nolasīt viņas liecības, kas pirmās instances tiesā un apelācijas instances tiesā jau ir nolasītas un izvērtētas šīs liecības. Tiesa atzina, ka nav nepieciešams un nav iespējams piemērot *restitutio in integrum*, t. i., izskatīt no jauna krimināllietu tiesā ar cietušās personas nopratināšanu²⁵.

Saistībā ar iepriekš norādīto autore secina, ka, lemjot jautājumu attiecībā uz jebkuru no Kriminālprocesa likuma 655. panta otrajā daļā norādītajiem apstākļiem par to vai tas var tikt atzīts par jaunatklātu apstākli, kas var būt pamatā kriminālprocesa atjaunošanai, būtiski ir izvērtēt, vai šis apstāklis pastāvēja lietas izskatīšanas laikā, vai tas nebija zināms tiesai un cik nozīmīgs tas ir lietas izlemšanā, t. i. vai lietas iznākums, iespējams, būtu bijis citāds, ja šis apstāklis būtu izvērtēts jau sākotnēji lietas izskatīšanas laikā. Ja pastāv šie kritēriji, tad kriminālprocess ir atjaunojams un lieta izskatāma no jauna.

Secinājumi un priekšlikumi

1. Apkopojot rakstā minēto, autore secina, ka Kriminālprocesa likuma 655. panta otrās daļas 1. un 2. punkts izteikti nepilnīgi un satur zināmus trūkumus. Tiesiskā regulējuma pilnveidošanai nepieciešams papildināt jau esošo tiesisko regulējumu Kriminālprocesa likumā, precizējot konkrētas tiesību normas.
2. Izteikt Kriminālprocesa likuma 655. panta otrās daļas 1. punktu sekojošā redakcijā:
 - 1) *ar spēkā stājušos tiesas spriedumu vai prokurora priekšrakstu par sodu atzītas cietušā vai liecinieka apzināti nepatiesas liecības, apzināti nepatiess eksperta, revidenta vai kompetentas institūcijas atzinums, speciālista sniegta informācija, tulkojums, lietisko pierādījumu, izmeklēšanas un tiesas darbību protokolu vai lēmumu viltojums, kā arī citu pierādījumu viltojums, kuri bijuši pamatā nelikumīga nolēmuma pieņemšanai”.*
3. Izteikt Kriminālprocesa likuma 655. panta otrās daļas 2. punktu sekojošā redakcijā:
 - 2) *ar spēkā stājušos tiesas spriedumu vai prokurora priekšrakstu par sodu atzīta tiesneša, prokurora vai izmeklētāja, izmeklēšanas grupas dalībnieka, procesuālo uzdevumu izpildītāja, izmeklētāja tiešā priekšnieka noziedzīga ļaunprātība, kas bijusi pamatā nelikumīga nolēmuma pieņemšanai”.*
4. Par citiem apstākļiem kā jaunatklātiem apstākļiem, kas ietekmējuši nolēmumu lietā, var tikt atzīti arī procesuālie pārkāpumi, bet tikai tajos gadījumos, ja lieta bijusi izskatīta kasācijas kārtībā un procesuālo normu pārkāpums lietas

izskatīšanas laikā noticis, bet netika atklāts vai konstatēts. Šādā gadījumā kriminālprocess atjaunojams sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem, pamatojoties uz Kriminālprocesa likuma 655. panta otrās daļas 3. punktā norādīto, t. i. citiem apstākļiem. Savukārt, ja lieta nav bijusi izskatīta kasācijas kārtībā, tad kriminālprocess atjaunojams saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 63. nodaļā noteikto regulējumu, kad konstatēts procesuālo likuma normu būtisks pārkāpums.

5. Lemjot jautājumu, vai konkrētais apstāklis var tikt atzīts par jaunatklātu apstākli, kas var būt pamatā kriminālprocesa atjaunošanai, būtiski ir izvērtēt, vai šis apstāklis pastāvēja lietas izskatīšanas laikā, vai tas nebija zināms tiesai vai prokuroram (ja galīgais nolēmums ir prokurora priekšraksts par sodu), un cik nozīmīgs tas ir lietas izlemšanā, t.i., vai lietas iznākums būtu bijis citādāks, ja šis apstāklis būtu bijis zināms un izvērtēts jau sākotnējā lietas izskatīšanas laikā. Ja pastāv šie kritēriji, tad kriminālprocess ir atjaunojams un lieta izskatāma no jauna.

Atsauces

- ¹ Latvijas Republikas Satversme. 15.02.1922. // Latvijas Vēstnesis, 43, Stājas spēkā 01.07.1993.
- ² Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Taisnīgums kriminālprocesā. Kriminālprocess. Raksti. 2010 – 2015, Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2015, 175. lpp.
- ³ Kriminālprocesa likums. Pieņemts 21.04.2005. Latvijas Vēstnesis, 11.05.2005, Nr.74 (3232). Pēdējie grozījumi 28.09.2017. (62., 63. nodaļa).
- ⁴ Kriminālprocesa likums. Pieņemts 21.04.2005. Latvijas Vēstnesis, 11.05.2005, Nr.74 (3232). Pēdējie grozījumi 28.09.2017.
- ⁵ Grozījumi Kriminālprocesa likumā. Pieņemti 21.10.2010. Latvijas Vēstnesis, 10.11.2010. 178 (4370).
- ⁶ Latvijas Kriminālprocesa kodekss. Pieņemts 06.01.1961. Augstākā Padome. Zaudējis spēku 01.10.2005.
- ⁷ Grozījumi Kriminālprocesa likumā. Pieņemti 20.12.2012. Latvijas Vēstnesis, 09.01.2013., 6 (4812).
- ⁸ Liede A. Latvijas PSR Kriminālprocess (sevišķā daļa). Tiesvedības norise krimināllietās. Rīga: Zvaigzne, 1973, 263. – 264. lpp.

- ⁹ Torgāns K. Civilprocesa likuma komentāri II daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012, 877. lpp.
- ¹⁰ Kriminālprocesa likums. Pieņemts 21.04.2005. Latvijas Vēstnesis, 11.05.2005, Nr.74 (3232). Pēdējie grozījumi 28.09.2017. (113. pants).
- ¹¹ Šimbelytė S., Tumėnienė V. Specialist's role in criminal evidentiary procedure in Lithuanian law: some problematic aspects. XVIII Turība University Conference: Communication in the global village: interests and influence. Rīga, 18.05.2017. 202. lpp.
- ¹² Krimināllikums. Pieņemts 17.06.1998. Latvijas Vēstnesis, 199/200 (1260/1261) 08.07.1998. Pēdējie grozījumi 22.06.2017.
- ¹³ Загорский Г.И. Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации. Москва, Россия: ООО Проспект, 2017, с. 1061.
- ¹⁴ Briede J. Administratīvais process tiesā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2008, 639. lpp.
- ¹⁵ Krievijas Kriminālprocesa kodekss (Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации) 22.11.2001. Pieejams: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102073942> [skatīts 11.11.2017.].
- ¹⁶ Безлепкин Б.Т. Комментарий к уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации, 3-е издание, Москва, 2003, с. 505.
- ¹⁷ Бородин С.В. Вопросы уголовного права и процесса в практике Верховных Судов СССР и РСФСР 1938-1978 гг. Издание 3-е. Москва: Юридическая литература, 1980, с. 458-459.
- ¹⁸ Камчатов К.В., Чащина И.В., Великая Е.В. Возобновление производства по уголовному делу. Москва, Россия: Академия Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2016, с. 13.
- ¹⁹ Назаров Ф.Д. Влияние следственных ошибок на ошибки суда, Санкт-Петербург, Юридический центр Пресс, 2003, с. 14.
- ²⁰ Там же, с. 15.
- ²¹ Torgāns K. Civilprocesa likuma komentāri II daļa, (2012), Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012., 880. lpp.
- ²² Turpat, 881. lpp.
- ²³ Jilkine V. Position of the European Court on the implementation of decisions by national courts in Latvia and in Finland which are in legal force. *SOCRATES*, Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte 3 (6), 73. lpp.

- ²⁴ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2009. gada 15. septembra spriedums lietā Nr. 65014/01 “Pacula pret Latviju”, 28.04.2010. Latvijas Vēstnesis, 67 (4259).
- ²⁵ Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2011. gada 28. aprīļa lēmums lietā SKK-J-1/2011 (Krimināllieta Nr.0615298).

Аннотация

Подразумевается, что приговор, вступивший в законную силу, обжалованию не подлежит и считается окончательным решением по делу. При наличии определенных юридических обстоятельств, которые именуется вновь открывшимися, уголовный процесс может быть возобновлен. Таким образом обеспечивается право лиц, участвующих в уголовном процессе, на справедливое судебное разбирательство и справедливое окончательное решение.

Цель статьи заключается в изучении обстоятельств, которые могут быть признаны вновь открывшимися и служить основанием для возобновления уголовного процесса, выяснении проблематики нормативно-правовой базы и поиске юридически обоснованного решения. Задачи статьи состоят в исследовании норм, регулирующих вновь открывшиеся обстоятельства, которые определены в Уголовно-процессуальном законе. По результатам исследования автор заключила, что уголовно-процессуальное законодательство Латвии в отношении определения вновь открывшихся обстоятельств является несовершенным, вследствие чего предложены рекомендации по усовершенствованию нормативно-правовой базы. Исследование основано на анализе нормативно-правовых актов, постановлений, заключений и отдельных мнений судей.

DETERMINANTS OF TERROR ACTS ACCOMPLISHES-SUICIDE BOMBERS BEHAVIOR

*Dr. iur. Gediminas Buciunas,
Lecturer of faculty of public security
Mykolas Romeris university, Lithuania*

*“Success consists of going from failure to failure without loss of
enthusiasm”¹*

(Winston Churchill)

Abstract

The aim of this paper is to analyze determinants which impact on behaviour of terror acts accomplishes-suicide bombers from psychological point of view, for example, whether there is a direct connection between Moon phases and suicide terrorists who conducted terror acts from 2015 to 2016 in the different parts of the world. The author also analyzes randomly selected terror acts carried out between 2016 and 2017 in the continent of Europe. Several factors have been taken into account, such as: terror acts location, suicide terrorist's citizenship, country of origin, age, education, criminal background, country's unemployment rate.

The novelty of this paper is the fact that this type of research was not been carried out yet. This will allow us to see a more precise direction which should be taken in order to effectively prevent terror acts and what kind of changes can be carried out in certain programs for identification of individuals who may be posed real threat to country's national security, can be easier involved into terror organizations activities than others.

Keywords: terrorism, terror act, terrorist suicide bomber, phase of Moon.

Paris (2015), Nice (2016), Berlin (2016), Manchester (2017), London (2017), Saint Petersburg (2017). What do these cities and dates have in common? One similarity is that they are the cultural

centers of Europe that attract a lot of tourists. Another is that shocking violent acts resulting in many casualties occurred in each of those cities.

The aim of this paper is to analyze whether there is a direct connection between Moon phases and suicide terrorists who conducted terror acts from 2015 to 2016 in the different parts of the world.

The author also analyzes randomly selected terror acts carried out between 2016 and 2017 in the continent of Europe. Several factors will be taken into account, such as: terror acts location, suicide terrorist's citizenship, country of origin, age, education, criminal background, country's unemployment rate. The novelty of this paper is the fact that this type of research has not been carried out yet. This will allow us to see a more precise direction which should be taken in order to effectively fight and prevent terrorism and the changes that can be carried out in certain programs meant to identify individuals who may be related to terrorist activities.

Introduction

Acts of suicide has always attracted the attention of the public eye, scientists, and researchers. This phenomenon raises the question what could cause a human being to choose such behavior. The above mentioned issue has been extensively researched and studied in the second half of the 20th century up until now. Especially cases that are qualified as terror acts by criminal law carried out by suiciders. Some researchers, such as J.M. Gutierrez-Garcia and F. Tussel² have tried to find a connection between human behavior and cosmic influence. In addition, many cultures regard Moon phases as a phenomenon that affects human psyche. During the period from 2014 to 2017, a significant increase in violent acts that can be qualified by law enforcement agencies as acts of terrorism has been noticed. This type of behavior is not new in human history. Historical research shows that terror acts as a tool to intimidate or frighten a certain part of the population have been used since the old days. A good example would be the events that occurred in first-century Judea, where several violent movements took place and sought to regain the independence of Jewish people. One of the fiercest groups of that time was known as the *Sicarii*. The name arose from the Latin word

Sicae, which refers to a concealed dagger that each group member carried hidden underneath one's clothing. Many historians also regard the *Sicarii* as a terrorist organization. During public events or occasions the members of this organization used to blend into the crowd with everyone else and deal with their enemies or targets by slitting their throat or stabbing them in the back³. Not only did this cause mass fear and panic among the people, but it also forced the authorities to tighten the law and impose rigorous punishments to those involved in such criminal acts. While the core of terror acts remain the same, but the targets, means and scale have changed. For example, the abovementioned *Sicarii* organization used terror as a means to fight their conquerors and oppression. Later on, the anarchist movement in the 18th century in Russian Empire used terror to target and kill the tzar, highest authority at the time. Another case is the Red Terror, which arose after the October Revolution 1917. It has accepted as an official policy and used by Bolsheviks on a country scale to eliminate those who were against communist regime. However, terror was not always used for political purposes⁴.

In the 21st century, one of the reasons for terrorist activity has been religion, an example being the Jihadist movement, which spread terror all around the world. While a terror act can be carried out in various ways, this research will mostly focus on acts carried out by suicidal individuals who may use such things as a weapon: explosive materials, firearms, knives or even trucks.

During the analysis of such occurrences and the history of terrorism, we can see that an insufficient amount of time and effort put when preventing the spread of terrorism and the involvement of people with terrorist organizations.

Object of research: identification of external and internal features such as Moon phases, mind state of perpetrator etc. on behavior of terror acts accomplishes-suicide bombers.

The aim of this paper to find a link between Moon phases and terror acts perpetrators. To reach the abovementioned objective, the following tasks have been set out:

- To find and distinguish terror acts amongst violent acts, crimes
- To locate the exact date and Moon phase present at the time of the terror act
- To analyze the social, economical, criminal backgrounds of terror act perpetrators.

Terror acts and statistical information

According to the free dictionary, a terrorist act is the calculated use of violence (or the threat of violence) against civilians in order to attain goals that are political or religious or ideological in nature; this is done through intimidation or coercion or instilling fear⁵. In this paper, the main focus will be the perpetrator of the terror act – human being.

To conduct this research, statistical information has gathered from open, publicly accessible sources, such as the Global Terrorism Database,⁶ EUROPOL reports,⁷ and the database of The Religion of Peace⁸.

November 13th of 2015 – an organized terrorist attack and suicide bombing was carried out in the Stade de France and the Bataclan theatre in Paris; March 22nd of 2016 – a suicide bomber attack took place at Brussels International Airport; July 14th of 2016 – while celebrating the 237th anniversary of the Bastille Day in Nice, a terrorism act was committed using a truck; December 19th of 2016 – a terrorist attack was committed using a stolen truck during the Christmas market in Berlin; March 22nd of 2017 – a violent terror act took place using an off-road vehicle in London; April 4th of 2017 – a suicide bombing was carried out at the St. Petersburg Metro Station; April 7th of 2017 – a hijacked lorry was deliberately driven into crowds of people in Stockholm; May 22nd of 2017 – a suicide bombing was committed in Manchester during American singer's Ariana Grande concert.

These are not the only terrorist attacks that occurred throughout the period in Europe. Not only did they take lots of lives, but also targeted important infrastructures or were carried out during important religious or state events where security was increased. For example, the terror act carried out during the football match on November 13th of 2015 was observed by German Chancellor Angela Merkel and the President of France Francois Hollande in Paris.

While analyzing data on terrorist acts and their frequency in the Member States of the European Union, it can be seen that the number of attacks was less frequent in 2014 compared to 2016. This has also confirmed by the Europol's annual report on the state and trends of terrorism in the European Union and other world countries. According to the data provided by Europol report (TE-

SAT 2017), in 2016, 1002 people had arrested due to connections with terrorist activities, of which the vast majority (718 people) are involved in the jihadist movement (Jihadism is an extremist Islamic branch whose followers recognize and encourage the use of force). Meanwhile, only 395 people had arrested in 2014. This number rose to 687 in 2015. In 2016, 135 out of 142 total casualties have killed by jihadists. In addition, almost a third of the arrested individuals in 2016 were 25 years of age or younger⁹. Younger people are not socially mature yet, thus it is easier to affect them in both direct contact and indirect, for example, with the use of social media and networks. That being said, it is important to identify measures which would reduce the likelihood of terrorist acts. To achieve this, criminologists, sociologists, philosophers, historians, forensics, and professionals of other sciences carry out various types of research and provides advice and recommendations that could help identify a potential terrorist from their body language or behavior in public places.

Types of suicide terrorists

The act of suicide itself perceived as a deliberate deprivation of one's life by various methods, such as hanging, shooting or similar. The reasons for suicide may vary from financial difficulties to temporary or permanent mental disorders due to developing illnesses, addiction to narcotic and psychotropic substances, or bullying. According to the statistical data on suicides in the world, in 2015, over 828,000 people committed suicide. Most of them were aged 70 years or more and lived in developed countries. In some countries there is a tendency for a significant proportion of suicides to be from the 15-30 years old age group¹⁰. On the other hand, suicide terrorists seek to take away as many lives as possible while causing fear, panic, and feeling of insecurity without any regard for their own life or well-being of others. While summarizing the data on terrorist acts, their perpetrators, and incentives, scientists distinguish six types of suicide terrorist:

1. Terrorist-zombie.
2. Terrorist-avenger.
3. Terrorist-patriot (does it for beliefs of the faith, ideas).
4. Terrorist-mercenary (hired for money).

5. Terrorist-prisoner (usually victims of blackmail, or forced against their will by terrorist organizations.
6. Terrorist-maniac (tend to have mental disorders)¹¹.

The following types are distinguished at academic works or papers and are mostly used to determine the reasoning and motives of the perpetrators behavior. However, this distinction is not relevant or applied in practice such as criminal investigation.

Effect of the Moon phase on the human psyche

While analyzing reasons for suicides, scientists have been trying to look into a widespread society belief that Moon phases may effect human behavior.

In order to review the impact of Moon phases on the human psyche and the links to suicides, a search was carried out in the legal journals of Lithuania called “Law”, “Jurisprudence”, “Public safety and public order” and publications on forensic and psychological issues, other databases. After researching the keywords “Moon phase and suicide”; “the causes of suicide”: “the effects of Moon phase on the human psyche” in Lithuanian and English from the period from 2001 to 2017, no scientific articles or publications were found that would try to determine the links between Moon phases and suicide terrorists psyche.

The author of the study carried out anonymous telephone interviews of 8 police officers and 3 prosecutors on the impact of the Moon’s phases on human beings and their willingness to commit crime or illegal actions. Some respondents indicated that criminal activity and suicide rates increased during a full moon, while others saw no connection whatsoever. Thus the questions arise: is there any connection between suicide and Moon phases or is it just a myth made us by society? Investigations on how the human psyche influenced by Moon’s phases, has been documented in other countries, but the results and conclusions are often different and contradictory. For example, in 1992 a research was carried out analyzing the relationship between Moon phases and the number of people that considered committing suicide (Owens M.; McGowan W. I., 2006)¹². However, no direct connections were found. Scientists conducting the research noticed that the authors of some works mistook the influence of a full

moon with festive days. However, different results were presented by National Public Health Institute of Finland (Saleva O.; Putkonen H.; Kiviruusu O.; Longvist J.¹³ 2007 and BBC News 2000), where they managed to find a direct connection and states that of 1400 suicides found that people were more likely to make an attempt on their life when there was a new moon. A higher rate of suicide also linked to phases of the Moon. Peaks has found at the phase of the new moon in autumn and winter, when it is darker at night and during the full moon in spring and autumn when there is an increased amount of light. These phases could be a dangerous period of time for those with suicidal ideas.

Terror act dates and Moon phases

Following the investigation on suicide terrorists, the author of this paper based on the Moon phase calendar and publicly accessible data from the website *www.thereligionofpeace.com* about terrorist acts carried out from 2015 to 2017, will try to determine the link between the Moon's phases and terrorist suicide psyche. The UTC (*Coordinated Universal Time*) time zone was used in this study, linking the start and end timings of individual Lunar phases.

Table 1.

Data statistics of dates and countries, where terror acts occurred from 2015 to 2017

Full moon		First quarter		Third quarter		New moon	
Date	Countries, where terror acts occurred	Date	Countries, where terror acts occurred	Date	Countries, where terror acts occurred	Date	Countries, where terror acts occurred
05 January 2015	Saudi Arabia, Afghanistan	28 January 2015	Libya	15 March 2015	Pakistan	20 March 2015	Yemen
06 January 2015	Turkey, Iraq	26 February 2015	Nigeria	18 April 2015	Afghanistan	22 March 2015	Iraq
07 January 2015	Iraq	27 March 2015	Somali	12 May 2015	Iraq	25 March 2015	Libya
10 January 2015	Lebanon and Nigeria	29 May 2015	Saudi Arabia, Pakistan	14 May 2015	Afghanistan	26 March 2015	Somali
11 January 2015	Nigeria	01 June 2015	Iraq	17 May 2015	Afghanistan	19 May 2015	Libya, Afghanistan
07 March 2015	Nigeria	24 June 2015	Somali	13 June 2015	Iraq	21 May 2015	Libya
04 May 2015	Afghanistan, Iraq	25 June 2015	Syria	15 June 2015	Chad	22 May 2015	Saudi Arabia

05 May 2015	Afghanistan, Iraq	26 June 2015	Kuwait	11 July 2015	Chad	22 June 2015	Nigeria
10 May 2015	Afghanistan	28 June 2015	Nigeria	12 July 2015	Iraq	17 July 2015	Nigeria, Iraq
08 June 2015	Pakistan	30 June 2015	Afghanistan	13 July 2015	Pakistan, Cameroon	20 July 2015	Turkey
07 July 2015	Nigeria	25 July 2015	Iraq	7 August 2015	Afghanistan	16 August 2015	Pakistan
31 July 2015	Nigeria, Yemen	26 July 2015	Nigeria, Cameroon, Somali	10 August 2015	Afghanistan, Iraq	20 September 2015	Cameroon, Nigeria
02 August 2015	Turkey	29 July 2015	Iraq	05 October 2015	Iraq	14 October 2015	Nigeria
06 August 2015	Saudi Arabia, Afghanistan	30 July 2015	Iraq	07 October 2015	Yemen	12 November 2015	Lebanon
03 September 2015	Yemen, Cameroon	24 September 2015	Yemen	10 October 2015	Turkey	13 November 2015	France
02 October 2015	Nigeria	23 October 2015	Pakistan	12 October 2015	Cameroon	18 November 2015	Nigeria, Bosnia and Herzegovina

04 October 2015	Niger	26 October 2015	Saudi Arabia	4 November 2015	Egypt	11 December 2015	Cameroon, Afghanistan
27 October 2015	Iraq	20 November 2015	Iraq	5 November 2015	Lebanon	12 November 2015	Iraq
27 November 2015	Nigeria	21 November 2015	Cameroon	9 November 2015	Chad, Cameroon	16 December 2015	Nigeria
28 November 2015	Iraq	22 November 2015	Nigeria	4 December 2015	Nigeria	22 May 2017	United Kingdom
30 November 2015	Iraq	24 November 2015	Tunisia, Egypt	5 December 2015	Chad		
02 December 2015	Cameroon	21 December 2015	Afghanistan	8 December 2015	Afghanistan		
25 December 2015	Bangladesh	14 July 2016	France	9 December 2015	Iraq		

28 December 2015	Afghanistan, Syria	4 April 2017	Russia	19 December 2016	Germany		
29 December 2015	Pakistan	7 April 2017	Sweden	22 March 2017	United Kingdom		
30 December 2015	Syria						
22 March 2016	Belgium						

Table 2.

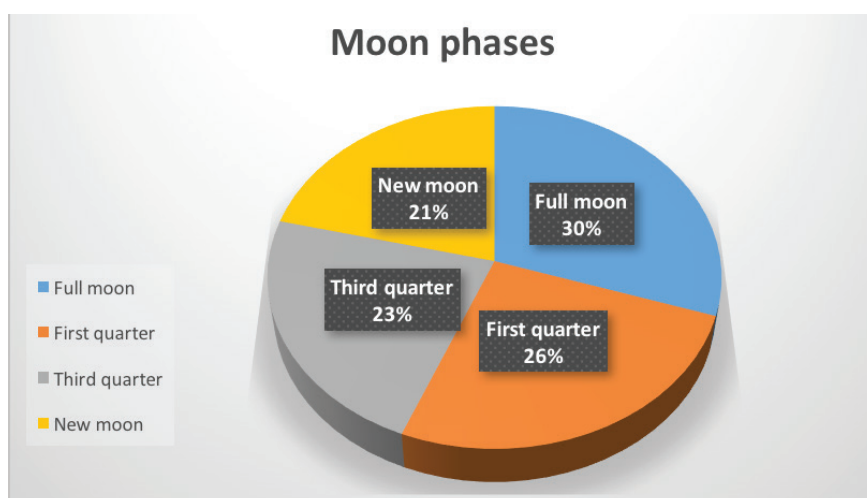
Total number of incidents and total number of countries

	Full Moon	First Quarter	Third Quarter	New Moon
Total number of incidents	37	32	28	26
Total number of countries	13	16	12	14

When comparing the timing of terror acts with Moon phases, there may be an inaccuracy of up to 5 percent due to different terror act starting point markings in some locations or time zone differences. When assigning terrorism acts to moon phases, there may also be an inaccuracy of up to 3 percent, as 4 out of 123 analyzed terrorism acts began at the intersection of two moon cycles – the ending of one and the beginning of another.

Figure 1.

Data statistics in percent

Even though most terror acts occurred during a full moon, there is no clear, direct connection or link between the terror act and the Moon phase present at the time. This had also confirmed in an article published by the „Journal of Criminal Justice” at 2010. A research was carried out in San Antonio, USA, which looked for connections or any other type of relation between recently committed crimes and Moon’ phases, however no concrete evidence was located¹⁴.

Social, geographical, criminal background of terror act perpetrators

The author of this paper randomly selected and analyzed 15 terrorist act cases carried out in the territory of the European Union from 2015 to 2017. The author of this paper selected for analyze

terror acts mostly carried out in the biggest European Union member states such as: Germany, The United Kingdom, France and Italy. To find out more about the perpetrators country of origin, age, criminal background and other factors publications from various sources, such as “The Guardian”, “The New York Times”, “Al Jazeera”¹⁵
¹⁶ ¹⁷ “Wikipedia”, “BBC”, “The Statistics Portal” and sites *www.thereligionofpeace.com*, *www.start.umd.edu*

Table 3.

Characteristics of terrorists

Date and moon phase	Country, Place	Kind of violence, number of victims	Characteristics of terrorists			
			Geographical	Social	Criminal background	Other information
3 August 2017 Moon phase – First quarter	London, The United Kingdom,	stabbed 6 people	Norwegian of Somali descent	19 year-old	No information	mental health issues, which were as the possible cause of the attack
3 June 2017 Moon phase – First quarter	London, The United Kingdom	Killed 8 people and injured many others	Pakistan-born British citizen	26 year-old	Attempting to radicalize children	No information
			Moroccan or Libyan	30 year-old	No criminal records	No information
			Dual Moroccan and Italian citizenship	21 year-old	No information	No information
22 May 2017 Moon phase – Third quarter	Manchester, The United Kingdom	Killed at least 22 people and injured 59	British of Libyan ancestry	22 year-old	No information	No information
20 April 2017 Moon phase – Third quarter	Paris, France	3 police officers shot and one seriously wounded	French Arab	No informa- tion	Extensive criminal records	Mental health issues

7 April 2017 Moon phase – First quarter	Stockholm, Sweden	4 people killed and at least 15 injured using a truck	Uzbekistani	39 year-old	No information	No information
19 December 2016 Moon phase – Full Moon	Berlin, Germany	12 people killed, more than 60 injured using a truck	Tunisian	24 year-old	Several criminal records	No information
26 July 2016 Moon phase – Full Moon	Saint Etienne- du-Rouvry, France	Killed a priest with a knife	Algerian	19 year-old	Has criminal record	No information
			French	19 year-old	Has criminal record	No information
24 July 2016 Moon phase – Full Moon	Ansbach, Germany	Fifteen people injured in suicide bombing	Syrian	27 year-old	No information	Multiple suicide attempts, mental health issues
18 July 2016 Moon phase – first quarter	Würzburg, Germany	Injured 5 people with a knife	Afgan	17 year-old	No information	No information
14 July 2016 Moon phase – first quarter	Nice, France	Killed 86 and injured 458 people using a truck	Tunisian	31 year-old	Extensive criminal record	Mental health issues
10 May 2016 Moon phase – New Moon	Grafing, Germany	One killed, three injured with a knife	German	27 year-old	No criminal records	No information
22 March 2016 Moon Phase – First quarter	Brussels, Belgium	Killed 32 people and injured more 300 in a three coordinated suicide bombings	Belgian of Moroccan ancestry	29 year-old	Extensive criminal records	No information

			Belgian of Moroccan ancestry	24 year-old	Has criminal records	No information
			Belgian of Moroccan ancestry	31 year-old	Has criminal records	No information
			Belgian of Moroccan ancestry	27 year-old	Extensive criminal records	No information
			Swedish of Syrian origin	24 year-old	Has criminal records	No information
26 February 2016 Moon phase – Full Moon	Hanover, Germany	Injured a police officer with a knife	Moroccan-German	15 year-old	No information	No information
26 June 2015 Moon phase – First quarter	Saint-Quentin-Fallavier, Near Lyon, France	1 person decapitated, 2 injured during gas cylinder explosion	French of North African descent	35 year-old	No criminal record	No information
7 January 2015 Moon phase – Full Moon	Paris, France	Killed 12 people, injured 11 using firearms	French, Algerian descent	34 year-old	No information	No information
			French, Algerian descent	32 year-old	Has criminal records	No information
			French of North African descent	18 year-old	No information	No information

While further analyzing the data on terror acts carried out from 2015 to 2017 in Europe, it seems that most of them had carried out in France and followed by Germany and The United Kingdom. Surprisingly, from 2015 to 2017 Italy suffered the least amount of terrorism acts compared to the abovementioned countries, even though the number of migrants or even higher compared to some countries.

In summary of this fragmentary study, it has stated that the perpetrators of terror attacks in France mostly originate from the Maghreb countries: Morocco, Tunisia, Libya, and Algeria. The bigger part of the perpetrators, were between the ages from 20 to 30 and have not yet created a family. More than half of the suspects had been known to the police and some of them participated in special de-radicalization programs aimed at correcting their behavior. Furthermore, a part of the suspects had been already involved in some sort of criminal activity in the past or had severe mental or psychological issues. However, even though some perpetrators did not have any prior criminal records, they were still an object of investigation for intelligence agencies.

The unemployment rate statistics show that over 20% of people from Pakistan and Bangladesh are unemployed, the rate for other nationality migrants is 11%, while the overall statistic is 6% in The United Kingdom. The unemployment rate amongst migrants in Germany is 21% while the overall country statistic is 8%, and the equivalent in France is 22% amongst migrants and 13% among the whole country.

Overall unemployment rate in Italy is 11.1 %, while the overall statistic of the unemployment rate amongst youngsters is 37 %^{18 19 20}. As we can see, the unemployment rate is several times higher among migrants compared to the average of the country. At the same time, this may pose certain difficulties for the migrant when adapting to the new culture. It may be harder for them to join local communities, raise one's qualification, improve professional skills, etc.²¹

Conclusions

1. There is no clear, direct connection between terror acts conducted by suicide terrorists in 2015-2016 in different parts of the world and Moon phases present at that time. Therefore, it cannot be concluded that Moon phases have any notable influence on the psyche of suicide terrorists.

2. Throughout the period from 2015 to 2017, the largest numbers of terrorism acts had been carried out in France. The perpetrators of terror attacks in France mostly originate from the Maghreb countries: Morocco, Tunisia, Libya, and Algeria. The bigger part of the perpetrators, were aged from 20 to 30 and have not yet created a family. More than half of the suspects were already known to the police and the country's security services.

3. From 2015 to 2017, close to none terror acts occurred in Italy, even though the number of migrants in the country is on par or higher compared to other European Union countries such as The United Kingdom, France, Germany.

4. The unemployment rate in Germany, The United Kingdom, France, and Italy is several times higher among migrants compared to the average of the country.

References

- ¹ Winston Churchill quotes. Available: https://www.brainyquote.com/authors/winston_churchill. Retrieved 21.09.2017.
- ² Gutierrez-Garcia J. M.; Tusell F. (1997) Suicides and lunar cycle. Sage journals, Vol. 80, Issue 1.
- ³ Suicide. Available: https://en.wikipedia.org/wiki/Suicide#cite_note-GBD2015De-5. Retrieved 21.09.2017.
- ⁴ Rashid A. (2000) Taliban: Militant Islam, Oil and Fundamentalism in Central Asia. Yale: Note Bene.
- ⁵ Terrorist act. Available <https://www.thefreedictionary.com/terrorist+act>. Retrieved 26.09.2017.
- ⁶ Global terrorism database. Available: <http://www.start.umd.edu/gtd/>. Retrieved 26.09.2017.
- ⁷ EU-TESAT 2017: EU Terrorism: situation and trend report. The Hague: European Police Office (Europol), 2017. Retrieved

26.09.2017.

- ⁸ List of Islamic Terror Attacks. Available: <https://www.thereligionofpeace.com/attacks/christian-attacks.aspx>. Retrieved 26.09.2017.
- ⁹ EU-TESAT 2017: EU Terrorism: situation and trend report. The Hague: European Police Office (Europol), 2017. Retrieved 26.09.2017.
- ¹⁰ Owens M.; McGowan W. I. Madness and the Moon: the Lunar cycle and psychopathology. Available: <http://www.gjpsy.uni-goettingen.de/gjp-article-owens.pdf> Retrieved 19.09.2017.
- ¹¹ Типовой портрет террориста. Available: https://tagancity.ru/uploads/documents/news/2015/portret_terrorista.pdf. Retrieved 22.09.2017. (In Russian).
- ¹² Owens M.; McGowan W. I. Madness and the Moon: the Lunar cycle and psychopathology. Available: <http://www.gjpsy.uni-goettingen.de/gjp-article-owens.pdf> Retrieved 19.09.2017.
- ¹³ Saleva O.; Putkonen H.; Kiviruusu O.; Longvist J. (2007) Forensic science international, Volume 166, Issue 2, p. 204-208.
- ¹⁴ Schafer J. A.; Varano S. P.; Jarvis J. P.; Cancino J. M. (2010) Bad moon on the rise? Lunar cycles and incidents of crime. Journal of criminal justice 38, Roger Williams University, p. 359-367.
- ¹⁵ Attack on Nice: Who was Mohamed Lahouaiej-Bouhlel? Available: <http://www.bbc.com/news/world-europe-36801763>. Retrieved 20.09.2017.
- ¹⁶ A timeline of recent terrorist attacks in Europe. Available: <http://time.com/4607481/europe-terrorism-timeline-berlin-paris-nice-brussels/>. Retrieved 09.09.2017.
- ¹⁷ Berlin Christmas market attack: December 19 2016. Available: <http://www.express.co.uk/news/world/745335/Berlin-truck-several-injured-Christmas-market>. Retrieved 19.09.2017.
- ¹⁸ Euro area unemployment. Eurostat news release 34/2017.
- ¹⁹ Youth unemployment rate. Available: <https://tradingeconomics.com/italy/youth-unemployment-rate>. Retrieved 27.09.2017.
- ²⁰ European labor markets: an analysis of origin and destination effects. Work, employment and society. Volume 24 (2), p. 337-354.
- ²¹ Except in the article of the aforementioned footnotes on the sources of literature, when writing this article, these additional sources of literature: Suicide linked to the Moon. Available: <http://news.bbc.com>.

co.uk/2/hi/health/820241.stm Retrieved 27.09.2017.; Muslims in the EU: cities report. Open society institute EU Monitoring and advocacy program. Denmark, 2007.; Mbawini Abugbilla F. (2016) Terrorism, Migration Crisis and the Future of Borderless Europe. *International Journal of Humanities & Social Science Studies*. Volume III, Issue 1, p. 192-205; Юшина С.В. (2008) Терроризм: исторический путь развития и современное состояние. *Гуманитарные и социальные науки*, № 2, с. 55-58 (In Russian); Степанова Е. Основные тенденции в области современного терроризма. *Индекс Безопасности*, №3 (110), Том 20, с. 95-109 (In Russian); Профилактика (предупреждение) экстремизма и терроризма. (2010). Под общей редакцией Панковой Л.Н., Таранухи Ю.В. Москва: Университетская книга. с. 308 (In Russian); Терроризм в современном мире. (2016) *Информационно-аналитический вестник*. Выпуск 5. Под редакцией доктора политических наук Кошкина А.П.. Москва: РЭУ им. Г.В. Плеханова, с. 108 (In Russian); Ar dēl pilnāties žmonēs iš tikrųjų eina iš proto? Available: <http://www.delfi.lt/mokslas/mokslas/ar-del-pilnaties-zmones-is-tikruju-eina-is-proto.d?id=63168580>. Retrieved 17.09.2017.; Borum R. (2004) *Psychology of Terrorism*. Tampa: University of South Florida. p. 80; Bickis M., Kelly J. W., Byrnes G. F. (1995) Crisis calls and temporal and lunar variables. *The journal of psychology*, p. 701-711; Blin A.; Chaliand G. (2007) *The history of terrorism: from antiquity to Al Queda*. London: University of California Press, p. 484; Crenshaw M. (1981) The Causes of Terrorism. *Comparative Politics*, Vol. 13, No. 4. p. 379-399; Värnik P. (March 2012). Suicide in the world. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 9, (3), p. 760–771; Global terrorism index 2015. Institute for economics and peace. Available: <http://economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2015/11/Global-Terrorism-Index-2015.pdf>. Retrieved 10.09.2017.

Anotācija

No 2014. līdz 2017. gadam ir ievērojami pieaudzis vardarbīgo darbību skaits, ko tiesībsardzības iestādes kvalificē kā teroristiskus aktus. Tomēr šādas vardarbīgas darbības cilvēces vēsturē nav jaunums. Terora vēsturiskie pētījumi liecina, ka terora akti, kuru

mērķis ir iebiedēt sabiedrību, atsevišķas valdības vai pat reģionus, ir zināmi jau no senajiem laikiem.

Analizējot iemeslus, kādi var pamudināt personu izlemt atņemt sev dzīvību, izdarot terora aktu, daži zinātnieki, it īpaši tiesību zinātni un medicīnas, cenšas pārbaudīt Zemes pavadoņa Mēness fāžu ietekmi uz cilvēka psihi. Pētījumi par saikni starp pašnāvībām un Mēness fāzēm, izmantojot dažādas metodikas, ir veikti dažādās valstīs, taču to rezultāti un secinājumi ir atšķirīgi, bieži vien pretrunīgi.

Pētījuma autors, lai pārbaudītu, vai pastāv saistība starp terora aktiem un Mēness fāzēm, izmantojot plašsaziņas līdzekļos publicēto informāciju, analizē informāciju par terora aktiem, kas izdarīti no 2015.- 2017. gadam. Pētījumā analizēti dati par teroristu – pašnāvnieku terora aktu vietu un laiku, kā arī Mēness fāzi terora akta laikā. Autors analizē vai pastāv tieša saikne starp Mēness fāzi un teroristu-pašnāvnieku uzvedību.

КРИМИНОЛОГИЧЕСКИЙ И УГОЛОВНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ НАСИЛЬСТВЕННОЙ ПРЕСТУПНОСТИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ

Владимир Карнов,

аспирант Кафедры уголовного права и криминологии

Российского государственного педагогического университета

им. А.И. Герцена, Россия

Abstract

In this article the author studies new forms of destructive violent forms of crimes and other deviations among minors. Among the new forms of destructive aggression in the modern world, the author selected the following: violence in schools (physical and mental), cyberbullying, inducement of minors to suicide. The main purpose of this research is to study the materials of criminal cases, police reports in the world about such violations in order to form the reasons for their commission, as well as offer specific measures of social control and their prevention. The scientific novelty of the study lies in the criminological study of such social phenomena. As one of the main conclusions, we are talking about the need to create an updated and detailed policy for the social control of such deviations.

Keywords: violence, crimes, deviations among minors.

Введение

Преступность среди несовершеннолетних является предметом особенной части криминологии. Изучение этого феномена является важным аспектом науки, направленным, в первую очередь, на разработку мер по профилактике такой преступности. Согласно официальной статистике Судебного департамента Российской Федерации, мы можем наблюдать относительно устойчивые количественные показатели насильственных преступлений среди несовершеннолетних. Однако, рассматривая качественные показатели некоторых видов правонарушений, можно увидеть их рост. Так, например, общий уровень простого убийства относительно снижается,

в то же время количество квалифицированных убийств возрастает (2013 г. – 114; 2014 – 121; 2016 – 137 осужденных). В то же время, несмотря на значительное снижение общего числа осужденных за причинение тяжкого вреда здоровью (2013 – 399; 2014 – 212; 2016 – 125), мы отметим такой же значительный рост квалифицированных составов данного преступления (2013 – 351; 2014 – 514; 2016 – 505)¹.

Кроме того, обязательному криминологическому анализу подлежат увеличивающиеся по количественному признаку такие современные социально опасные феномены проявления насилия как, «буллинг» и его формы, склонение несовершеннолетними других детей к самоубийствам, причинение психического насилия посредством информационно-телекоммуникационной сети «Интернет» (далее – сеть «Интернет»). Научная новизна исследования заключается в исследовании таких социальных явлений в криминологическом аспекте.

Основной целью исследования является выявление наиболее актуальных на сегодняшний день форм насильственного поведения среди несовершеннолетних и проведение их криминологического и уголовно-правового анализа. Для достижения цели были поставлены следующие задачи: анализ материалов уголовных дел, полицейских отчетов о таких правонарушениях для выявления особенностей их совершения; поиск возможных причин совершения таких преступлений; изучение состояния социального контроля над ними.

Объектом исследования является насилие в школах (физическое и психическое), кибербуллинг, склонение несовершеннолетних к самоубийствам.

Агрессивное поведение несовершеннолетних

Э. Фромм в своей работе «Анатомия человеческой деструктивности», рассматривая агрессию как продукт психологической активности человека, пишет, что агрессивность может быть представлена в двух формах: доброкачественная и деструктивная (злокачественная)². При первой форме поведение человека не несет деструктивного характера и является способом выживания человека. Несовершеннолетний может проявлять такую агрессию, например, при применении

агрессии обидчиком в виде использования физической силы, обучения в спортивных секциях по борьбе и т. д. Деструктивно-агрессивное насилие представляет собой форму поведения, направленного на причинение разрушительного вреда общественным отношениям с помощью агрессивного поведения субъекта. Такое поведение характерно, в том числе, и для несовершеннолетних. Стандартными и исторически неизменяемыми агрессивно-насильственными преступлениями среди несовершеннолетних являлись: убийство и его квалифицированные составы, изнасилования, причинение вреда здоровью. Однако в последнее время мы вынуждены наблюдать распространение некоторых форм деструктивного поведения среди несовершеннолетних, в частности, к таким преступлениям можно отнести массовые убийства (в том числе, schoolshooting), пропаганду суицидальных действий и др. Примечательным является тот факт, что отдельные виды деструктивных форм преступности характерны для конкретных стран (например, «schoolshooting» в удельном весе превалирует в Соединенных Штатах Америки).

В криминологии насильственная деструктивная преступность разделяется на эгоистичную и корыстную³. Корыстно-насильственные преступления включают преступления, которые совершаются с применением насилия к жертвам и с целью завладения их имуществом – грабежи, разбой, вымогательства. К насильственной эгоистичной преступности относятся преступления, совершаемые лицами путем причинения потерпевшим физического или психического насилия в целях удовлетворения собственного личностного удовольствия. К таким преступлениям можно отнести бескорыстные убийства, изнасилования, причинение телесных повреждений и др.

Насилие среди несовершеннолетних отмечается повышенной импульсивностью, жестокостью, отсутствием рамочности среди преступников, что создает отягчающие последствия их действий. Анализируя уголовные дела о совершении таких преступлений среди несовершеннолетних, мы вынуждены отметить, что для субъектов таких правонарушений характерны следующие психологические черты: 1) чрезмерность уровня насилия, применяемого к потерпевшему; 2) лицо не слишком думает об особенностях, последствиях совершенного деяния.

Такие признаки указывают на психологическую незрелость субъекта преступления, требующую правильной диагностики и положительной коррекции. Насилие для несовершеннолетних преступников является своего рода механизмом для удовлетворения собственных личностно-психологических потребностей и решения внутренних комплексов и конфликтов. По нашему мнению, агрессивность является врожденным качеством любого человека, которая развивается в зависимости от биологических характеристик такой личности и общественного влияния на нее. Вместе с тем, при модернизации современного мира, внедрения в жизнь человека таких неологизмов, как телевидение, сети «Интернет», существует большая вероятность деперсонализации психотипа человека, и в первую очередь ребенка, которая способна к формированию, в том числе, деструктивной агрессии. Мы можем выделить несколько типов агрессивности у таких детей: а) по характеру воздействия: физическая, вербальная (словесная); по времени: а) длительная (систематические побои или оскорбления и б) кратковременная (массовые убийства, вспышки ярости и гнева). Каждый из таких несовершеннолетних преступников наделен своеобразным психотипом и индивидуальными особенностями.

Виды современных агрессивных правонарушений среди несовершеннолетних

Исторически эгоистичными преступлениями среди несовершеннолетних являлись: разбойные нападения, убийства, изнасилования и др. В основном, такие преступления совершались на улицах и, как правило, несовершеннолетними, происходящими из низких социальных классов. На современном этапе мы отмечаем, что подобные правонарушения характерны для детей всех социальных слоев. К формам эгоистичного насилия среди несовершеннолетних, проявляющимся на сегодняшний день во всем мире, мы можем отнести:

1. Школьное насилие. Насилие в школах, то есть физическое и психическое насилие, буллинг, сексуальные акты, скулшутинг, хейзинг – акты насильственного действия, совершаемые несовершеннолетними, преподавателями или иными лицами в общеобразовательных организациях. В России ежегодно

в среднем до 30% молодых людей в возрасте от 14 до 18 лет подвергаются насилию в той или иной форме⁴. Примерно пятая часть всех случаев насилия в отношении подростков и молодых людей совершается в системе образования несовершеннолетними. В современной криминологии активно изучается такое направление института преступности несовершеннолетних, как буллинг. Под буллингом понимается преследование членов определённой социальной группы (в данном случае школы) со стороны остальных членов коллектива или его части⁵. Можно выделить следующие формы буллинга:

1) в зависимости от объекта посягательства: а) физический; б) психический;

2) в зависимости от способа посягательства: а) непосредственный буллинг (агрессия вымещается непосредственно «лицом к лицу»); б) кибербуллинг (издевательства осуществляются посредством социальных сайтов в сети «Интернет»).

К основным психологическим характеристикам ребенка-агрессора, участвующего в буллинге, относятся: вспыльчивость характера, склонность к резким перепадам настроения, проявлениям садистских наклонностей, навязывание своего мнения как единственно правильного окружающим, злопамятность, мстительность, провокационное поведение, проявление признаков социопатии (игнорирование правил поведения, противопоставление себя окружающим, открытое пренебрежение к обществу).

Физический буллинг проявляется в форме причинения телесных повреждений, посягающих на здоровье потерпевших. Субъектом преступления может выступать как один человек, так и группа лиц. Телесные повреждения, как правило, наносятся в пределах образовательной организации. Одной из форм буллинга в современности является фиксация причинения физических и нравственных страданий на видеотехнические приспособления (камеры, мобильные телефоны и др.). Обычно такие действия совершаются по следующей схеме: группа подростков атакует жертву (жертв) и начинает избивать, снимая этот процесс на видеокамеру. Среди причин совершения таких действий являются: а) личностные (месть, желание самоутвердиться, получение удовольствия от причинения страданий жертве);

б) корыстные (применение угроз по отношению к жертве – что в случае, если она не выполнит определенное требование агрессоров, данная видеозапись станет доступной для неопределенного круга лиц). Как правило, в дальнейшем данные видеозаписи размещаются агрессорами в сети «Интернет». Особая общественная опасность таких действий проявляется в причинении, помимо физических травм жертвам, нравственных страданий, которые ведут к глубоким психологическим травмам, невротическим и психическим расстройствам, а в некоторых случаях и самоубийствам.

Кибербуллинг представляет собой разновидность буллинга, при которой агрессивность проявляется в отношении жертв посредством сети «Интернет» или других технических приспособлений (например, мобильных телефонов). Система такого буллинга состоит в постоянном отправлении жертвам в сети «Интернет» словесных (текстовых сообщений) или иллюстрированных (картинок или видео) оскорблений, угроз, посягающих на нормальное психическое развитие несовершеннолетних. В отличие от физического буллинга кибербуллинг не всегда применяется по схеме «агрессор» – «жертва»; может встречаться и такая схема, как «агрессор» – «агрессор», то есть причинение оскорблений и угроз осуществляется между сильными психотипами. Часто кибербуллинг применяется в совокупности с физическим буллингом. В 2014 году аналитическим агентством B2B International было проведено исследование о влиянии кибербуллинга на психическое и физическое развитие детей, в ходе которого было опрошено 11 135 респондентов, которые используют сеть «Интернет», проживающих в странах Латинской и Северной Америки, Ближнего Востока, Азии, Африки, Европы. В результате исследования установлено, что 58% взрослых были вынуждены вмешаться для помощи несовершеннолетнему ребенку, 13% виртуальных конфликтов переросли в реальные, 7% потерпевших получили настолько тяжелую психологическую травму, что длительное время переживали случившееся; 26% родителей узнали об инцидентах кибербуллинга намного позже того, как они случились⁶.

С точки зрения виктимологического анализа буллинга, отметим, что чаще всего жертвами такого явления являются: а)

дети с необычной внешностью (принадлежность к конкретным культурным группам (готы, панки, хиппи, эмо и др.); б) дети с нетрадиционным поведением; в) дети, имеющие физические недостатки. Основными психологическими признаками жертв являются: отстраненность от общего коллектива; замкнутость; игнорирование со стороны коллектива. Однозначно мы можем утверждать, что жертвой буллинга всегда является лицо, по своей природе психологически слабое или чье поведение и нормы морали и мировоззрения не отвечают критериям большинства коллектива.

2. Склонение к самоубийствам. Врачи констатируют, что если с 2002 года количество взрослых суицидов в России постепенно снижается (с 10-го места в мировом рейтинге стран с самым высоким уровнем самоубийств мы переместились на 14-е), то по подростковым суицидам положительных тенденций нет. На каждые 100 тысяч детей 10–14 лет приходится 2,5 суицида, среди подростков 15–19 лет – 1 6,3⁷. По данным Министерства внутренних дел Российской Федерации, общее количество подростковых суицидов растет. В 2015 году было зарегистрировано 685 таких случаев, а в 2016 – уже 720. В последнее время в мире отмечается тенденция появления в социальных сетях сообществ (групп), занимающихся пропагандой и психологической вербовкой несовершеннолетних для совершения суицидов. Так, в ходе мероприятий, проводимых сотрудниками правоохранительных органов в 2016 году в социальной сети «ВКонтакте» обнаружено более 80 сообществ, в которых содержались призывы к суициду, регламентировались способы самоубийств. В таких сообществах состояло около трёхсот тысяч интернет-пользователей. В основном это несовершеннолетние, однако не исключена вероятность, что пользователи могут скрывать свой настоящий возраст в целях ухода от ограничительных мер, определенных для данного интернет-сообщества⁸. Часто исполнителями в таких группах являются сами несовершеннолетние, которые распространяют информацию среди других детей. Разработчики подобных сообществ привлекают несовершеннолетних подобно членам религиозных сект: они осуществляют поиск психологически незащищенных и неустойчивых подростков, имеющих психологические травмы, неуверенность в себе и т. д. Например,

20 июля 2017 года Тобольским районным судом России вынесен приговор в отношении Ф.Б., обвиняемого в организации склонения несовершеннолетних к самоубийству посредством сети «Интернет»⁹. В криминологической виктимологии выделены способы психологического воздействия на лиц, которые в полной мере применимы и к склонению несовершеннолетних к самоубийствам¹⁰. К ним мы можем отнести следующие способы психологического воздействия:

- а) изоляцию (запрет общения с другими несовершеннолетними на определенной стадии игры);
- б) дискредитацию (запрет на собственное мнение, неконструктивная критика);
- в) монополизацию восприятия (указание слушать определенную музыку, смотреть видео, посещать конкретные места);
- г) постепенное увеличение требований (указания наносить себе повреждения, неопасные для жизни и здоровья);
- д) демонстрацию куратором (организатором) своей власти (угрозы применения насилия к членам семьи игрока).

Причины проявления деструктивной агрессивности у несовершеннолетних

В результате изучения 15 (пятнадцати) уголовных дел, которые возбуждались по фактам совершения агрессивных насильственных преступлений несовершеннолетними, мы можем выделить деструктурированный социум (общество) ребенка как основной фактор причинности возникновения агрессивного насилия у детей (отношения в семье, школе, с друзьями и др.). Данный социум сочетается с применением в отношении несовершеннолетнего физической и психической силы, социальным остракизмом со стороны сверстников. Можно согласиться с позицией, что вычленив конкретные причины совершения агрессии со стороны несовершеннолетних довольно сложно, но социально-экономическое неравенство, неравенство возможностей, доступных людям, принадлежащим к различным группам (стратам), особенно остро проявляется применительно к подросткам и молодежи. Мы можем назвать такие факторы стандартными, так как они влияли на возникновение агрессии у

ребенка во все исторические эпохи¹¹. Однако следует отметить, что в случаях, рассмотренных нами выше, нельзя однозначно говорить о том, что такие правонарушители имеют семьи, принадлежащие непосредственно к низким социальным слоям. В ходе рассмотрения таких случаев было установлено, что данные семьи могли относиться к средним и даже богатым социальным классам. Скорее здесь первичным фактором семейного негативизма является отсутствие достаточного внимания со стороны родителей по отношению к своим детям или невозможность установления нормального психологического баланса. Родители в какой-то момент упускают момент появления у ребенка тех или иных психологических проблем, посредством которых он отделяется от целостности семьи и ставит себя отдельно.

Среди психологических причин мы можем выделить: противоречия между реальными потребностями и неравными возможностями подростков. В данном случае развитие физических, интеллектуальных и эмоциональных сил противоречит социальной зрелости и отсутствию профессионального опыта. Кроме того, важным аспектом является так называемая канализация энергии, подразумевающая следующую мысль: подростки имеют очень много энергии, но не могут ее верно направить. Избрание пути совершения правонарушений или даже преступлений является всего лишь одним из способов направления такой энергии. Кроме того, мы должны учитывать проблемы подросткового возраста, сильной душевной нестабильности ребенка.

Вторая волна негативных причин проявления насилия у ребенка связана с появлением СМИ, телевидения, видеоигр, музыки, которые содержали в себе элементы насилия, жестокости или других факторов, формирующих психологическую дестабилизацию подростка.

С учетом модернизации современного общества мы обнаруживаем проблемы перестройки психотипа обычного ребенка, в котором социальные гены заменяются виртуальными. Ребенок вовлечен в сеть «Интернет», его жизнь протекает в гиперреальных рамках. Зачастую посредством сети «Интернет» происходит деперсонализация личности, выражающаяся в замкнутости, неуверенности,

психологическом остракизме, появления новых идеалов и мировоззрения у несовершеннолетнего. Н.В. Чудова, описывая в своей работе «интернет-аддицию» (зависимость человека от сети «Интернет»), указывает следующие поведенческие черты зависимого человека: затруднения в осознании собственного физического «Я» (собственного тела); затруднения в общении с другими людьми (проявление замкнутости); склонность к проявлению собственной интеллектуализации; чувство одиночества и отсутствия взаимопонимания с окружающими (нередко проявляется в затрудненности отношений с лицами противоположного пола); повышенный уровень агрессии; эмоциональная напряженность и определенная склонность к негативным эмоциям; присутствие фрустрированных потребностей; осознание собственной независимости как одной из важнейших ценностей; недифференцированность представлений об идеальном «Я» (представления, как правило, являются завышенными, а в некоторых случаях нереалистичными); заниженная самооценка; желание избегания проблем¹².

Структура социального контроля современной преступности несовершеннолетних

Социальный контроль современных насильственных девиаций среди несовершеннолетних должен обладать наличием множества уровней, а также привлечением множества организаций для реализации такого контроля.

1. **Макроуровень** характеризуется осуществлением деятельности социального контроля на федеральном и региональном уровнях определенного государства таких организаций, как законодательные и исполнительные органы власти, а также системы правоохранительных органов.

К основным направлениям их деятельности относятся:

- разработка и совершенствование воспитательной политики с несовершеннолетними (издание законов, других нормативно-правовых актов, государственных программ, стратегий). При формировании политики необходимо учитывать особенности информационной безопасности подростков, введение основ глубокой психологизации

учебного процесса;

- организация межведомственного взаимодействия государственных и общественных организаций. Например, в городах России существуют объединения координационных межведомственных групп, куда включены сотрудники полиции, уполномоченные по правам ребенка, социальные, образовательные, медицинские организации, общественные организации и другие заинтересованные лица. Основной задачей деятельности таких групп является формирование системы взаимодействия лиц при социальном контроле и профилактике девиаций подростков в целях предотвращения общественно опасных последствий, а также непосредственной работы при возникновении таких угроз;

- развитие института пробации (пробация – форма условного осуждения, при которой суд направляет осужденного на определенный срок под наблюдение чиновника службы пробации, которому поручается осуществлять контроль над его поведением);

- тщательный контроль интернет-сообществ (блокировка сайтов с детской порнографией, групп смерти и др.).

2. **Микроуровень** включает в себя деятельность образовательных, социальных, медицинских и иных организаций, семей по профилактике и контролированию такой преступности. Модель социального контроля на микроуровне должна, наш взгляд, выстраиваться следующим образом:

а) для формирования системы профилактики для потенциальных агрессоров:

- обнаружение потенциально опасных детей, имеющих склонность к открытой или тайной агрессии;

- выбор методов профилактики потенциально агрессивного ребенка с учетом его биологических, психологических и социальных навыков;

б) для формирования системы профилактики для потенциальных жертв агрессоров:

- обнаружение потенциальных жертв, исходя из их социального происхождения, культурных предпочтений, физиологических особенностей, которые могут стать жертвами агрессии;

- обнаружение жертв, к которым уже применяется агрессия.

Выводы

Таким образом, агрессивность подростков является социальным институтом, требующим глубокого и детального криминологического анализа. С учетом модернизации современного мира мы вынуждены отметить появление и развитие новых форм деструктивного поведения среди несовершеннолетних с задействованием сети «Интернет» и прочих технических приспособлений.

Анализируя данные социальные факторы, государство должно предпринимать меры, направленные на профилактику и контроль проявления таких социально негативных аспектов.

Образовательные организации должны осуществлять следующие мероприятия: развитие позитивной социальной ориентации детей; медицинская профилактика несовершеннолетних; совершенствование правовой культуры детей; нравственное воспитание детей; физическая подготовка; психологическая коррекция детей; психологизация учебного процесса (работа в организациях высококвалифицированных психологов, релаксирующие мероприятия, приглашение успешных людей, студентов высших учебных заведений и др.); обеспечение безопасности школы и пришкольной территории (камеры видеонаблюдения, охрана); проведение тренингов с родителями детей и др. мероприятия.

Ссылки

- ¹ Данные судебной статистики. Сводные статистические сведения о деятельности федеральных судов общей юрисдикции и мировых судей [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.cdep.ru/index.php?id=79>
- ² Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности. – Москва, 2010. – С. 34.
- ³ Криминология. Под ред. Кузнецовой Н.Ф., Лунеева В.В. 2-е изд., перераб. и доп. – Москва, 2004. – С. 324.
- ⁴ Школа без насилия. Методическое пособие / Под ред. Н.Ю. Синягиной, Т.Ю. Райфшнайдер. – Москва, АНО «ЦНПРО», 2015.
- ⁵ Лейн Д.А. Школьная травля (буллинг) // Детская и

- подростковая психотерапия / Под ред. Дэвида Лейна и Эндрю Миллера. – Санкт-Петербург, Питер, 2001. – С. 240–274.
- ⁶ Угроза детям, о которой не знают взрослые: 52% родителей не воспринимают кибербуллинг всерьез [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://www.kaspersky.ru/about/press-releases/2015_ugroza-detjam-o-kotoroj-ne-znajut-vzroslye
- ⁷ «Смерть – это ведь конец всему» [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://lenta.ru/articles/2014/11/10/death/>
- ⁸ Рылеева М.А. Гражданский медиа-активизм как потенциал дисбаланса общественного порядка / Материалы V междисциплинарной межвузовской конференции студентов, магистрантов и аспирантов «Информационное пространство в аспекте гуманитарных и технических наук – 2016». – Барнаул, 2016. – С. 133–138.
- ⁹ Филиппа Лиса приговорили к трем годам колонии за доведение до самоубийства. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://lenta.ru/news/2017/07/18/lis/>
- ¹⁰ Малкина-Пых И.Г. Виктимология. Психология поведения жертвы. Учебное пособие. Стандарт третьего поколения. – Питер, 2017. – С. 52–53.
- ¹¹ Гишинский Я.И. Девиантология: социология преступности, наркотизма, проституции, самоубийств и других «отклонений». – Санкт-Петербург, Издательство «Юридический центр Пресс», 2004.
- ¹² Чудова Н.В. Психологический журнал / Ред. А.В. Брушлинский, И.О. Александров, И.И. Чеснокова. – 2002. – Том 23, №1 январь-февраль 2002. – С. 113-118.

Anotācija

Rakstā aplūkotas nepilngadīgo uzvedības deviānto noviržu jaunu izpausmju veidošanās tendences, kā arī aplūkoti citi vardarbīgās noziedzības veidi. Īpaši akcentēti tādi mūsdienu destruktīvās agresijas veidi, kā fiziskā un garīgā vardarbība skolās, kiberhuligānisms, nepilngadīgo rosināšana izdarīt pašnāvību. Pētījuma ietvaros apkopota informācija, kas atrodama gan krimināllietu materiālos, gan policijas ziņojumos par šādiem notikumiem. Apkopojuma ietvaros autors centies noskaidrot deviāntās uzvedības cēloņus, kā arī sociālās kontroles pasākumus, kas varētu novērst šādu uzvedību. Pētījuma zinātniskā novitāte izpaužas centienos kriminoloģiskās

izpētes ietvaros rast virzienus valsts politikas izstrādes iespējai šādu noviržu prognozēšanai un novēršanai.

ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА ОБЕСПЕЧЕНИЕ БЕЗОПАСНОСТИ УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЫ

*Кандидат юридических наук Андрей Щербаков,
доцент Псковского государственного университета, Россия*

Abstract

In article the general and special factors exerting impact on safety of a penal correction system are considered (Further – penal correction system). Relying on the different points of view stated in science, results of the conducted research, supplementing and developing them, the author considers in more detail and represents the system of factors of the penal correction systems exerting impact on safety.

Keywords: safety of a penal correction system, penitentiary safety, safety, correctional facilities, factors influencing safety of penal correction system.

Проводимые в России коренные преобразования, ориентированные на модернизацию и, одновременно, поступательное развитие Российского государства и общества, носят всеобъемлющий характер и затрагивают, в том числе, вопросы функционирования органично включённой в механизм правоохранительной деятельности уголовно-исполнительной системы на приемлемом уровне безопасности. Российская Федерация исходит из необходимости постоянного совершенствования системы обеспечения общественной безопасности,¹ в связи с чем в настоящее время концептуально определены стратегические национальные приоритеты².

При этом необходимо учитывать, что безопасность уголовно-исполнительной системы генетически связана с общей системой национальной безопасности, поскольку включает в себя комплекс нормативно-правовых и организационно-правовых сил и средств, направленных на противодействие угрозам

нормальному развитию Российского государства и общества, правоохраняемым интересам граждан³. И, вместе с тем, безопасность уголовно-исполнительной системы заключает в себе существенную специфику, обусловленную особенностями её основных угроз (преступность, криминальная и тюремная субкультура, пенитенциарный рецидив) и проявляющую себя в организационно-правовых инструментах её обеспечения.

В современных условиях уголовно-исполнительная система России переживает непростой процесс реформирования, предпосылки и ход которого заданы двумя стратегическими, концептуально отражёнными целевыми установками:

1) гуманизацией уголовно-исполнительной системы в параметрах конституционных норм, с учётом международных стандартов и демократизации Российского общества и государства и 2) повышением эффективности уголовно-исполнительной системы в контексте выполнения ею социальных и специальных функций. При этом в условиях демократизации государства и общества, с одной стороны, изменяется содержание функций, конкретных задач, форм и методов работы правоохранительных органов, в том числе, уголовно-исполнительной системы и входящих в неё органов и учреждений. В целом, в современной динамично развивающейся системе правовых отношений и ценностей правоохранительная служба не рассматривается больше как силовой институт, обладающий неограниченным репрессивным потенциалом. Напротив, это гарант социально-психологического комфорта граждан, так как смысл правоохранительной деятельности заключается в том, чтобы всеми дозволенными силами и средствами помочь человеку восстановить нарушенное право, в том числе в ситуациях, когда оно нарушено самим государством. С другой стороны, появляются новые формы и источники угроз личной, общественной и государственной безопасности, в том числе, в связи с функционированием и развитием уголовно-исполнительной системы. Под их влиянием уже начала формироваться идеология отказа от основополагающих прав человека; в частности, предлагается использовать принцип коллективного возмездия к семьям, этносам, конфессиональным группам террористов, и такие взгляды получают распространение не только за рубежом, но и в России. Соответственно один из

острейших вопросов заключается в том, как не нарушить баланс между обеспечением безопасности государства и общества и соблюдением прав человека. В свою очередь, органы и учреждения уголовно-исполнительной системы, деятельность которых непосредственно связана с исполнением наказаний во взаимосвязи с задачами исправления осуждённых, их ресоциализацией, обеспечением пенитенциарной безопасности, должны адекватно реагировать на происходящие изменения.

Актуальность исследования состоит в том, что организационный компонент обеспечения безопасности уголовно-исполнительной системы (представленный субъектами, организующими и обеспечивающими данную безопасность, а также применяемыми ими в этой связи средствами) имеет правовую основу, присутствует в других компонентах механизма обеспечения безопасности данного вида и, одновременно, испытывает влияние с их стороны. Организация обеспечения безопасности уголовно-исполнительной системы подвержена воздействию различных групп факторов, обуславливающих указанную систему.

Работа автора направлена на комплексное исследование факторов, влияющих на обеспечение безопасности уголовно-исполнительной системы России.

Цель: разработать меры по линии предупреждения пенитенциарного насилия и нейтрализации связанных с ним факторов, эффективного использовании всего арсенала профилактических, административно-правовых, уголовно-правовых средств, кроме того, совершенствования соответствующих правовых норм.

Задачи: рассмотреть факторы, обуславливающие уголовно-исполнительную систему, включая факторы, определяющие основные угрозы безопасности правоохранительной службы в уголовно-исполнительной системе России.

Объектом исследования выступают факторы, оказывающие влияние на обеспечение безопасности уголовно-исполнительной системы России.

Методы исследования на базе теоретико-правового анализа законодательных положений в части понятийно-категориального аппарата безопасности, общенаучных методов познания (диалектико-материалистическая теория познания;

структурно-функциональный, синтез, обобщение, сравнение), а также комплексного и системного подходов, специальных методов: нормативно-логического, метода анкетирования, метода толкования правовых норм, сравнительно-правового метода. Автором впервые осуществлено комплексное системное исследование факторов, влияющих на обеспечение безопасности уголовно-исполнительной системы в условиях её реформирования, с учётом возникающих проблем законодательного и правоприменительного характера и путей их разрешения (минимизации).

Функционирование уголовно-исполнительной системы (далее – УИС) и обеспечение ее безопасности предполагает надлежащий уровень организации этих процессов. Сущность и значение организационных основ обеспечения безопасности УИС могут быть сведены к следующему.

1. Организационный компонент органично включен в содержание механизма обеспечения безопасности УИС и в самом общем приближении может быть представлен в виде субъектов, организующих и обеспечивающих данную безопасность, а также применяемых ими в этой связи средств⁴.

2. Организация безопасности УИС базируется на положениях законодательных и подзаконных нормативных правовых актов, кроме того, строится с учетом международных правовых стандартов в пенитенциарной сфере.

3. Организационный компонент служит необходимым условием и средством, обеспечивающим функционирование УИС, занимает особое место в механизме обеспечения ее безопасности.

4. Организационный компонент пронизывает весь механизм обеспечения безопасности УИС, определяет его оптимальную работу, оказывает влияние на состояние других его элементов и, одновременно, испытывает влияние с их стороны. В частности, одним из факторов, обуславливающих угрозы безопасности персонала УИС, может выступать психологический компонент, например, нездоровый психологический климат в коллективе (223 респондента проведенного анкетирования (10,1 %) указали на нездоровый климат в коллективе как один из факторов, обуславливающих угрозы безопасности персонала).

Организационный компонент обеспечения безопасности представлен субъектами, организующими и (или) непосредственно обеспечивающими безопасное функционирование УИС, защищенность от криминальных и иных угроз, опосредуемых данной системой объектов, а также используемым при этом арсеналом средств и методов. Позиционно согласимся с высказанным в юридической литературе суждением, согласно которому субъектами обеспечения безопасности в УИС выступают:

- государство в целом, а также и отдельные структурные элементы государственного механизма;
- учреждения УИС;
- общественные и религиозные организации, граждане, принимающие участие в процессе ресоциализации и адаптации осужденных.

При этом основную нагрузку несут учреждения рассматриваемой системы, что вполне объяснимо, принимая во внимание специфику назначения и функционирования последней. Соответственно, к субъектам управления, организующим внутреннюю безопасность УИС, относятся Федеральная служба исполнения наказания России и ее управления в субъектах Российской Федерации, к субъектам, непосредственно обеспечивающим пенитенциарную безопасность в конкретном пенитенциарном учреждении или органе, относятся их сотрудники, силы отделов безопасности исправительных учреждений. Нужно учитывать, что деятельность указанных субъектов предполагает координацию, а также взаимодействие.

Арсеналиспользуемых организационных средств обеспечения безопасности включает комплекс мер убеждения, а также набор организационно-правовых инструментов, имеющих принудительный характер, и, в свою очередь, подразделяемых с учетом целевой направленности, оснований и порядка применения и других признаков.

Так, применительно к обеспечению безопасности исправительных учреждений следует вести речь о трех основных видах специализированных средств: 1) охрана; 2) режим исполнения и отбывания наказания; 3) надзор.

В случаях пресечения противоправных действий со стороны осужденных, предотвращения причинения осужденными вреда сотрудниками пенитенциарных учреждений могут применяться физическая сила, специальные средства и огнестрельное оружие. Указанные средства представляют собой наиболее суровый вид принуждения, в связи с чем их применение допускается только в предусмотренных законом случаях и должно строго соответствовать нормативно-правовой регламентации.

Наконец, при возникновении в исправительном учреждении чрезвычайных обстоятельств в законодательно установленном порядке может быть введен режим особых условий, сопряженный с существенными ограничениями прав осужденных и других лиц, находящихся в пределах указанных учреждений.

В целом же, арсенал средств обеспечения пенитенциарной безопасности, применяемых ее субъектами, характеризуется разнообразием, к ним могут быть отнесены: меры дисциплинарного воздействия к правонарушителям, негласные и гласные оперативно-розыскные мероприятия, проводимые в целях профилактики преступления и иных правонарушений, применение различных технических средств охраны и надзора, а также организационные меры и мероприятия в их узком понимании и др.

Применительно к деятельности уголовно-исполнительных инспекций в качестве одного из приоритетных направлений деятельности, обеспечивающих безопасность, рассматривается воспитательно-профилактическое воздействие.

Говоря о факторах, обуславливающих формирование и обострение проблем функционирования УИС, включающих в себя как «заданные» самой пенитенциарной системой, так и внешние социальные условия, предпримем попытку выстроить систему указанных факторов, рассматриваемых через призму обеспечения безопасности УИС.

Автор разделяет высказанное в литературе суждение, согласно которому УИС подвержена влиянию общих и специальных факторов, причем внутренние факторы в определенной степени производны от внешних и, одновременно несут на себе отпечаток местных условий. Кроме того, при рассмотрении системы факторов, обуславливающих УИС, нужно принять во

внимание следующие моменты. Во-первых, факторы внешней среды, оказывая влияние на функционирование и безопасность УИС, преломляются в ней. Во-вторых, существует группа факторов, «заданных» пенитенциарной спецификой. Данные факторы могут быть обозначены как факторы риска. В-третьих, обобщение практики функционирования органов и учреждений УИС, отраженной в специальной юридической литературе и результатах анкетирования позволяет вести речь о группе факторов, заключающих в себе потенциал УИС в обеспечении ее нормального функционирования на приемлемом уровне безопасности. Другое дело, что данные внутрисистемные факторы наполняются конкретным содержанием в процессе функционирования УИС и, прежде всего, в связи с надлежащей либо ненадлежащей организацией ее деятельности, включая вопросы безопасности.

Автор также в полной мере разделяет обоснованную в отечественной правовой науке позицию, согласно которой, факторы, обуславливающие УИС, и, образуя систему, находятся друг с другом во взаимосвязи и взаимодействии.

С учетом изложенного рассматриваемая система факторов может быть представлена следующим образом.

1. Факторы внешней среды социального или иного характера, которые в зависимости от их содержания могут оказывать как позитивное, так и негативное (деструктивное) воздействие на УИС, ее функции и уровень безопасности.

В данную группу факторов, как это следует из специальной литературы⁵, а также результатов проведенного нами анкетирования, можно включить:

– уровень развития демократизма, защиты прав и свобод человека и гражданина, проявление гуманизма в отношении правонарушителей (38,7 % респондентов разделяют эту точку зрения);

– реализация государственной уголовно-исполнительной политики (30 %);

– уровень, структура и динамика преступности (22 %);

– уровень культуры, общественного мнения и правосознания граждан, система их нравственных ценностей и идеалов (16,7 %);

– экономическая способность государства выделить

необходимое количество ресурсов для нормального функционирования системы органов и учреждений, исполняющих наказания (14,7 %).

Заметим, что реформирование УИС, осуществляемое в соответствии с программными документами (в том числе, Концепцией развития уголовно-исполнительной системы до 2020 г.), предполагает расширение и усложнение выполняемых сотрудниками данной системы функций и задач, что, в свою очередь, предопределяет значимость организации подготовки персонала УИС к работе в новых условиях. Между тем, организации указанных практически значимых для безопасности УИС вопросов уделяется явно недостаточное внимание (16,7 %).

2. Факторы риска, «заданные» пенитенциарной спецификой или опосредуемые ее непосредственным влиянием, а также факторы природного и техногенного характера.

В данной группе факторов можно выделить три основные подгруппы:

2.1. Факторы риска, обусловленные спецификой контингента осужденных и характером существующей в среде осужденных субкультурой.

На сложный криминогенный состав осужденных как одну из основных причин возникновения угроз безопасности УИС указывает достаточное количество опрошенных сотрудников органов и учреждений УИС (20 %). В специальной литературе, посвященной проблеме безопасности УИС, указанным факторам уделено особое внимание. Так, Б.Б. Казак вполне обоснованно отмечает, что данная система постоянно испытывает различные возмущающие воздействия со стороны факторов криминально-криминогенного характера, «заданных» пенитенциарной спецификой исправительных учреждений, в числе которых:

- наличие субкультуры в среде осужденных, охватывающей тюремные традиции и обычаи, групповые мнения, настроения отрицательной части осужденных;

- проявление действия малых отрицательных групп осужденных и их лидеров;

- групповые эксцессы;

- аутоагрессия и насилие в среде осужденных.

Следует также иметь в виду, что «авторитеты» преступного

мира, создавая в исправительных учреждениях группировки отрицательной направленности и осуществляя руководство ими, организуют противодействие администрации, направленное на ослабление режима, организацию актов протеста, ведение контрразведывательной деятельности в отношении оперативного аппарата исправительных учреждений, подрыв авторитета отдельных сотрудников и положительно настроенных осужденных. Таким образом, в итоге осуществляется активное управление процессами, происходящими в исправительных учреждениях и за их пределами. Очевидно, что указанные процессы и лежащие в их основе факторы наиболее опасны для УИС, в связи с чем актуализируется проблема их нейтрализации, в том числе, посредством организации и осуществления комплекса мер. При этом проведение комплекса профилактических, режимных, оперативно-розыскных, воспитательных и инженерно-технических мероприятий, направленных на обеспечение надежной изоляции осужденных и контроль за их поведением, видится недостаточным, здесь требуются и другие меры⁶.

В специальной литературе вполне обоснованно отмечается значимость деятельности администрации исправительных учреждений в пресечении организованной деятельности лидеров криминальной среды, ослаблении и ликвидации их неформального влияния на основную массу осужденных. При этом, принимая во внимание специфику обозначенной части контингента осужденных, особую роль играют негласные мероприятия, проводимые оперативными аппаратами. Между тем, в профилактической работе по линии противодействия организованной преступности принимают участие и другие службы и подразделения исправительных учреждений, организующие и осуществляющие гласные мероприятия. При этом между отделами и службами могут возникать конфликтные ситуации, когда возникает необходимость реализовать полученную информацию, либо ситуации, когда негласные мероприятия необходимо сочетать с гласными. Здесь особенно востребовано внутреннее взаимодействие. Между тем, на практике такого рода взаимодействие не всегда организовано и осуществляется, кроме того, его организации препятствует разрозненность и пробельность правовых норм, регулирующих

этот процесс и помещенных в многочисленные ведомственные нормативные правовые акты⁷. О недостатках профилактической работы, связанных с несвоевременным выявлением и предупреждением подготавливаемых преступлений, свидетельствуют и данные анкетирования сотрудников УИС (18,7 %).

Как отмечают исследователи, организация охраны, надзора за осужденными, содержащимися в исправительных учреждениях, обеспечения в них режимных требований налажена и осуществляется не всегда последовательно, без учета взаимодействия субъектов, вовлеченных в эти специализированные направления деятельности. В свою очередь, пробелы в организации указанного взаимодействия позволяют осужденным совершать нарушения режимных требований, в том числе, побеги⁸.

Также возникают и организационно-правовые проблемы информационного взаимодействия субъектов, включенных в механизм противодействия преступности, связанные с отсутствием единой информационной базы органов, осуществляющих оперативно-розыскную деятельность, структурно-функциональной неопределенностью их системы, внутриведомственной замкнутостью и разобщенностью, неэффективностью управленческой деятельности⁹.

В связи с проводимым курсом на гуманизацию уголовно-исполнительной политики и расширением практики назначения наказаний, не связанных с изоляцией от общества, в специальной юридической литературе уделено внимание проблемным вопросам взаимодействия уголовно-исполнительных инспекций с органами внутренних дел и местного самоуправления; в частности, указано на факты игнорирования отдельными сотрудниками ОВД обязанностей по оказанию содействия в розыске и приводе уклоняющихся от явки в инспекцию условно осужденных, организационно-правовую нерешенность вопросов обеспечения государственного и социального контроля за несовершеннолетними, осужденными к наказаниям, не связанным с лишением свободы, организационно-правовые недостатки исполнения наказания в виде исправительных работ.

В целом, отмеченные недостатки в правовом оформлении, организации и осуществлении взаимодействия субъектов

по линии нейтрализации источников угроз криминального характера в пенитенциарных учреждениях, его ресурсном и информационно-аналитическом обеспечении, свидетельствуют о наличии серьезной проблемы организационно-правового характера, заключающей в себе целый комплекс аспектов и требующей осмысления и разрешения в контексте исследуемой проблематики.

2.2. Факторы риска, связанные с воздействием пенитенциарной специфики на личные качества, физическое и нравственное здоровье и поведение сотрудников учреждений и органов УИС.

Безопасность персонала пенитенциарной системы можно рассматривать в широком плане – не только в связи с непосредственной угрозой их жизни и здоровью, но и через призму негативного воздействия на сотрудников. Как отмечают исследователи, ежегодно по УИС регистрируется свыше 600 нарушений законности со стороны персонала, из них 80% – вступление в запрещенные связи с осужденными.

Другой аспект рассматриваемой подгруппы связан с тем, что персонал исправительного учреждения, по сути, помещен в экстремальные условия деятельности. Преодоление экстремальных ситуаций требует от человека высокого уровня адаптированности. Между тем, на практике обнаруживаются ее недостатки, в том числе, проявляющиеся в медлительности, неумении своевременно вскрывать социально-психологические причины и условия, которые могут вызвать нежелательные эксцессы, утрате рычагов управления в процессе проведения различных операций и др.. Очевидно, экстремальная деятельность требует оперативного принятия решения в условиях стресса, что, в свою очередь, предполагает соответствующий уровень специальной психологической подготовки. С другой стороны, неумелые действия персонала при реализации мер по обеспечению безопасности могут создать ситуацию, провоцирующую массовые беспорядки¹⁰.

Рост в пенитенциарных учреждениях количества осужденных наркоманов, алкоголиков, лиц с психическими отклонениями, больных туберкулезом, ВИЧ-инфицированных также создает потенциальную угрозу для персонала указанных учреждений. Заметим также, что применительно к деятельности уголовно-исполнительных инспекций, несущих основную нагрузку в

сфере исполнения наказаний без изоляции от общества, риск указанной угрозы возрастает в связи с тем, что в указанных учреждениях УИС не предусмотрены меры профилактики заболеваний.

В целом же, как показывают результаты анкетирования, специфика функционирования исправительных учреждений рассматривается значительной частью сотрудников в качестве фактора, обуславливающего угрозу персоналу (39,9 %). Повторим, что проблема обеспечения личной безопасности персонала УИС носит комплексный характер и для своего решения предполагает наличие системы мер, включая меры организационного характера.

2.3. Факторы риска, связанные с возникновением кризисных и экстремальных ситуаций природного и техногенного характера, а также иных чрезвычайных ситуаций, возникающих в отсутствие непосредственной связи с криминально-криминогенными факторами пенитенциарного учреждения.

Указанные факторы, как это следует из анализа специальной юридической литературы¹¹, включают в себя:

- кризисные ситуации природного характера;
- экстремальные и кризисные ситуации, являющиеся следствием возникновения эпидемий;
- экстремальные и кризисные ситуации техногенного характера;
- кризисные и экстремальные ситуации, вызванные необеспечением устойчивости функционирования исправительных учреждений;
- экстремальные и кризисные ситуации, возникающие в связи с осложнением оперативной обстановки вне исправительного учреждения.

Очевидно, что кризисные и экстремальные ситуации практически не поддаются прогнозированию, однако требуют оперативного разрешения в целях минимизации причиняемого ими вреда жизни и здоровью людей, инфраструктуре пенитенциарного учреждения, недопущения потери управления последним. Недостаточное внимание практической подготовке сотрудников УИС к действиям в экстремальных ситуациях в сочетании с пробелами управленческого характера, при

несовершенном информационно-аналитическом и ресурсном обеспечении, представляют собой проблемы организации рассматриваемой безопасности.

3. Факторы, заключающие потенциал УИС в обеспечении ее нормального функционирования на приемлемом уровне безопасности.

Выводы

1. Обобщение результатов анкетирования позволяет отнести к факторам, влияющим на обеспечение безопасности уголовно-исполнительной системы, следующие факторы:

- социально полезная занятость осужденных;
- исполнение наказания в соответствии с законодательно установленными требованиями;
- воспитательно-профилактическая и социально-психологическая работа с осужденными;
- позитив и резервы управленческого, кадрового и ресурсного характера.

2. Как уже отмечалось, данные факторы с учетом реалий функционирования УИС, ее органов и учреждений, проблем правового и организационного характера, вызванных как внутрисистемными, так и внешними неблагоприятными процессами и явлениями, могут наполняться различным содержанием, существенно отличающимся от заданной в них модели. В этом случае потенциал указанных факторов не реализуется, что, в свою очередь, снижает эффективность функционирования УИС, в том числе, в плане обеспечения ее безопасности.

Подводя итоги всему вышесказанному, можно отметить, что в современных условиях функционирования пенитенциарных учреждений во взаимосвязи с ухудшением криминологических характеристик осуждённых острый характер обретает угроза пенитенциарного насилия, в свою очередь, требующая адекватных мер по линии предупреждения пенитенциарного насилия и нейтрализации связанных с ним факторов, эффективного использовании всего арсенала профилактических, административно-правовых, уголовно-правовых средств, кроме того, совершенствования соответствующих правовых норм.

В этой связи в части уголовно-правовой охраны обосновывается необходимость усиления уголовной ответственности за действия, посягающие на нормальную работу пенитенциарных учреждений и в отношении их персонала, и параллельный процесс упорядочения используемой в этой части терминологии, для чего предложено:

- включить в редакцию ст. 321 УК РФ развернутое определение «нормальной деятельности учреждений, обеспечивающих изоляцию от общества»;
- дополнить диспозицию ч. 2 ст. 321 УК РФ указанием на деяния, совершенные также в отношении иного работника места лишения свободы или места содержания под стражей (либо его близких) в связи с осуществлением им законной деятельности;
- восстановить в УК РФ норму об уголовной ответственности осужденных за злостное неповиновение требованиям администрации исправительного учреждения.

Кроме того, во взаимосвязи с имеющимися фактами грубого (противозаконного) обращения с осужденными со стороны отдельных сотрудников органов и учреждений, исполняющих наказания, необходимо обеспечить неотвратимость уголовно-правового реагирования на все факты пенитенциарного насилия, образующего составы уголовно наказуемых деяний, независимо от субъекта его совершения.

Ссылки

- ¹ Концепция общественной безопасности в Российской Федерации: утв. Президентом Российской Федерации 20 ноября 2013 г.
- ² Стратегия национальной безопасности Российской Федерации: Указ Президента Российской Федерации от 31 декабря 2015 г. № 683 // СЗ РФ. 2016, № 1 (часть II). Ст. 212.
- ³ Концепция развития уголовно-исполнительной системы Российской Федерации до 2020 года. Утв. Распоряжением Правительства РФ от 14.10.2010 № 1772-р (ред. от 23.09.2015) // СЗ РФ. 2010. № 43. Ст. 5544.
- ⁴ Казак Б.Б. Безопасность уголовно-исполнительной системы: монография / Под ред. С.Н. Пономарева, С.А. Дьячковского.

- Рязань, 2001. С. 47.
- ⁵ Смирнова И.Н., Щербаков А.В. Совершенствование организационного обеспечения безопасности уголовно-исполнительной системы. // Уголовно-исполнительное право. 2014. № 1. С. 15.
 - ⁶ Щербаков А.В. Теоретические и организационные аспекты безопасности уголовно-исполнительной системы. // Вестник Владимирского юридического института. 2010. № 4 (17). С. 52.
 - ⁷ Сорокин М.В. Некоторые аспекты организации профилактической работы с лидерами и активными участниками группировок отрицательной направленности в исправительных учреждениях УИС. // Уголовно-исполнительная система современной России: проблемы, тенденции, перспективы: сб. научно-практических материалов / Владимир. юрид. ин-т Федер. службы исполн. наказаний, Иван. фил. Иваново, 2012. С. 178.
 - ⁸ Семенова Л.Ю. К вопросу о взаимодействии отделов и служб при обеспечении надежной охраны учреждений ФСИН. // Уголовно-исполнительная система: педагогика, психология и право: материалы Межрег. научно-практ. конф., Томск, 20–21 апреля 2017 г. / Под общ. ред. д.ю.н., проф. В.А. Уткина. Вып. 5. Томск, 2017. С. 66–70.
 - ⁹ Кутуков С.А. Проблемы информационного взаимодействия органов, осуществляющих оперативно-розыскную деятельность. // Уголовно-исполнительная система: педагогика, психология и право: материалы Межрег. научно-практ. конф., Томск, 20–21 апреля 2017 г. / Под общ. ред. д.ю.н., проф. В.А. Уткина. Вып. 5. Томск, 2017. С. 134–138.
 - ¹⁰ Смирнов Л.Б. Уголовно-исполнительная система России: теоретические, правовые и организационные основы: монография. СПб., 2007. С. 136.
 - ¹¹ Казак Б.Б., Борисенко И.В. Использование электронного мониторинга при контроле за осужденными без изоляции от общества. // Российский следователь. 2012. № 9. С. 32–33.

Anotācija

Rakstā tiek izskatīti vispārīgi un speciāli faktori, kas ietekmē kriminālsodu izpildes sistēmas drošību.

Autors, balstoties uz dažādiem zinātnē izteiktajiem viedokļiem, veiktā pētījuma rezultātiem, detalizētāk izskata un piedāvā faktoros, kas ietekmē kriminālsodu izpildes sistēmas drošību.

Tiek nodalītas faktoru pamata grupas, kas korelē ar sociāla rakstura negatīvajiem procesiem un parādībām un negatīvi ietekmē kriminālsodu izpildes sistēmas funkcionēšanu mūsdienu apstākļos.

CIVILTIESĪBU APAKŠNOZARE

EKONOMISKĀ DROŠĪBA KOMERCĀRĪJUMU KONTEKSTĀ

Mg. iur. Jānis Joksts,

Juridisko un grāmatvedības pakalpojumu biroja

“FinLaw Consulting” valdes priekšsēdētājs,

*RSU doktora studiju programmas “Juridiskās zinātnes”
doktorants, Latvija*

Abstract

Raiderism is a type of offense that doesn't have an exact definition in the law system. The main goal of the publication is to investigate the topicality of the fraudulent version – the raiderism and research historical interrelationships in the aspect of normative acts, as well as to study the nature of raiderism by analyzing a specific example. This example, like many others, fully confirms the hypothesis of the existence of raiderism, the problem of preventative identification of the profile of riders, as well as the imperfections of normative acts. In author's opinion, it is possible to identify the most common types and by providing appropriate solutions to the regulatory of the area – raiderism can be localized quickly, but perpetrators can be held liable for their actions. Undoubtedly, effective regulatory regulation will also act as a deterrent to the spread of raiderism, as the inability to react effectively and the relative sense of impunity serve as catalyst for the raiders – the injured party needs to make great efforts and, despite the losses caused by the raiders, must be financially capable of proving the perpetrator's offense in long term.

Keywords: raiderism, economic safety, commercial transaction.

Ievads

Kā zināms, daudzu komersantu darbības jomas saskaņā ar

Komerclikuma un citu tiesību aktu normu daudzveidību nonāk vairāku saimniecisko subjektu dibināšanas un darbošanās noteiktā aprītē. Tam par pamatu ir daudzpusējās īpašuma formas, kas eksistē ikdienā un nodrošina biznesa vides attīstību un izaugsmi. Respektējot to, kā arī komercdarbības konkurenci, nepilnīgo komercdarbības tiesisko regulējumu, atsevišķos elementos izteikti vājo valsts pārvaldi un citus apstākļus, komersants tiek pakļauts daudziem ne tikai iekšējiem un strukturāli birokrātiskiem, bet arī ārējiem darbības riskiem.

Tas nozīmē, ka komersanti ir spiesti arvien biežāk domāt un rīkoties komercdarbības interešu aizstāvībai nevis paļauties uz normatīvo aktu regulējuma pilnveidi atbilstoši krāpšanas tendencēm, tostarp arī no reiderisma fenomena, kurš ar katru dienu kļūst arvien daudzveidīgāks un grūtāk identificējams. Tiek izstrādātas un īstenotas arvien jaunas shēmas par personu aktīvu un pasīvu iegūšanu ar negodprātīgiem paņēmieniem. Īpaša loma šajos gadījumos ir dažāda rakstura ražošo un pakalpojumu jomā strādājošo uzņēmumu un tiem piederošo īpašumu pārņemšanā.

Publikācijas mērķis ir izpētīt reiderisma ierobežošanas tiesiskā regulējuma problēmas būtību. Raksta uzdevumi ir analizēt reiderisma problēmu ekonomiskās drošības komercdarījumu kontekstā, noskaidrot reiderisma normatīvo regulējumu, analizēt reiderisma definīciju, analizēt vēsturiskās kopsakarības normatīvo aktu aspektā.

Pētījuma objekts ir reiderisms kā ekonomiskās drošības apdraudējums komercdarījumu kontekstā. Pētījuma priekšmets ir reiderisma tiesiskais regulējums Latvijā.

Pētījuma izstrādē pielietotas šādas metodes: literatūras analīzes metode, vēsturiskā metode, socioloģiskā novērošanas metode, indukcijas metode.

Mūsdienās tiek pielietotas dažādas metodes un izmantoti dažādi paņēmieni kontroles iegūšanai komercuzņēmumos, un tas teju ik dienas ir ieraugāms Latvijas masu medijos. Un šī negatīvā tendence neskar tikai bezrūpīgos un neuzmanīgos komersantus. Pirmkārt, jāpiezīmē, ka par labu komersantu ir uzskatāms tāds, kurš ar savu intelektuālo ieguldījumu, personīgiem līdzekļiem un citiem labumiem veicinās veselīgu komercdarbību. Taču nedrīkst aizmirst, ka šāda tipa komersants tāpat ir pakļauts komercdarbības riskiem un to negatīvajai ietekmei, piemēram, iespējamiem zaudējumiem, sīvai konkurencei u. c., kas nozīmē, ka ne vienmēr komercdarbība būs

tikai ienesīga. Šajā gadījumā komersants iegūst, tā saucamā, pozitīvā komersanta statusu. Turklāt tas nozīmē, ka pozitīvais komersants vienmēr rūpēsies par savas komercdarbības attīstību, centīsies ieviest jaunākās tehnoloģijas, investēs jaunu iekārtu iegādē, kā arī veicinās labas pārvaldības mehānismu ieviešanu komercsabiedrību darbā.

Tādējādi ilgtspēja un ilgtspējīga attīstība cieši saistīta ar saimniekošanas makroekonomiskā modeļa izvēli. Par efektīvāko līdz šim zināmo saimniekošanas modeli atzīstama vairāk vai mazāk regulēta tirgus ekonomika. Individuālā un korporatīvā uzņēmējdarbība ir tirgus ekonomikas sistēmu veidojošs pamatelements. Tāpēc par ilgtspējīgas attīstības būtisku priekšnoteikumu uzskatāma uzņēmējdarbības vides stabilitāte, efektivitāte un funkcionēšana visas sabiedrības un tās atsevišķu elementu interešu nodrošināšanai. Cita starpā, valsts varai jāspēj nodrošināt uzņēmēja īpašumā vai cita veida likumīgā kontrolē esošo materiālo vērtību pietiekošu aizsardzību pret jebkādiem apdraudējumiem un prettiesiskiem tīkojumiem, kā arī garantēt tā dzīvības un veselības neaizskaramību pret visa veida prettiesisku rīcību. Tādējādi par ļoti nozīmīgu faktoru tiesiskās paļāvības jēdziena pamatfunkcijai var uzskatīt reglamentāciju pret valsts amatpersonu, ierēdņu un tiesnešu iespējamām ļaunprātībām. Korupcijas riski ir eksistējuši vienmēr, taču ņemot vērā tendences un mūsdienu tehniskās iespējas – tiek darīts pārāk maz to ierobežošanai.

Īpaši tas attiecināms uz dažādām vardarbības izpausmēm – pieļaujot nelikumīgas vardarbības izmantošanu pret materiālo labumu radītājiem, tiek tieši un nepārprotami apdraudēta sabiedrības, valsts vai valstiska veidojuma ilgtspējīga eksistence.

Šajā sakarā ir vērts neaizmirst pašus tiesību vēsturiskos pamatus un nesarežģīt vienkāršas lietas. Protams, to nevar pielietot burtiski, taču ar zināmu pāreju un pielāgošanu mūsdienu sistēmai, normatīvo aktu regulējumam un aktuālajām reideru shēmām. Šajā sakarā vispirms būtu jāpēta romiešu spaidu un draudu koncepcijas pamati. Tas nozīmē, ka šo sinonīmu terminu eksistence ietvēra visai detalizētu un savam laikam efektīvu tiesisko regulējumu, kas, cita starpā, neapšaubāmi deva savu nozīmīgu artavu Senās Romas valsts ilgtspējas nodrošināšanā. Spaidu jeb vardarbības un draudu jeb iebiedēšanas institūti ir samērā precīzi definēti, avotos atrodams plašs tos raksturojošo pazīmju un kvalificējošo kritēriju klāsts.

Tāpat avoti satur visai izsmeltošus piemērus, tādējādi atvieglojot izklāstītās domas uztveri un izpratni par institūtu būtību un

piemērošanas nosacījumiem. Normatīvais regulējums paredz efektīvas, motivējošas un arī ekonomiski pamatotas sankcijas par spaidu un draudu prettiesiskas pielietošanas gadījumiem – restitūciju jeb uz tiesas autoritāti balstītu pilnīgu sākotnējā stāvokļa atjaunošanu un cietušā tiesības uz prasījumu četrcārtīgā viņam nodarīto zaudējumu apmērā – situācijai, kad par spaidiem un draudiem atbildīgais labprātīgu restitūciju neveic.

Daudz uzmanības veltīts par draudiem un spaidiem atbildīgā – atbildētāja identificēšanas jautājumiem, atzīstot, ka tādi var būt gan viens, gan vairāki subjekti un pat korporatīvi veidojumi. Atrunāta rīcība gadījumos, kad atbildētāji ir vairāki, vai kad atprasāmā lieta neatrodas pie spaidu/draudu pielietotāja, bet pie kāda cita. Tāpat atrunāta rīcība situācijās, kad spaidu/draudu attiecībās iesaistīti parādnieki, viņu kreditori un galvnieki. Ņemot vērā verdzības institūta pastāvēšanu, izveidots specifisks minētajai jomai veltīts tiesiskais regulējums.

Atbilstošs tiesiskais regulējums radīts arī saistībā ar mantošanas problemātiku. Avoti satur nepieciešamos tehnoloģiskos nosacījumus strīdu risināšanai – pretenzijas spaidu un draudu gadījumos bija risināmas tiesas ceļā, atbilstoši romiešu tiesvedībā pieņemtajām procesuālajām normām, likumā paredzētajos procesuālajos termiņos.

Turpinot pētīt pēdējā laikā masu medijos atspoguļotos gadījumus, jāsecina, ka reiderisms arvien biežāk sastopams shēmās, kas skar personu īpašumu piesavināšanos, to īpašumtiesību nodošanu ar dažādu darījumu starpniecību trešajām personām, lai īpašumu operatīva atgūšana kļūtu sarežģītāka. Rezultātā reideri gūst ievērojamu peļņu, bet patiesie labuma guvēji un labticīgie starpnieki uz daudziem gadiem kļūst par kriminālprocesu un civiltiesisku strīdu dalībniekiem pret savu gribu. Diemžēl šādu shēmu īstenošanā dažkārt ir iesaistītas valsts amatpersonas.

Nedrīkst atstāt bez ievērības apstākli, ka reideri biznesa nozares un personas nešķiro – par upuri var kļūt jebkura komercsabiedrība vai fiziska persona, kurai pieder kādi vērtīgi aktīvi vai pasīvi. Pašu upuru nepietiekama vērība, neiedziļināšanās līgumu nosacījumos un pieredzes trūkums šādu gadījumu identificēšanā var izraisīt ne tikai komercsabiedrības vai īpašuma zaudēšanu, bet arī turpmākus zaudējumus tiesvedībās.

„Reiderisms” ir relatīvi nesen radies termins, kas tiek lietots sabiedrībā, lai apzīmētu trešo personu prettiesiskas vai neētiskas

darbības personu mantas, uzņēmuma kapitāla daļu vai to aktīvu pārņemšanā vai valdījuma tiesību nostiprināšanā. Lai gan „reiderisms” kā jēdziens līdz šim vēl nav nostiprināts kā juridisks termins, tas pēc iespējas ātrāk būtu jādara, ko apliecina arī Inta Ķuža teiktais reiderisma sakarā: “Lai runātu par to, kur ir noziegums, vispirms ir jāsaprot definīcija – kas ir reiderisms. Šīs problēmas risināšanā liels potenciāls ir tieši zinātniskai pētniecībai, juristiem būtu ļoti svarīgi saprast, kur beidzas civiltiesiskās attiecības un sākas noziegums, un šai izpratnei ir jābūt vienotai visos līmeņos – gan policijā un prokuratūrā, gan arī tiesā”¹. Tomēr šī slenga esamību uzskatāmi pierādīja 2013. gada grozījumi Civillikumā, kas plaši tika dēvēti par „Antireiderisma likumu”. Kā vienu no problēmām autors saskata tieši stagnāciju tiesību aktos, kuros trūkst mūsdienīga, ikdienišķām problēmām atbilstoša jēdzienu tiesiskā regulējuma. Arī šajā publikācijā uzmanības centrā esošais „reiderisms” kā jēdziens vai apzīmējums nav atrodams ne Civillikuma, ne Civilprocesa likuma², ne arī Krimināllikuma pantos. Ja ir skaidrs, saskaņā ar kuriem Krimināllikuma un Civillikuma pantiem var inkriminēt melno un daļu no pelēkā reiderisma, tad otru pelēkā reiderisma daļu un balto reiderismu nav iespējams inkriminēt. Vai spēkā esošie tiesību akti ir saucami par pilnīgiem, ja reiz tie nespēj aizsargāt tiesību subjektus no reideru darbībām?

Diemžēl jāsecina, ka bieži vien uz pelēkā reiderisma (uzņēmumu amatpersonu un dalībnieku uzpirkšana, safabricētu prasību celšana tiesās, dokumentu viltošana, melnā PR aktivitātes, ķīlu un cita veida aizliegumu atzīmju reģistrēšana, stipra psiholoģiskā spiediena radīšana uzņēmumam un akcionāriem, manipulēšana ar akcionāru balsojumiem, pamatkapitāla izmaiņām, u.c.) izmantošanu reiderus pamudina tieši Latvijas Republikas tiesību akti, kuros nav paredzēta vērā ņemama atbildība un operatīva rīcība reiderisma apkarošanā.

Operatīvu reiderisma apkarošanu apgrūtina arī ikdienā par ieguvumu uzskatītais birokrātijas ātrums, kas no vienas puses ir ļoti ērta lieta, taču reizēm arī bīstama uzņēmējdarbībai. Šādu hipotēzi apliecina Šveices un Zviedrijas, kā salīdzinoši lielu aktīvu turētāju veiktie grozījumi to tiesību aktu sistēmā, kas paredz procesu nogaidīšanas termiņu, kura laikā jebkurai personai ir tiesības izteikt iebildumus gaidāmo akcionāru vai amatpersonu maiņas sakarā. Šo valstu veiktās izmaiņas apliecina reiderisma riskus arī uzņēmējdarbībai veselīgā un statistiski godprātīgā sabiedrībā, tāpēc

Latvijai, ņemot vērā ģeopolitisko un ekonomisko situāciju reģionā, būtu jāveic vēl vairāk preventīvu darbību. Valsts pārvalde netieši atzīst nogaidīšanas procedūru kā efektīvu mehānismu cīņā ar iespējamiem pārkāpumiem, ko apliecina 2017. gada 1. janvārī Ceļu satiksmes likumā ieviestā transportlīdzekļu reģistrācijas kārtība. Proti, ar transportlīdzekļiem saistīto krāpšanas gadījumu mazināšanai, juridiskajai personai, reģistrējot transportlīdzekli, Ceļu satiksmes drošības direkcijā (CSDD) vienlaikus ar transportlīdzekļa reģistrāciju no 2017. gada 1. janvāra reģistrē arī atsavināšanas aizliegumu uz 15 dienām. Šo 15 dienu laikā Valsts ieņēmumu dienests (VID) veic risku analīzi, lai pārlicinātos, ka nav saskatāmi pievienotās vērtības nodokļa (PVN) nenomaksāšanas vai izkrāpšanas no valsts budžeta riski³. Gadījumos, kad ir nepieciešama padziļināta risku analīze, VID veic nodokļu administrēšanas pasākumus. Atsavināšanas aizliegums tiek dzēsts, kad pabeigti nodokļu administrēšanas pasākumi vai samaksāta drošības nauda. Nedrīkst ignorēt apstākli, ka preventīvi pasākumi padara drošāku ekonomisko vidi investoriem, attiecīgi perspektīvā uzlabojot konkrētās valsts ekonomiku kopumā. Tātad var secināt, ka efektīva juridiska rakstura cīņai ar reiderismu un krāpniecību kopumā ir arī potenciāli ekonomiski izdevīga, un reiderisma apkarošanas pasākumi ir ne vien komersantu, bet arī valsts vistiešākajās interesēs.

Šīs publikācijas kontekstā ir atzīmējams, ka reiderisma izcelsme vispirms ir jāsaista ar civiltiesiska rakstura darījumu izcelsmi, kas skar dažādu komercsabiedrību dibināšanu un to darbības tiesisku nodrošinājumu, taču reiderisms ir meklējams vispirms jau iepriekš minēto komercsabiedrību funkcionēšanā. Kā zināms, šī funkcionēšana var būt pilnvērtīga un peļņu nesoša. Taču nereti, pakļūpot savā eksistencē, šo komercstruktūru finanšu un saimnieciskie resursi nonāk krāpšanas shēmās, kuras pārvalda un īsteno reideri. Tāpēc var izdarīt pirmo secinājumu, ka bieži civiltiesiska rakstura darījumu īstenošana ir saistīta ar noziedzīgu darbību, kam būtu veltāma īpaša uzmanība nodarījumu apkarošanā ar krimināltiesiska rakstura līdzekļiem.

Ir pamats uzskatīt, ka reiderisma gadījumu ir daudz vairāk, nekā mēs zinām, jo nevar aizmirst gadījumus, kad reideru radītās sekas cietušie cenšas novērst paši, neiesaistot tiesībsargājošās institūcijas. Par šādas rīcības iemesliem varam vien minēt, taču visticamākā tā ir neuzticēšanās tiesībsargājošajām institūcijām un to efektivitātei.

Atskatoties uz 2013. gada veiktajiem grozījumiem Komerclikumā⁴ jeb tā dēvēto „Antireiderisma likumu”⁵, nav viennozīmīgi vērtējams to lietderīgums un nozīme reiderisma gadījumu skaita samazinājumā⁶. Pirmkārt, tie paredzēja lielāku notāru iesaisti procesos, ko daudzi uzskatīja par šīs amata grupas lobēšanu, taču vienlaikus tika attīstīta arī alternatīva – e-paraksts. Lai gan e-paraksts, pretēji skeptiķu viedoklim par notāru pakalpojumu lobiju, deva personām iespēju veikt reģistrāciju vai izmaiņas teju par velti, vienlaicīgi tas pavēra jaunas iespējas naudas atmazgātājiem un noziedzīgu shēmu realizētājiem – persona ar citas personas informāciju var veikt visa veida izmaiņas un parakstīt visa veida dokumentus ar drošu elektronisko parakstu un attiecīgu laika zīmogu. Nav noslēpums, ka noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijai ir nepieciešamas fiziskas personas, kuras bieži vien ir vai nu zema sociālā slāņa pārstāvji, kuriem nerūp savas saistības, vai arī personas, kuras par krāpnieku realizētajām shēmām nemaz nenojauš. Tas ir iespējams vien tādēļ, ka dati tiek izmantoti viņiem pašiem pat nezinoš, kas nebūtu iespējams, ja darījumi būtu formējami tikai ar notāru starpniecību. Jāatzīmē, ka Uzņēmumu reģistrs iesniegto dokumentu būtību nepārbauda – tik vien vajag, lai iesnieguma veidlapa būtu pareizi aizpildīta, pievienotie dokumenti caursūti un numurēti.

Salīdzinoši nesens un tiešs reiderisma piemērs ir saistīts ar notikumiem dzīvokļu īpašnieku biedrībā „Ozolaines nami”. Persona X iegādājās nedzīvojamās telpas biedrības pārvaldītājā namā. Neilgā laika periodā šai personai izveidojās parāds par apsaimniekošanas pakalpojumiem vairāk nekā EUR 6 000,- apmērā. Lai lemtu par parāda atgūšanu un turpmāko personas tiesību ierobežošanu līdz parāda nomaksas brīdim, tika sasaukta dzīvokļu un nedzīvojamo telpu īpašnieku kopsapulce, par kuras dienaskārtību, vietu un laiku īpašniekiem savlaicīgi paziņots. Diemžēl kvoruma trūkuma dēļ kopsapulce nebija lemttiesīga, par ko tika sastādīts attiecīgs akts. Dažas nedēļas vēlāk tika viltota biedrības „Ozolaines nami” biedru sapulces norise ar dienaskārtību: jaunas valdes ievēlēšana. Protams, par jaunās valdes priekšsēdētāju ievēlēts tas pats parādnieks. Un vēl – pretrunā biedrības Statūtiem par vienu no valdes locekļiem ievēlēts nevis dzīvokļa īpašnieks, bet gan īrnieks, kuram īpašnieks nekādu pilnvarojumu nav devis. Lieki piebilst, ka dabā nekāda sapulce nebija notikusi, šo faktu ar saviem parakstiem apstiprinājuši divdesmit deviņi biedrības biedri.

Biedrības „Ozolaines nami” biedru faktiski nenotikušās kopsapulces protokols iesniegts Uzņēmumu reģistrā, nelikumīgā jaunā valde ķērusies pie darba, vispirms uzlaužot biedrības biroju ar mērķi piekļūt dokumentiem, tam sekoja arī paraksttiesību iegūšana bankā. Uz to brīdi bankā glabājās apmēram EUR 18 000 biedrības uzkrājuma fonda līdzekļi.

Nelikumīgi atceltā valde Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistra galvenajam notāram iesniedza iesniegumu par nepamatotu valsts notāra lēmumu par biedrības „Ozolaines nami” valdes sastāva maiņas reģistrāciju. Arī Valsts policijai iesniegts iesniegums kriminālprocesa uzsākšanai par dokumentu viltošanu. Turpinājumā, biedrība “Ozolaines nami” vērsās tiesā, lai no nu jau jaunā valdes priekšsēdētāja civiltiesiski piedzītu uzkrāto parādu. Minētā persona, iespējams, pat iznīcinot biedrības dokumentos esošo informāciju un pierādījumus, šo civiltiesisko procesu vistiešākajā veidā ietekmēja sev labvēlīgi, jo bija vienlaicīgi gan prasītājs biedrības vārdā, gan atbildētājs – ka parādnieks!

Pateicoties biedrības biedru aktivitātei, drīz vien notika leģitīma un visiem iepriekš izziņota biedru kopsapulce, kurā piedalījās jau 56 no 68 biedriem un kopsapulcē ievēlēja jaunu valdi 7 cilvēku sastāvā. Uzņēmumu reģistrs sešas dienas vēlāk šo lēmumu apstiprināja, un kopš tā brīža nama iedzīvotāji atguva kontroli pār biedrību. Diemžēl, šajā laikā no biedrības telpām bija pazudusi ne vien biedrības dokumentācija, bet arī amatpersonu personīgās mantas.

Laikā, kad biedrība bija fiktīvās valdes pārziņā, apsūdzētā persona, kā biedrības valdes priekšsēdētājs, tiesā noslēdza ar sevi izlīgumu, atbrīvojot no maksājumiem ne tikai par iepriekšējiem periodiem, bet arī turpmākajiem. Jāpiebilst, ka šī tiesas sēde notika 6 dienas pēc jaunās valdes iecelšanas leģitīmā biedru kopsapulcē, kurā piedalījās arī minētā persona, tātad lieliski apzinoties savu pilnvaru formālo beigšanos jau 6 dienas pirms izlīguma apstiprināšanas tiesā. Šī persona, izmantojot savu amatpersonas statusu, arī atsaucā biedrības iesniegto sūdzību Rīgas pilsētas Būvvaldei par nelikumīgo būvniecību sev piederošajās telpās, kurās notiekošās pārbūves apmērs un veids ēkas iedzīvotājiem radīja šaubas par to konstruktīvo drošību un iespējamu apdraudējumu. Tāpat šajā posmā no biedrības konta bija veikti nepamatoti maksājumi, nodarot finansiālu kaitējumu biedrības biedriem un dzīvokļu, nedzīvojamo telpu īpašniekiem⁷.

Šajā gadījumā neizpratni raisa atklātā un bezbailīgā reiderisma

shēma ar relatīvi viegli prognozējamu turpinājumu – vairāki kriminālprocesi un civiltiesiskas prasības pret pārkāpēju. Vēl pārdomas raisa arī personas sociāli-finansiālais profils – šai personai pieder vairāki rentabli uzņēmumi ar kopējo apgrozījumu 2016. gadā vairāk nekā EUR 700 000 apmērā, un viens no tiem ir vairāku valsts institūciju sadarbības partneris. Tas kārtējo reizi apliecina, ka reideru profils nav viennozīmīgs vai saistāms ar subjektu sociālo vai finansiālo statusu, nereti tieši turīgām personām piemīt visatļautības apziņa⁸.

Lai gan minētajā piemērā, pateicoties iesaistīto aktīvajai rīcībai, bija nepieciešams aptuveni mēnesis tiesību atjaunošanai, ir skaidri redzams, ka tas bija vairāk nekā pietiekoši, lai rastos ievērojami dažāda veida zaudējumi. Kārtējo reizi jāuzdod jautājums: vai tiesībsargājošo iestāžu rīcība šādos gadījumos ir pietiekoši efektīva, lai pasargātu cietušos no zaudējumiem? Hipotētiski – vai tiesībsargājošajām iestādēm nebūtu jāparedz tiesības īslaicīgi apturēt visas ar uzņēmumu saistītās darbības (jaunu līgumu/ vienošanos slēgšana, banku operācijas, akcionāru un amatpersonu maiņa u. c.) gadījumos, kad tiek saņemts iesniegums par reideriska rakstura darbībām? Analogija šādai rīcībai ir iepriekš minētās preventīvās darbības ar 15 dienu liegumu automašīnām, tas darbojas kā nodrošinājums bez sākotnēja pamatojuma, taču šajā gadījumā ir konkrēts cietušās puses iesniegums, kura pamatotību var relatīvi ātri pārbaudīt. Tāpat pārdomas raisa nepieciešamība ierobežot reiderismā apsūdzētu personu tiesības nodarboties ar komercdarbību, jo šādas personas būtu lietderīgāk iekļaut riska personu grupā, nekā tos, kuri savlaicīgi nav iesnieguši maksātnespējas pieteikumu par piederošiem uzņēmumiem vai arī savlaicīgi iesnieguši uzņēmuma grāmatvedības atskaites⁹.

Secinājumi

1. Rezumējot iepriekš teikto un situāciju kopumā, ir skaidri redzams, ka reiderisms kā problēma pastāv.
2. Ar „reiderismu” apzīmē trešo personu prettiesiskas vai neētiskas darbības personu mantas, uzņēmuma kapitāla daļu vai to aktīvu pārņemšanā vai valdījuma tiesību nostiprināšanā.
3. Iespējams identificēt biežāk sastopamos reiderisma veidus, kurus, paredzot atbilstošus risinājumus normatīvajā regulējumā,

atbilstošajiem dienestiem ir iespējas relatīvi ātri iznīdēt jau sākumā.

4. Latvijas normatīvajos aktos trūkst efektīvas juridiskās atbildības par reiderismu un regulējuma operatīvai rīcībai reiderisma konstatācijas gadījumā.
5. Neapšaubāmi, ka efektīvs normatīvo aktu regulējums reiderisma novēršanai kalpos par preventīvu instrumentu reiderisma izplatībā, jo šobrīd reiderismu kā prettiesisku parādību veicina tiesiskā regulējuma trūkums, kā rezultātā tiesībaizsardzības iestādes nespēj efektīvi cīnīties un novērst reiderismu.
6. Situācijā, kad tiesiskais regulējums ir nepietiekams, personām, kuras prettiesiski pārņem personu mantu, uzņēmumu kapitāla daļas vai to aktīvus, vai nostiprina valdījuma tiesības (t. i., reideriem), var veidoties nesodāmības un visatļautības sajūta. Savukārt reiderismā cietušajai pusei ir jāpieliek lielas pūles un, neskatoties uz reideru radītajiem zaudējumiem, jābūt finansiāli spējīgai ilgā procesā pierādīt vainīgās puses nodarījumu.

Atsauces

- ¹ Kuzis I. Latvijā nav vienotas izpratnes par reiderismu. <http://nra.lv/latvija/176162-ints-kuzis-latvija-nav-vienotas-izpratnes-par-reiderismu.htm>, apskatīts 07.01.2018.
- ² Civilprocesa likums, spēkā no 01.03.1999. <https://likumi.lv/doc.php?id=50500>, apskatīts 07.01.2018.
- ³ “No 1. janvāra stājas spēkā grozījumi attiecībā uz personām, kas savā īpašumā vai turējumā reģistrē transportlīdzekli”. <https://www.vid.gov.lv/lv/no-1janvara-stajas-speka-grozijumi-attieciba-uz-personam-kas-sava-ipasuma-vai-turejuma-registre>, apskatīts 2018. gada 07. janvārī.
- ⁴ Komerclikums, spēkā no 01.01.2002. <https://likumi.lv/doc.php?id=50500>, apskatīts 07.01.2018.
- ⁵ Anti-raiderism focused amendments have been made to the Commercial law. www.deliotte.com, 02.07.2013.
- ⁶ Commercial law amendments to prevent raiderism. www.sorainen.com, 02.07.2013.
- ⁷ Reiderisms Latvijā zel un plaukst. <https://bpta.lv/2017/02/21/reiderisms-latvija-zel-un-plaukst-turpinajums/>, apskatīts 07.01.2018.

- ⁸ Izziņa no www.firmas.lv, apskatīts 2018. gada 07. janvārī.
- ⁹ Likums “Par nodokļiem un nodevām”, spēkā no 01.04.2005., <https://likumi.lv/doc.php?id=33946>, apskatīts 07.01.2018. Likums “Par Valsts ieņēmumu dienestu”, spēkā no 25.11.1993., <https://likumi.lv/doc.php?id=59902>, apskatīts 07.01.2018.

Аннотация

Рейдерство – это тип преступления, который не имеет точной дефиниции в нормативных актах. Цель статьи – исследовать факты мошеннического вида рейдерства и исторические взаимоотношения в аспекте нормативных актов, а также изучить свойства рейдерства, проанализировав конкретный пример. Этот пример, как и многие другие, полностью подтверждает гипотезу о существовании рейдерства, проблему превентивной идентификации профиля рейдеров, а также несовершенства нормативных актов. По мнению автора, возможно определить наиболее распространенные виды рейдерства, которые путем изменений в нормативных актах для соответствующих служб могут быть оперативно локализованы, а виновные лица привлечены к ответственности. Несомненно, эффективное нормативное регулирование также будет действовать в качестве сдерживающего фактора для распространения рейдерства, поскольку неспособность нормативного регулирования эффективно реагировать и относительное чувство безнаказанности служат катализатором для рейдеров: потерпевшая сторона должна прилагать большие усилия и, несмотря на причиненный рейдерами ущерб, должна быть способна в финансовом отношении доказать факт правонарушения в долгосрочном процессе.

VALSTS TIESĪBU APAKŠNOZARE

PROACTIVE PUBLICATION OF INFORMATION ABOUT JUDICIAL CASES AND ACTS OF THE COURT OF JUSTICE

*Dr. Sci. Mariana Petrova,
St Cyril and St Methodius University of Veliko Turnovo, Bulgaria*

*Ph. D. Hristo Hristov,
Episkop Konstantin Preslavsky University of Shumen, Bulgaria*

Abstract

The integration of IT and Internet technologies in the work of the judiciary institutions has become a major factor in the changes in the administration of justice. On the one hand, technology has become accessible to law enforcement agencies and has become an effective means of carrying out their work and managing document flow. On the other hand, ICTs have been made accessible to citizens and users of the justice system and to electronic reporting provided by the judicial authorities and other online services. The potential of technology is to provide more and more new or improved services in the field of justice, as well as the ability of citizens to actively use them.

The publication of court documents and the provision of data on court cases electronically via the Internet affects a wide range of public relations and rights enshrined in national and international regulations.

One of the main elements of the legislation on the access to information is the principle that public institutions must follow a policy aimed at publishing information of general interest without filing an application, i.e. Proactive publishing policy.

Keywords: Judicial system, e-justice, Web portal of the judicial system, information development of public authorities.

Introduction

The topic of e-Justice implementation in Bulgaria has been on the agenda for many years, but despite the clearly formulated need, so far only individual initiatives for its practical application are present. Judicial bodies informatization is manageable conceptual process aimed at maximizing the modern ICT potential¹.

Main problems in Bulgarian public administration are: irrational use of resources, data duplication, multiple input of identical information, lack of automated data exchange between different systems, even within the same administration².

With the adoption of the amendments to the Judicial System Act (JSA) of August 2016 the formation of the necessary regulation of the processes of electronization in the courts began. The lack of regulation was (and still is) among the main obstacles to the practical application of e-Justice.

It is obvious that the judicial authorities in Bulgaria are trying to meet the European model of ICT development and to participate fully in the online exchange of data and information in the EU.

This implies to develop new methods for automated electronic exchange of information while ensuring the protection of the data and the inability for them to be subject to unlawful actions by unauthorized entities, including within the administration, receiving or storing them³.

Part of the planned tasks for implementing e-justice are related to publishing information on the Internet about court cases and court acts through a single centralized information system. It has to connect with a significant number of other courts systems, there will be tens of thousands of consumers and, above all, will have to guarantee basic principles of the judiciary – publicity and transparency.

The basic principle in the legal regulation of the right of access to information is that all information created and held by public institutions is not a subject to restrictions, i.e. access to it will not harm the general or personal interest. The accessibility of non-restrictive information means its seamless publication, and it is most effective using modern technology, ie. in Internet.

I. LEGISLATIVE FRAMEWORK. Legislative settlement of the principle of proactive publication

The provision of the secondary regulatory framework is realized through the successively adopted Ordinance No 4 from 16 March 2017 on the keeping, preservation and access to the register of the acts of the courts⁴ (Ordinance 4) and the Internal Rules for the Use of Electronic Signature and Electronic Identification by the Judiciary Authorities⁵. It is also expected to adopt an Ordinance on the organization and procedure for keeping, preserving and accessing electronic cases and the way of keeping the evidence and the means of evidence in cases, as well as the internal turnover and the storage of other information processed by the judicial administration⁶.

The policy for active publication of information by public institutions is legislatively regulated mainly through the laws on access to information.

In the first place, it is a direct manifestation of the clause in Art. 41, para. 1 of the Constitution of the Republic of Bulgaria right of access to information.

An identical right is also recognized by Art. 19 para. 2 of the International Covenant on Civil and Political Rights, and with Art. 10 of the European Convention on Human Rights recognizes the right of everyone to receive and distribute information. /**Article 10 – Documents made public at the initiative of the public authorities**”: *At its own initiative and where appropriate, a public authority shall take the necessary measures to make public official documents which it holds in the interest of promoting the transparency and efficiency of public administration and to encourage informed participation by the public in matters of general interest*⁷.

EU Recommendation Rec / 2002/13 refers to the public distribution of judicial information related to the European Convention on Human Rights for quick and effective access to judicial practice and judicial information.

The use of electronic tools in the work of institutions in the structures of the judiciary improves the rationality of work and increases the efficiency of decision making. The technological development of modern society has reached a degree in which it matters not just whether somehow people can get the information they are interested in. For the full realization of the right to information, it is important

whether it will be obtained in the most convenient and unhindered way, and the most successful way for such access is the Internet. The second sentence of this paragraph also defines the limits of the exercise of the right to information, namely foreign rights and national and public interests („... state secret or other secret protected by law ...“). The regulations on the provision of information need to be respected, no matter in what environment this information is distributed – traditional, on paper or electronically on the Internet.

Access to Public Information Act (APIA)

The right of access to information and the public relations related to it are regulated in more detail in the Access to Public Information Act (APIA). Unlike other legislations, the issues of information provided by the judiciary are not addressed by special regulations excluding general law (there are special regulations, namely the ones listed below in JSA, CPC, PPC, etc.).

Besides the rights and obligations related to the provision of information by the state bodies including the bodies of the judiciary in APIA, there are also some general rules on restrictions on the right of access to information.

The additional restrictions are regulated by the Personal Data Protection Act (LPPD)⁸ – “personal data”, Classified Information Protection Act (CIPA)⁹ – “state and official secret” and the Law on Protection of Competition (LPC) – „trade secret“. Most restrictions, and in particular all of these, are also relevant to the information created and maintained by the judiciary institutions.

Specific rules relating to restrictions on access to information within the judiciary are contained in the Judicial System Act, the Code of Civil Procedure, the Code of Criminal Procedure, the Code of Administrative Procedure (APC) and others, as well as in the secondary normative acts – the rulebooks, regulating the organization and the activity of the administration of the courts, the prosecutor’s office and the Supreme Administrative Court. Some of these provisions do not give new content to the restrictions on access to information, but there is a lack of compliance with the constitutional provision, international standards and APIA and CIPA.

According to Article 4 of the APIA, everyone has the right to access to public information, including citizens, foreigners, stateless persons and legal entities. Restrictions on the right of access to

information regarding the rightful persons are not allowed. In practice, such restrictions in our country are created by in-house acts such as the Order of the Administrative Head of the Sofia City Court, which prohibits lawyers from having access to cases where they are not proxies. This order is contrary to the Attorney Act, which gives an unconditional right to such access only on the basis of the capacity of a lawyer.

On the contrary, everyone has equal access to information according to the principles of Article 6, point 2 of the APIA.

Electronic Governance Law (EES)

The Electronic Governance Law (EES) creates obligations for electronic service providers to disclose their services (Article 10 of the ESA) through their websites, and they are also required to provide unobstructed, direct and permanent access to service recipients to detailed contact information, the control authorities, the possibility of submitting alerts, complaints, etc., the procedure for appealing the actions, the price of the service and the methods of payment, the technical steps of the service, the way of access to the issued act, the technical means and to identify and debug and languages through which the service can be used (Article 13 of the EGA).

Judicial System Act (JSA)

In connection with the guarantee of the right to information on the court proceedings, there is already a correspondingly explicit obligation of the judiciary authorities: „The judiciary bodies provide the persons who have the right of access to the cases of remote, continuous and free access by electronic means to electronic cases, as well as technologies and means of access to electronic cases in the premises where their administrations are located“ (Article 360h, paragraph 4 of the Judicial System Act). The cited regulation is part of the amendments to the JSA, adopted by the Law for Amendment and Supplement to the Judicial System Act, promulgated with State Gazette, issue no. 62 from 2016. A new „Chapter Eighteen A“ was created in the JSA: „Certification statements and procedural actions in electronic form“. The newly adopted regulations were the long-awaited necessary step to create the legal basis for the introduction of e-Justice¹⁰.

With these amendments, the Unified Electronic Justice Portal

(UEJP) has been explicitly regulated, providing the necessary publicity for information on electronic court cases and court acts.

The plenum of the Supreme Judicial Council (SJC), after consultation with the Minister of Justice, builds and maintains a unified e-Justice Portal (UEJP)¹¹. Judicial authorities will conduct certification statements, issue acts and all other statutory proceedings in electronic form (Valid from 10.08.2019.).

UEJP provides:¹² request carrying out certification statements and procedural steps in electronic form; delivery of messages and summonses; access to the supported by the judicial authorities electronic cases and public records. UEJP provides free and public access to protocols and statistics for random selection during the allocation of cases, which are provided in the law or any other enactment. It provides access to other information and functionalities.

Art. 360d of the Judiciary Law states that the judicial authorities must provide¹³: *unfettered, free, direct and permanent electronic access of citizens to information such as name of the judicial authority, address, contact details, including telephone and e-mail address or web page with interface for communications in electronic form, telephone, where people can get information on how to perform the procedural actions in electronic form and support for the necessary technical steps, that they should take about that, a unique identifier of the judicial authority, data on bank accounts, which can be used to pay state fees, costs and other obligations to the authority and others.*

The cited texts from the law outline a broad range of links and interactions with other systems that need to be implemented through the unified portal:

- Should bring together the websites of the judiciary authorities;
- There must be a connection to the information system for random distribution of cases;
- There must be a connection with public registers maintained by the judiciary authorities (each register is maintained by a separate information system);
- There must be a connection with the individual court filing systems and / or other systems that support electronic court cases. When the unified information system of the courts is established, it will be necessary to connect with it (market consultations are still ongoing before the public procurement is

announced for its development and integration);

- There must be a connection with the register of court acts;
- Must provide the possibility of requesting the making of certification statements in electronic form, carrying out procedural actions in electronic form and service of messages and summons, the service being presumed to be performed with a separate information system;
- Can provide access to other information and functionality.

As can be seen from the above, the scope of the unified e-Justice portal and related information systems is enormous. The normative requirements to them are different, the business processes are different, which determines the different requirements to the information systems that will serve them. For some of these systems, there is still no way to define technical requirements, as there are gaps in the regulations that are yet to be filled.

Register of court acts

The Register of Court Acts is one of the very few for which the legal framework is now almost complete (the Supreme Judicial Council Plenum is due to establish technical standards for access to the register, policies for the graphical interfaces used, the types of electronic documents and file formats that are used; for storing and archiving of data; for acts that are not subject to publishing in the register). The existence of normative regulation allows to clearly outline the technical requirements to the information system, which will ensure its maintenance. Since this register represents the realization of the right of access to court documents and ensures that the publicity of the trial, it will be discussed in more detail in this report.

In Art. 26 of Ordinance 4, the legislator has explicitly provided that the Register of the Court Acts (RCA) is public and everyone has the right to free access to the acts published in the register. RCA contains acts, objectively substantiating the substance of the case and acts that end or hinder the further development of the proceedings in front of the relevant court or are subject to an independent appeal. The judicial acts determined by a decision of the plenum of the Supreme Judicial Council (Article 2 of Ordinance 4) are not subject to registration in the Register. It is envisaged that the RCA will be part of the single centralized information system of the courts. It is a

web-based electronic database containing the abovementioned acts and the related circumstances. The data for each act is organized in a separate electronic batch, which consists of two parts – part „Entered circumstances“ and part „Declared act“. The required content of each of the parts is defined in Art. 7, para. 2 and 3 of the Ordinance.

Publication in the RCA provides for the exercise of the right of access to judicial acts without, however, affecting the rights of citizens, organizations, public and state interests. Guarantees for their protection are provided in Art. 13, para. 1 and 2 of Ordinance 4, which place restrictions on the publication. However, observance of these limitations can not be ensured only by an information system. It is possible to set algorithms to check whether a decision contains or not personal data, but the final judgment should always be by a person, as only he can assess the merits – for example, if there is data under Art. 14, para. 5 and 6 of Ordinance 4, which, although personal, are not subject to deletion.

Ordinance 4 also contains regulations defining the technical requirements for the RCA in order to effectively fulfill the purposes for which it was created. The information system through which it will be maintained should be centralized but connected to the file systems (and / or other internal systems) of the courts. The quality of these systems is critical to the quality and completeness of the RCA database because workflows that result in outputs for RCA are happening in the individual case departments of the courts. If a court fails to submit data on related cases or a solution is available, this information can not appear in the registry because it is not possible for it to discover and access this information on its own. When the single information system of the courts (part of which should be RCA) is developed and implemented, it is also necessary to specify the link between the two systems because the basic information in the RcA will again come from an external source (the unified system of courts), in which the completeness and timeliness of the register will depend.

The functions and tasks entrusted to the RCA also determine the requirements for its information system, which must keep a history of all entered entries and corrections in the register, must clearly identify the identity of the persons who have done them and the exact time of their execution. It is explicitly provided for the data on the activities, related to keeping and storing the register to be

maintained in a structured form.

Finally, Regulation 4 also provides for the introduction of a European Case Law Identifier (ECLI), which is a step towards publishing and providing electronic access at supranational level to Bulgarian judicial acts.

Outside the scope of regulation of Ordinance 4, issues related to the conclusion of stand-alone contracts with which a particular court sells / provides the database with its acts to third parties (especially when they are provided to commercial companies generating profits from subsequent distribution of data – for example, in offering legal information systems, reference information, etc.). It is advisable to create clear rules in this respect in order to avoid divergent practice.

II. PUBLICATION OF DATA ON CASES AND COURT ACTS – CURRENT SITUATION

Although the detailed regulatory framework, regulating the keeping and maintenance of the RCA is a newly created, a register of the acts of the courts with deleted personal data currently exists. It is accessible directly on the web address: <http://legalacts.justice.bg/>¹⁴ or through the Unified e-Justice portal (<https://portal.justice.bg/>)¹⁵.

The unified e-Justice portal also existed before its regulation emerged. There are still very few courts attached to UEJP: Appeals Courts (1 of 7); Administrative (0 of 28); Regional (10 of 113); District (8 of 28); Military Courts (0 of 3).

The system contains public information with deleted personal data available to all users and another, non-public, containing electronic copy of court cases accessible to and only for registered users. Access is through a user profile, protected by a username, representing the user's e-mail address, and a password. The account is created once and is used for all cases to which the individual has rights regardless of which court is competent to examine them.

The account may be personal, owned by a person, or owned by a legal entity or their legal representative (lawyer).

The current registry of the acts of the courts with deleted personal data is known as the Central Web Based Interface for the Publication of Judicial Acts (CWBIPJA)¹⁶. It publishes court acts of all courts in the country (or, in particular, of all courts that have expressed a desire to publish court acts in the portal, which are not very

numerous). It provides the possibility to search for a court decision on the following criteria: Court; Case type; Case number; Year of the opening of the case; A court staff or a judge; Type of judicial act; Status of the judicial act; Date of issue; Keywords.

CWBIPJA is a useful tool for obtaining information from practitioners, but it does not fully meet the structure and content requirements of RCA provided for in Ordinance 4 – for example, there is no information on whether the act has entered into force, when it is sent to a higher instance, what is the result of the appeal, etc. This is particularly useful information, but at the moment the batch of acts is not organized so that, after the initial publication of an act, an employee of the respective court will „come back“ later and add this information – the argument is that there is not enough human resource for such activity.

The other portal of the judiciary, which existed prior to the birth of the normative regulation for it, is the Unified E-Justice Portal. Among other information, he provides access to electronic court cases (<https://ecase.justice.bg/>), including acts that are subject to publication under Ordinance 4. Access to cases is done in two ways:

- Without registration – users receive access to cases and acts with deleted personal data;
- Through a personal profile obtained after registration – the users receive full access to the case and the acts are not deprived of personal data.

In order to protect the personal data and the rights of the persons involved in the proceedings, the right of access to a case is allowed separately for each specific case under rules adopted by the SJC.

However, in accordance with the requirements of the LPDP, a restriction on the publication of judicial information via the Internet is imposed, because of the need for the preliminary deletion of „personal data“. The limited scope of information published on the pages of the courts can not fully meet the needs and right of the parties to use and acquaint themselves with all real-time information and documents on cases, including the original content of court protocols and papers. To a particular extent, this is important for lawyers who are often involved in lawsuits in different courts, and inquiries in these cases require time and traveling from one location to another, including only for receiving uncertified copies of court protocols. Therefore, timely and easy access to the status of the case

and its electronic file will undoubtedly help lawyers in their work and the effective exercise of the rights of defense.

The established UEJP for remote access to cases is a sort of technical solution to the presented practical problem by ensuring access to information on court cases.

The scope of the remote access to court information through UEJP includes: information on the type of case and the status of the case (date of formation, motion, scheduling, announcement), judicial panel, change of judicial panel, parties to the case, court secretary, lawyer, court rulings, including court records and final judicial acts, information on appeals against the judicial acts, and full access to all court papers and documents in the electronic file of the case. The portal also provides information on related cases with the searched one if there has been an appraisal or cassation control of the case. The scope of the provided electronic remote access to cases does not include cases, dealt with in a court hearing for which access is expressly restricted by law, adoption cases, as well as access to court papers and documents, containing classified information for which a special law of access of the parties is provided for. Lawyers, consultants and parties have been given free and technical opportunity to copy court papers and acts in electronic cases in an unverified version (in uncertified copies).

The electronic access portal provides the opportunity to make quick inquiries on a number of criteria, such as: type of case, incoming number, case number and year, previous case number and year, party in the case.

The review of the Unified Electronic Justice Portal shows that it is more in line with the new regulatory framework, but to achieve full compliance, further development and upgrading of the information system will be needed. The possibility of full access to electronic lawsuits is a dream come true for legal practitioners, especially when they have a case in a different settlement. Unfortunately, however, the benefits of this type of publication can not be fully felt because there are still a few courts that have contacted the portal and submit information to it.

The right to free access to information

The publicity of court proceedings is a principle of justice. Access to the filing information is part of the means of guaranteeing due

publicity and the court owes this information except in strictly limitative cases.

At the same time, different portals for access to court cases in the different regions of Bulgaria are currently being used, and the courts still do not connect to UEJP.

The built web application for access to information on court cases from Information Service AD is a superstructure of the judicial system SAS „Court Filing“, which is functioning in court and is developed in order to provide quick and easy Internet access for registered users (lawyers, magistrates) to information about the cases in the courts in which SAS is implemented and functioning.

The single web portal for access to and provision of information in electronic form on the movement of court cases is implemented in Bourgas (<http://sas.is-burgas.net/>) and the Varna judicial district (<http://iovn.is-vn.bg/Descript.html>¹⁷).

Varna judicial district

In May 2014 23 courts from the judicial district of Varna Court of Appeals participated in a Single web portal for access and provision of information in electronic form on the movement of court cases. Except for the movement of files, the web portal allows access and information to protocols of open hearings and court documents from electronic case files.

In the six district courts in Varna, Dobrich, Shumen, Razgrad, Targovishte and Silistra, in the Varna Administrative Court, as well as in 16 district courts in the appellate district, the web portal for access to information on court cases already provides data on: received incoming documents to form a case; cases filed; held open, closed and dispositional meetings; pronounced court acts; complaints, protests, private appeals and protests; documents received in the course of court proceedings – applications, written defense, actions of creditors and debtors and others.

However, the right of access is paid. The access to the „Portal for access to court cases“ page requires registration. However, it is not free for both lawyers and parties.

Bourgas judicial district

The options for access to information on court cases are the same as the ones using the portal in the Varna district: limited and

subscription access, as the user can check the movement of cases, but the report costs 0.50 BGN. If he wants to download a document from the portal, it will cost him 1 BGN. Amounts can be deposited in the offices of Information Services AD or by bank transfer.

Such portals have been implemented in other major courts. Web Portals have also been implemented in the Sofia judicial district: <https://info.scc.bg/> and <http://www.sso.justice.bg/>

On the website of the Sofia City Court, for example, only registration is necessary in order to gain access to the movement of cases.

The possibility of remote verification saves both parties and attorneys time at least. The „Information services“ company is obviously benefiting from this, in order to make profit from the citizens who want access to justice outside the statutory state fees. For now, the profit is being collected undisturbed because of the SJC’s inaction, which is also a violation of the law.

There should not be any information posted on the court’s website that is paid. „People pay court fees, there should be no money for the administration of cases. This does not use the publicity of the court and should not have paid access”¹⁸.

The SJC should take a side in this case and take action to standardize the practice. „There should be no profit from any information that should be public”^{19, 20}

Creating the conditions for such a symbiosis between the parasitic private commercial company and a host government is not acceptable in principle, even less so with the bodies of the judiciary that exclude the outsourcing by default.

*The absence of explicit regulation for electronic access to information on case documents, parties, meetings, judgments, appeals, complaints or protests, actions by creditors and debtors should not be treated as an authorization for the courts through bilateral contracts with commercial companies to transform the filing information into a merchandise sold for a foreign profit*²¹.

III. HOPES AND EXPECTATIONS FOR THE FUTURE

Ordinance 4 is a response to the long-standing wishes of legal practitioners for the free publication of judicial acts in all courts in the country, the existence of uniform criteria for doing so, and

the provision of electronic access to cases (the latter is subject to the Ordinance on electronic case, for which the public consultation process was recently closed). Now we expect to see what happens in practice. Whether and how effectively the regulatory requirements will be fulfilled, whether the chosen solutions for the implementation will be sufficiently comfortable and useful for the judiciary itself and for the external users depends heavily on the information systems that will be used for this purpose. In connection with the publication of judicial acts, practice has shown that in many cases whether an act will be published or not, it does not depend on the availability of a technological opportunity to do so. Even when there is a relevant information system, we see how some of the panels in a court make their decisions public, others do not publish their decisions or publish them partly; how when changing the management of a court, the publication of acts suddenly stops, which had been happening without any problems with the previous manager; how acts are uploaded a month after they are ordered, so they „do not waste time“ to upload them every day, and so on. These practical hurdles to the publication of judicial acts call for the use of such systems by the judiciary, which, in addition to providing the turnover of documents (both paper and electronic) as a result of lawsuit activity, should also allow for monitoring and management of business processes, and the people involved. An effective publication of court acts can not be expected if it is not known when the record holder X has received the decision he has to publish in the register, to see that he has published it two weeks later than he should have been; be clear who is responsible that personal data has not been deleted; how a piece of evidence that was available in the electronic case has disappeared from the file folder, etc., etc. There are scandalous cases that we are used to seeing often in our legal reality. To a large extent, civil society depends on whether it will allow vicious practices to move from the paper to the electronic world. The fact that there is some normative regulation is not a sufficient guarantee. There is a need for measures to ensure its realization. The subject matter and the scale of manifestation show that publishing information on court cases and acts can not happen without taking action and process management through multiple information systems. Therefore, they must be selected, defined and implemented in such a way as to achieve the objectives set so that we can finally enjoy a transparent

and accessible judicial system.

The construction of the e-Justice portal has led to the achievement of a uniform standard of vision, functions and use of the electronic services provided by the judiciary, i.e. create a prerequisite for building a single and unified environment for the provision of e-services for citizens and organizations, unified court websites and a unified interface for the performance of electronic data collection by the judiciary, providing resources for content management and access to information, as well as their hosting.

With the implementation of a centralized system for all courts, there will be no need for interoperability to exchange information and documents between the existing IS in the judicial system. An additional benefit would be optimizing court costs for maintaining decentralized systems, and increasing the level of information security on a number of occasions as the system is kept in one place. Last but not least, there will be easy mobility of magistrates and employees who will be trained to work on a single system that will change immediately and easily when changing the structure of the system.

The unified system will free the individual judiciary authorities from the financial burden of maintaining separate web-based systems. The planned direct link between the two centralized ISs – the courts and prosecution offices – will increase security and facilitate the exchange of information between them.

The unified e-Justice portal will provide citizens with access to the two centralized systems. It should become an information system that will accept statements from citizens and legal entities to all judicial authorities.

Conclusion

The use of information technology in the judicial system improves the efficiency and transparency of the administration of justice and the goal is to continue the process of integration of information systems and ensuring their full applicability in the courts, the prosecution and investigation.

The effective functioning of the judiciary is essential to ensure free access to and exchange of information between the judiciary, public administration and civil society and business.

The road to effective implementation of e-tools in our country is the transition from the provision of individual e-services to the provision of a range of services to the complete implementation of the full e-Justice toolkit.

Irrespective of the issues, which come with e-Justice, its development is of key importance for the implementation of the Europe 2020 Strategy and the Bulgaria 2020 National Development Plan.

References

- ¹ Nenkov N.V., Petrova M.M., Yuriy Dyachenko. Intelligence Technologies in Management and Administration of Justice, 3rd International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences and Arts, SGEM 2016. SGEM 2016, BK 2: Political sciences, Law, Finance, Economics and Tourism Conference proceedings, Vol V Book Series: International Multidisciplinary Scientific Conferences on Social Sciences and Arts Pages: 385-392, DOI 10.5593/segemsocial 2016B25, WOS:000395727200050.
- ² Petrova M.M., Building E-Governance through Reform: the Bulgarian Experience, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, “Economics of Development” 2016 p. № 2 (78), pp. 20-25.

Nenkov N.V. and Petrova M.M. “Instruments and Criteria for Research and Analysis of the Internet Visibility of Bulgarian Judicial Institutions WEB-Space”. International Journal of Advanced Research in Artificial Intelligence (IJARAI). 4(9), 2015, 6-10. <http://dx.doi.org/10.14569/IJARAI.2015.040902>.
- ³ Petrova M.M. Integration of the information processes. Automation and unification of the judicial system, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, “Economics of Development”, 2017, № 2 (82), pp. 50-59.;

Petrova M.M., Dimitrov G.G. E-justice – the guarantee of an effective judicial system. Initiatives in Bulgaria REVISTA NAȚIONALĂ DE DREPT (Publicație periodică științifico-practică), Universitatea de Stat din Moldova, Chisinau, Moldova, nr.10-11 (133-134), 2011, pp. 169-173, ISSN 1811-0770.;

Petrova M.M. Automation and unification of the web sites of the courts as a stage in the E-Government Development in Bulgaria,

- The Annual International Scientific Conference on Economic Development and Legacy of Simon Kuznets, Cycles Economic Development, CED-2017, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, 2017, c.190 -194.
- ⁴ State Gazette, 28 / 2017, [Electronic resource]. – Access mode: www.lex.bg
 - ⁵ State Gazette, 32 / 2017, [Electronic resource]. – Access mode: www.lex.bg
 - ⁶ Project publishing in the web site Supreme Judicial Council – [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.vss.justice.bg/page/view/3982>
 - ⁷ Council of Europe Convention on Access to Official Documents, CETS No.205 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680084826/>
 - ⁸ Personal Data Protection Act, [Electronic resource]. – Access mode: www.lex.bg
 - ⁹ Classified Information Protection Act, [Electronic resource]. – Access mode: www.lex.bg
 - ¹⁰ Ministry of Justice. Retrieved February 12, 2016, from <http://www.justice.government.bg/15/>, Draft Law amending the Law on the Judiciary.
 - ¹¹ Protokol No 56/12 noemvri 2015 r. Plenum na Vish Sadeben Savet [Notes No56/ 12 november 2015, The plenum of the Supreme Judicial Council] [Electronic resource]. – Access mode: http://www.vss.justice.bg/root/f/upload/9/protokol56_12_11_2015.pdf;
Regulation (EC) No 1907/2006 of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006. [Electronic resource]. – Access mode: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52017SC0035>;
Supreme Judicial Council. [Electronic resource]. Retrieved 12 July 2017 – Access mode: <http://www.vss.justice.bg/en/page/view/2068>
 - ¹² Petrova M.M. Integration of the information processes. Automation and unification of the judicial system, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, “Economics of Development”, 2017, № 2 (82), pp. 50-59.
 - ¹³ Law amending the Law on the Judiciary, State Gazette, 62/2016, [Electronic resource]. – Access mode: www.lex.bg/

- ¹⁴ e-Justice Portal]. [Electronic resource]. – Access mode: <https://ecase.justice.bg>
- ¹⁵ e-Justice Portal [Electronic resource]. – Access mode: <https://portal.justice.bg/>
- ¹⁶ Supreme Judicial Council Republic of Bulgaria. Retrieved March 31, 2017, [Electronic resource]. - Access mode: <http://legalacts.justice.bg/>
- ¹⁷ Portal to access court cases. Retrieved March 1, 2016, from <http://iovn.is-vn.bg>.
- ¹⁸ The company sells for its benefit the information about the court cases of the Burgas Regional Court, [Electronic resource]. – Access mode: <http://judicialreports.bg>
- ¹⁹ Access to Judicial report on „Access to Programme“ with financial support of United States Agency for International. Development USAID. Retrieved 12 July 2017, from <http://www.aip-bg.org>.
- ²⁰ http://www.aip-bg.org/documents/rec2_bg.htm
- ²¹ The company sells for its benefit the information about the court cases of the Burgas Regional Court, [Electronic resource]. – Access mode: <http://judicialreports.bg>

Anotācija

Informācijas un interneta tehnoloģiju integrācija tiesu iestāžu darbā ir kļuvusi par galveno tiesvedības pārmaiņu faktoru. No vienas puses, tehnoloģijas ir kļuvušas pieejamas tiesībaizsardzības iestādēm, efektīvizējušas darbu kā arī dokumentu plūsmas pārvaldi. No otras puses, tehnoloģijas ļauj procesu dalībniekiem, zinātniekiem un citiem interesentiem iegūt informāciju par notikušajiem, notiekošajiem un plānotajiem procesiem, tiešsaitē uzzināt par tiesu iestāžu lēmumiem un citiem elektroniskajiem pakalpojumiem. Tehnoloģiju potenciāls ļauj padarīt pieejamus arvien vairāk jaunus pakalpojumus vai arī uzlabot jau sniegtos pakalpojumus tieslietu jomā, kā arī rada plašākas iespējas tos aktīvi izmantot. Elektroniska tiesas dokumentu publicēšana un datu sniegšana par tiesas lietām, izmantojot internetu, ietekmē plašu sabiedrisko attiecību spektru un tiesības, kas ietvertas nacionālajos un starptautiskajos noteikumos. Viens no tiesu darbības galvenajiem elementiem attiecībā uz piekļuvi informācijai ir princips, ka valsts iestādēm ir jāievēro politika, kuras

mērķis ir publicēt vispārējas nozīmes informāciju, neiesniedzot pieteikumu, t.i., proaktīva publicēšanas politika.

BŪVniecības publiskā procesa principu attīstība

*Mg. iur., Mg. soc. sc. Ilga Krampuža,
Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas lektore, Latvija*

Abstract

The aim of the article is to research the process of development of principles of the public construction process. The author shows the stages of formation and consolidation of the principles of the public construction process, as well as reflects the main tendencies in the future.

As regards the construction process, there are many interests which come into conflict and which can be contradictory among themselves. First of all, there are the neighbours' interests which are mainly related to the issues of private law, and, secondly, the public or general interests which are mainly related to the right to a favourable environment. The objective of the principles of the public construction process is to ensure protection of these interests. During the first years of existence of the Republic of Latvia, special attention was paid to the construction legal regulation. The principles of construction during this period are closely related to the desire to create a system that provides construction according to a predetermined plan and order and serves the restoration of the national economy after the historical shocks. Following the restoration of the independence of the Republic of Latvia, the principles of construction are to be derived from the conditions provided by regulatory enactments and recognised as an instrument that provides for the transition to the implementation of the public construction process that is appropriate to the Western legal scope. Thanks to the new Construction Law, the construction principles have been "embedded" in the law as legal norms, which allow solving problems of the persons involved into construction process, as well as the issues of neighbourhood and environmental protection according to the modern needs.

Keywords: Public process of construction, principles, development, interests.

Pētījuma mērķis – aplūkot būvniecības publiskā procesa principu attīstību Latvijas Republikā laikā no Latvijas Republikas pastāvēšanas pirmajiem gadiem līdz mūsdienām.

Pētījuma uzdevumi: raksturot būvniecības publiskā procesa principu pirmsākumus Latvijas Republikas pastāvēšanas pirmajos gados; principu nostiprināšanos pēc Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanas un attīstības tendences pēc jaunā Būvniecības likuma spēkā stāšanās.

Pētījuma objekts ir būvniecības publiskais process, tā attīstība Latvijas Republikā.

Kopš Būvniecības likuma¹ spēkā stāšanās 2014. gada 1. oktobrī pētījumi par būvniecības procesa principu evolūciju nav veikti. Tāpēc, pamatojoties uz būvniecības normatīvo aktu, tiesību doktrīnas un judikatūras analīzi, izmantojot gramatisko, vēsturisko, sistēmisko un analītiskās metodes, tiks nodalīti būvniecības publiskā procesa principu attīstības iespējamie galvenie posmi, to nozīme un attīstības tendences.

Būvniecības procesā saduras daudzas intereses, kas savstarpēji var būt pretrunīgas, pirmkārt, kaimiņu intereses, kas galvenokārt saistāmas ar privāto tiesību jautājumiem, otrkārt, sabiedrības jeb vispārīgās intereses, kas galvenokārt saistāmas ar tiesībām uz labvēlīgu vidi.

Latvijas Republikas pastāvēšanas pirmajos gados būvniecības tiesiskā regulējuma attīstība tika pakārtota vienam no pašiem pirmajiem valsts uzdevumiem, proti, atjaunot kara laikā izpostīto infrastruktūru: dzelzceļus, tiltus un ēkas. Jau 1919. gada 16. jūlijā tika izdoti noteikumi par būvniecības un būvtehnikas lietu pārzināšanu². Pie Iekšlietu ministrijas izveidotās būvvaldes galvenie uzdevumi bija: pārvaldīt būvniecības un būvtehnikas lietas, rūpēties par būvniecībā un būvtechnikā vajadzīgo noteikumu un likumprojektu izstrādāšanu. Pārskatā par darbību 1922. gadā būvvalde norādīja, ka valstī „nav pielaižams izvest pilsētu, miestu, apdzīvotu vietu, pat lauku apbūvi, bez iepriekš noteikta plāna un kārtības, pie kādas būtu ievērotas visas būvlikumos paredzētās prasības, un uzdevusi izstrādāt obligātus noteikumus būvniecībā”³. Minēto var uzskatīt par prasību izveidot un ievērot plānošanu un sistēmiskumu. Ļoti īsā laikā tika izstrādāti daudzu pilsētu un apdzīvotu vietu būvnoteikumi,⁴ speciāli būvnoteikumi, kas attiecas uz atsevišķām būvdarbu jomām,⁵ tapa normatīvie akti, kas limitēja gan apbūves blīvumu, gan ēku

augstumu un stāvu skaitu. Tāpēc var apgalvot, ka viena no jaunās Latvijas Republikas prioritātēm bija būvniecības tiesiskā regulējuma sakārtošana, kas balstījās uz būvniecības publiskā procesa principu rašanos un iedzīvināšanu.

Telpiskās plānošanas principa iezīmes saistāmas ar ģenerālplāna aktualizēšanu, uz teritorijas ģeoloģisko apstākļu, infrastruktūras un citu jautājumu izpētes bāzes notiekošajos būvniecības izaugsmes virzienos. Piemēram, ar Rīgas jauno ģenerālplānu bija paredzēta intensīva būvniecība⁶. Zemkopības ministrijā izveidotā būvniecības nodaļa⁷ rūpējās par saimniecību plānveidīgu izbūvi, veicinot paraugu ēku celšanu un priekšzīmīgu saimniecību nodibināšanu, nodrošinot plānu paraugu un literatūras pieejamību. Prasība būvēt pēc ēku projektiem tika ieviesta arī laukos, vienlaikus rūpējoties par estētiskas lauku ainavas veidošanu. Lai šādai būvniecībai radītu priekšnoteikumus, Zemkopības ministrija izsludināja sacensību tipveida projektu izstrādāšanai zemnieku saimniecībām, kā pamatkritērijus izvirzot prasības, ka būvēs galvenokārt jālieto vietējie materiāli un būves jāprojektē spilgti īpatnējā latviski nacionālā garā⁸. Tā saucamos ‘normālplānus’ nodrukāja masu metienos un izplatīja par pavisam niecīgu cenu – 20 santīmiem gabalā. Pēc šiem speciālistu izstrādātiem projektiem celto dzīvojamo un saimniecības ēku ārējais noformējums un iekšējais iedalījums, salīdzinot ar lielo vairumu zemnieku toreizējām dzīvojamām un saimniecības ēkām, uzskatāms par nenoliedzamu progresu lauku sētu celtniecības attīstībā⁹. Pakāpeniski nostiprinājās pašvaldību nozīme būvniecības publiskā procesa regulējumā, īpaši ar apdzīvoto vietu obligātiem noteikumiem,¹⁰ paredzot, ka sūdzības par pašvaldību domju vai padomju rīkojumiem izskata tiesa¹¹. Piemēram, Rīgā atļaujas kārtība (pilsētas valdes būvju nodaļas atļauja) tika ieviesta arī namu nojaukšanai (1924. gada likums)¹². Būvvalde kļuva par valsts augstāko centrālo tehnisko iestādi, bet sarežģītāku un konkrētu tehnisku jautājumu risināšana nonāca būvvaldes izveidotās tehniskās padomes kompetencē¹³. Redzams, ka minēto būvniecības publiskā procesa attīstības periodu raksturo tiesiskuma principa nostiprināšanās.

Tika iedibinātas prasības būvju projektu izstrādei un apstiprināšanai ar būtisku nosacījumu, ka par projektu pareizību ar savu parakstu atbild personas, kurām ir Iekšlietu ministrijas būvvaldē reģistrētas būvtiesības Latvijā. Tikai pēc attiecīgu projektu un maksas aprēķinu

apstiprināšanas tika atļauts uzsākt darbus. Kā jauninājums jāmin iedibinātā būvju pieņemšanas ekspluatācijā procedūra¹⁴. Piemēram, sabiedrisku un rūpniecības jaunbūves bija jāapskata sanitārtehnikas komisijai, piedaloties būvvaldes, veselības departamenta un vietējās policijas pārstāvjiem, bet pieņemot rūpniecības būves – arī rūpniecības departamenta pārstāvjiem. Tikai pēc iepriekšminētās komisijas lēmuma būvvalde izdeva atļauju ēkas lietošanai.

Aktualizējās cilvēku un īpašuma drošības jautājumu sakārtošana – prasība pēc ugunsdrošības un sanitāro noteikumu piemērošanas uzraudzība, ko var atzīmēt kā būvju drošības principa attīstību ar jaunām iezīmēm. Piemēram, vērā ņemami ierobežojumi vispārīgo drošības interešu labā: 1) aizliegums apdzīvotās vietās ugunsdrošības labad mājās nosegt ar salmu jumtiem, izbūvējot skursteņus koka mājās, starp dūmu kanālu un koka sienu paredzot attālumu vismaz viena ķieģeļa garumā; 2) būves ar paaugstinātu ugunsbīstamību, piemēram, smēdes, pirtis, kaltuves jānovieto ārpus sētas, noteiktā attālumā no citām ēkām¹⁵. Salīdzinot ar iepriekšējo periodu, ievērojama uzmanība tika veltīta labvēlīgas apkārtējās vides izveidošanai un saglabāšanai mūsdienu izpratnē¹⁶.

Lai arī būvniecības principi 1927. gadā pieņemtajā Likumā par būvniecības pārzināšanu¹⁷ netika minēti, jāatzīst, ka likums uzlaboja būvniecības regulējumu kopumā, ieviešot un izskaidrojot jaunus jēdzienus, piemēram, ‘valsts būves’, ‘sabiedriskās būves’, ‘rūpniecības būves’. Pirms šādu būvju īstenošanas, to projekti bija jāapspriež pilsētas valdē un jāsaņem atsauksme – vai projekts saskan ar pilsētas vispārīgo apbūvēšanas plānu un ar pilsētas sevišķiem būvnoteikumiem¹⁸. Ar minēto likumu, 1928. gada Pilsētu zemju likumu un tam sekojošajiem Noteikumiem pilsētu apbūves un izbūves plānu izstrādāšanai un kārtībai pilsētu apbūves un izbūves plānu sagatavošanai, pilsētu apbūve tika nodota pilsētas pašvaldību (domes) kompetencē. Patīkamas dzīves teritorijas izveidei tika izstrādāti speciālie noteikumi, piemēram, par elektroietaišu ierīkošanu,¹⁹ grāvju ierīkošanu un uzturēšanu pilsētas teritorijā,²⁰ skursteņu un dūmvadu slaucīšanu,²¹ kas mūsdienu izpratnē vērtējami kā labvēlīgas vides principa nostiprināšana tiesiskajā regulējumā.

Prasība pēc būvniecības procesa vienotības kā pamatprincipa būvniecībā saskatāma būvniecību regulējošo noteikumu sadrumstalotībā, kas radīja grūtības no piemērošanas viedokļa²². Tāpēc minētās problēmas risināšanai tika definēta būvniecības

procesa shēma, kura paredzēja: 1) apbūves plāna izstrādi, 2) noteikumus būvprojekta izstrādei, 3) prasības projekta saskaņošanai, 4) pilsētas valdes atļaujas saņemšanu pirms būvdarbu sākšanas pie jaunbūvēm un pārbūvēm,²³ 5) darbu izpildes uzraudzību, gan attiecībā uz drošu un piemērotu celtniecības materiālu izvēli, gan projekta prasību īstenošanu²⁴.

Sabiedrības interešu aizsardzības un vides aizsardzības principu iedzīvināšanās saskatāma būvniecības regulējuma attīstības divos virzienos. Pirmkārt, ugunsdrošības prasību konkretizēšana – vesela nodrošinājuma kompleksa izveidošana, kas aptver: 1) policejisku kontroli par būvniecību, 2) standartizāciju, 3) ugunsdrošu materiālu un konstrukciju ieviešanu praksē, 4) pilsētbūvniecības plānošanas risinājumus, 5) aizliedzošās tiesību normas pret ugunsnedrošu dzīvojamo būvniecību²⁵. Otrkārt, prasību pieņemšana apkārtējās vides saglabāšanai. Nacionālās celtniecības komitejas (dibināta 1936. gada 14. janvārī) uzdevums bija arī apkārtējās vides aizsardzība, ainavas īpatnību un savdabības izkopšana, nacionālā gara celtniecībā nostiprināšana, priekšlikumu izstrādāšana par pieminekļu aizsardzību, vecu celtnu nojaukšanu²⁶. Šādi apsvērumi pašvaldības mudināja pieņemt noteikumus apkārtējās vides aizsardzībai. Piemēram, lupatu, ādu, kaulu noliktavas bija „cieši aizliegts atvērt miesta centrā, bet tās ierīkojamas vienīgi ārpus miesta speciāli tam ierādītos zemes gabalos, ievērojot likuma noteikumus”²⁷. Piesārņojuma vietu atrašanās attālumu noteikšana līdz ūdens ņemšanas vietām, speciālu materiālu lietošanas prasības atsevišķās būvēs higiēnas noteikumu ievērošanas labad lika pamatu drošas vides radīšanai. Piemēram, Vecauceces miestā²⁸ bija aizliegts ierīkot akas tuvāk par 10 asīm no netīrumu vietām (atejām, lopu kūtīm). Pirtīm grīdas jāizgatavo no viegli nomazgājamiem materiāliem. Gaļas produktu tirgotavās jāizmanto atbilstoši, viegli kopjami materiāli, pareizi jāierīko durvis, logi, jāizvēlas atbilstošs telpu lielums²⁹. Jautājumi par pievienošanas pilsētu kanalizācijas tīkliem, ūdensvadu ierīkošanu tika regulēti ar saistošo noteikumu palīdzību. 1924. gadā izdotie Rīgas pilsētas saistošie noteikumi par obligātu pievienošanas pilsētas sistemātiskās kanalizācijas tīklam³⁰ paredzēja katru gadu obligāti pievienojamo gruntsgabalu skaitu kopējam tīklam.

Nostiprinājās ‘atļauju’ princips. Atļauju kā obligātu priekšnoteikumu būvniecībai paredzēja šādos gadījumos: 1) jaunbūvju celšanai, 2) esošo ēku pārbūvei, 3) gruntsgabalu sadalīšanai

vai apvienošanai, 4) ceļu, ielu ierīkošanai, robežu žogu celšanai, 5) grāvju rakšanai un kanalizācijas izveidei, ja tas aizskartu kaimiņu vai pilsētas vai ciema intereses. Pilsētu saistošajos noteikumos iestrādāja jauna veida 'atļauju' – „remonta atļauju”, kas attiecās uz fasādes apšuvuma, apmetuma atjaunošanu vai izlabošanu, jumta seguma un pamatvainaga atjaunošanai, pastāvošo krāšņu, pavadu, dūmeņu un dūmvadu atjaunošanai un sīkiem un mazsvarīgiem būvdarbiem³¹.

Tiesiskuma principa attīstību veicināja pašvaldību lomas pieaugums būvniecības procesa organizācijā. Tika iedibināta progresīva sūdzību iesniegšanas un izskatīšanas procedūra par pašvaldības rīcību būvniecības jautājumos³². Sūdzības par pilsētas vecākā lēmumu un rīkojumu nelikumību ieinteresētās personas un iestādes varēja iesniegt Iekšlietu ministram. Savukārt sūdzības par saistošu noteikumu nelikumību vai to atcelšanu ieinteresētās personas un iestādes varēja iesniegt Senāta administratīvajam departamentam.

Vides aizsardzības principa attīstība saistāma ar būvniecībai svarīgo lietošanas tiesību aprobežojumu nostiprināšanu 1937. gada 28. janvāra pieņemtajā Civillikumā:³³ gan būvju un ēku lietošanas tiesību, gan ietaišu, apstādījumu un ūdeņu lietošanas tiesību aprobežojumi. Likumā kā pamatprasība tika izvirzīts noteikums, ka katram būves īpašniekam, lai aizsargātu sabiedrisko drošību, jāuztur sava būve tādā stāvoklī, ka nevar rasties kaitējums ne kaimiņiem, ne garāmgājējiem, ne tās lietotājiem³⁴. Civillikumā paredzētie aprobežojumi tika attīstīti ar attiecīgiem būvniecības noteikumiem (1085. pants). Svarīgi, ka likums aizliedza darbības, kas var apdraudēt sabiedrisko drošību, veselību, ietaises, no kurām var sagrūt vai bojāties kaimiņam piederoša būve.

Tātad, būvniecības publiskā procesa principu attīstība šajā periodā jāsaieta ar nepieciešamību tiesiskajā regulējuma maksimāli paredzēt praksē atrodamos problēmjautājumus un saskaņot jau iepriekš pieņemtos tiesību aktus. Minētajam apsvērumam kalpoja 1940. gadā izdotie Vispārīgie būvdarbu noteikumi, kuros galvenokārt tika risināti šādi jautājumi: 1) par būvniecības darbiem, kurus izpilda uzņēmēji: līgumu noslēgšana, nodokļi, sociālo likumu pildīšana; 2) tehnisku strīdu izšķiršanas, trūkumu novēršanas un nepareizi izpildīto darbu izlabošanas kārtība; 3) būves nospraušana dabā; 4) darbu izpildīšanas noteikumi; 5) būvju nojaukšanas kārtība; 6) uzmērīšanas veikšana par izpildītiem darbiem, kļūdu labošana; 7) neparedzētu darbu cenas³⁵. Aktualizējot nepieciešamību sekot, lai ēkas celtu pēc būvprojektiem,

ja tādi nepieciešami un lai būvdarbus izdarītu vienīgi personas, kurām saskaņā ar pastāvošajiem likumiem un noteikumiem ir uz to tiesības, paplašinājās tiesiskas būvniecības principa nozīme. Kā obligāta nostiprinājās prasība pārbaudīt izmantojamo konstrukciju, pielietoto materiālu piemērotību konkrētām ēkām un apstiprināti noteikumi privātu būvdarbu uzsākšanai³⁶.

Svarīgāko jautājumu risināšana, izmantojot būvnoteikumus, parāda, ka par pilsētu apbūves regulēšanas efektīvāko instrumentu tika atzīti būvnoteikumi – katrai pilsētai savi. Vienlaikus dažādu Latvijas pilsētu būvnoteikumos ir daudz kopīga. Visos atrodams obligāts noteikums, lai katram dzīvoklim būtu atsevišķs sanitārais mezgls ar tiešu ieeju no dzīvokļa. Vienlaikus vērojamās galvenās atšķirības visumā atbilda katras pilsētas vietējām īpatnībām (piemēram, attiecībā uz maksimālo koka ēku augstumu)³⁷. Par augstāku pakāpi celtniecības normatīvajā regulējumā vajadzēja kļūt speciāliem pilsētu celtniecības likumiem, kuri reglamentētu pilsētībūvniecības ekonomikas juridiskos aspektus, kā arī noteiktu apbūvējamo teritoriju obligāto inženiertehniskā labiekārtojuma līmeni³⁸. Tomēr šos jautājumus Latvijas Republikas likumdošana līdz 1940. gadam nepaguva atrisināt.

1991. gadā pēc Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanas tika uzsākta pāreja no PSRS celtniecības normām un noteikumiem uz ar Eiropas Savienības tiesisko regulējumu harmonizētu tehnisko normatīvu – Latvijas Republikas būvnormatīvu sistēmu. Tomēr daudzus gadus nācās izmantot PSRS un Latvijas PSR normatīvus, jo jaunu normatīvu izstrādāšana bija darbietilpīgs un dārgs process. Nepieciešamība apzināt joprojām piemēroto padomju laika normatīvo aktu sarakstu rezumējās ar 1992. gada maijā apstiprināto LBN 100 „Būvnormatīvu sarakstu”, kur tika uzskaitīti 188 normatīvie akti. Latvijas PSR Valdības lēmumi un rīkojumi par individuālās celtniecības regulēšanu, celtniecības projektēšanas noteikumi, būvdarbu kvalitāti regulējošie normatīvie akti tika atcelti 1993. gada 22. aprīlī³⁹. Šī laika īpatnība bija, ka normatīvie akti tika pieņemti lielā steigā, bez pietiekama izvērtējuma, tādējādi radot nevērīgu attieksmi pret būvniecības principu izstrādi un īstenošanu. Piemēram, pilsētu un pagastu plānošanas noteikumus LBN 100⁴⁰ var minēt kā ievērojamu šķērslī būvniecības tiesiskā regulējuma atjaunošanā, kas atstāja negatīvas sekas uz tiesiska būvniecības procesa nodrošināšanu. Būvnormatīvs „nekad nav publicēts oficiālajā

laikrakstā”,⁴¹ tajā pašā laikā zaudējis spēku tikai 2006. gada 1. janvārī. Visu iepriekšminēto laika periodu šie noteikumi noteica galvenās prasības Latvijas Republikas likumā „Par teritoriālpilnoņumiem” minētajiem teritoriālpilnoņumu projektiem un detalizēja, kā arī konkretizēja projektēšanas mērķus un uzdevumus, papildinot ar normām, kas nav ietvertas likumā⁴². Tikai 2004. gada 14. oktobra vērtējumā Tieslietu ministrija „Atzinumā par normatīvo aktu spēkā esamību” secināja, ka LBN 100 neatbilst ārējā normatīvā akta spēkā esamības pazīmēm – ir uzskatāms par iekšējo normatīvo aktu⁴³. Šāda būvniecības publiskā procesa kārtība padarīja par ļoti problemātisku atklātības principa attīstību.

Pakāpeniski nostiprinājās būvniecības un teritorijas plānošanas loģiskā tiesiskā saikne: būvniecība kā teritorijas plānošanas sekas. Minētais apstiprinās ar vairākiem apsvērumiem. 1995. gada 10. augustā⁴⁴ tika pieņemts būvniecības nozares normatīvais pamats – Būvniecības likums⁴⁵. Likums sastāvēja no desmit nodaļām, sniedzot būvniecībā lietoto svarīgāko terminu skaidrojumu; zemes gabala apguves prasības; valsts pārvaldes un pašvaldību institūciju uzdevumu un kompetences skaidrojumu. Ar šo likumu tika iedibinātas sertifikātu un licenču nepieciešamības prasības būvniecības procesā; definēti būvniecības pamatnoteikumi; dotas pamatprasības būvuzraudzībai un būvniecības kontrolei. Sabiedrības līdzdalības princips aktualizējas ar Būvniecības likuma grozījumiem – Pārejas noteikumu 10. punkta pieņemšanu, kas paredzēja, ka no 2003. gada 31. decembra vietējās pašvaldības, kurām nav spēkā esoša teritorijas plānojuma (arī detālā plānojuma), jebkura būvniecības iecere nododama publiskai apspriešanai,⁴⁶ tā ierobežojot būvniecību, kas neatbilst ilgtspējības prasībām.

Straujā īpašumu denacionalizācija radīja nepārvaramu vēlmi iespējami ātri izmantot atgūtos īpašumus, veicot tajos būvniecību. Tomēr bez teritorijas plānoņumiem būvniecība noritēja haotiski, atbilstoši tikai konkrētās vietējās pašvaldības izpratnei (vienīgi Rīgā bija teritorijas plānoņums). Padomju laikā izstrādāto teritorijas plānoņumu izstrādē sabiedrība nebija iesaistīta. Tāpēc pēc neatkarības atgūšanas bija nepieciešams atrast veidu kā būvniecības publiskajā procesā saskaņot valsts, sabiedrības, privātīpašnieku intereses. Visbeidzot, kad sabiedrības līdzdalība normatīvajā regulējumā bija paredzēta, nebija pieredzes, kādā veidā tā īstenojama. Izplatīta bija tāda pašvaldību attieksme, ka sabiedrības iesaistīšana teritorijas

plānošanas un būvniecības procesā ir uzskatāma tikai par formālu procedūru un sabiedriskās apspriešanas organizēšana un rezultātu apspriešana ir tikai formāla likuma prasība⁴⁷. Izpratne par to, ka sabiedrības līdzdalības princips sniedz labāku izpratni par vides sakarā notiekošajiem procesiem un sekmē taisnīgāka lēmuma pieņemšanu, vienlaikus pārliecinot sabiedrību par to, ka izteiktie viedokļi ir apspriesti,⁴⁸ radās pakāpeniski vairāku gadu garumā. Detālpilnojums kā galvenais plānošanas instruments kļuva par pamatu jaunu zemes vienību noteikšanai un esošo zemes vienību izmaiņām, kas nosaka vietējās pašvaldības teritorijas attīstības iespējas, virzienus un aprobežojumus, grafiski attēlo teritorijas pašreizējo un plānoto (atļauto) izmantošanu, detalizē augstāka līmeņa teritorijas plānojumos noteiktās prasības, teritorijas un objektus, ko pašvaldība pieņem kā pašvaldības saistošos noteikumus⁴⁹.

Tādējādi pašvaldību kompetencē nonāca plašas pilnvaras un atbildība par rajona teritoriju apbūves plānošanu un apbūves kontroli⁵⁰. Pašvaldība varēja arī neatļaut apbūvi vai ierosināt to koriģēt, lēmumā motivējot, kādas likumu normas nepieļauj šādu būvniecību, vai pamatot lēmumu ar teritoriālpilnošanas vai būvniecības publiskās apspriešanas rezultātiem. Vispārīgajos būvnoteikumos tika noteikts, ja pašvaldībā nav apbūves noteikumu, tad, lai saņemtu būvatļauju no būvvaldes, ir jāsaņem plānošanas un arhitektūras uzdevums, kurā noteiktas prasības zemes gabala plānojumam un apbūvei⁵¹. Uzskatāms, ka šī prakse turpināja neatbalstāmu padomju laikā iedibināto kārtību, kad ierēdņiem bija lielas iespējas interpretēt to, „kā ir pieļaujams attīstīt noteiktu teritoriju”⁵², vienlaikus sabiedriskās apspriešanas un sabiedrības līdzdalības principus atstājot tikai kā normatīvajā regulējumā esošu pozitīvizētu formulējumu.

Vides aizsardzības principa aktivizēšanās kļuva iespējama līdz ar iedzīvotāju iesaistīties vides tiesiskajā veidošanā vēlmes pieaugumu. Iespēju piedalīties iecerētās būvniecības publiskajā apspriešanā un lēmumu pieņemšanā savas dzīvesvietas administratīvajā teritorijā iedzīvotājiem deva pieņemtie Būvniecības publiskās apspriešanas noteikumi Nr.309⁵³. Savukārt likumā Par vides aizsardzību⁵⁴ no 2003. līdz 2006. gadam teritorijas plānošana bija minēta kā viens no līdzekļiem, kas nodrošina vides aizsardzību. Apbūves noteikumi saskaņā ar Būvniecības likumu tika minēti kā obligāti visiem būvniecības dalībniekiem un attiecas uz visu veidu būvēm. Tomēr nācās saskarties ar būtisku problēmu – teritorijas plānošanas

nosacījumi tika pārkāpti, un pieļauta būvniecība bez rajonu ģenerālplāniem, detālplānojumiem, īstenojot teritoriju nelikumīgu apbūvi, jo vairumā gadījumu pašvaldības kavējās ar teritorijas plānojumu izstrādi⁵⁵. Plānošanas kā iespējas veidot savas apdzīvotās vietas telpisko formu, infrastruktūru, ar mērķi iedzīvotājiem nodrošināt piemērotu dzīves vidi nonāca pretrunā ar cilvēku vēlmi panākt iespējami ātrāku būvniecību, būvēt kāpu aizsargjoslā, citu liegumu neievērošana. Sašaurinot detālplānojumu izstrādes nepieciešamību un pastāvot ļoti mainīgam tiesiskajam regulējumam, saasinājās atklātības problēma lēmumu pieņemšanā pašvaldībā un tika ierobežotas sabiedrības tiesības piedalīties savas teritorijas veidošanā. Rezultātā būvniecība bieži norisinājās haotiski⁵⁶.

Tāpēc aktuāla kļuva piekrastes ilgtermiņa attīstības principa izmantošanas nodrošināšana. Šis jautājums prasīja risinājumus, kas pārsniedz vienas pašvaldības vai nozares kompetenci, jo piekraste jāuzlūko kā vienots piekrastes dabas un kultūras mantojums, kas prasa ilgtspējīgas attīstības plānu, vienlaikus nodrošinot piekrastes aktīvu izmantošanu⁵⁷. Atklājās, ka vairākos gadījumos jaunizveidotā apbūve ir izveidota tieši uz vai aiz krasta kāpu aizsargjoslas robežas. Tādējādi gadījumos, kad jūras krasta noskalošanās dēļ krasta kāpu aizsargjosla varētu tikt noteikta dziļāk iekšienē, šī apbūve varētu tikt ietverta krasta kāpu aizsargjoslā⁵⁸. Šādu situāciju daļēji radīja tas, ka piekrastes pašvaldību teritorijas plānojumos tika noteiktas plašas ciemu platības. Šo problēmu novēršanai jāmin vairāki instrumenti: 1) attīstības plānošana piekrastē, sadarbojoties valsts institūcijām, pašvaldībām, iesaistot sabiedrību; 2) piekrastes pašvaldību teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumu precizēšana, ietverot gan raksturīgo piekrastes apbūves principu saglabāšanu, gan nodrošinot sabiedrības patstāvīgu iesaisti lēmumu pieņemšanā; 3) zemes īpašumtiesību jautājumu atrisināšana piekrastes zonā, precizējot īpašnieku kompetenci piekrastes joslas apsaimniekošanā.

Aizsargjoslu likuma pieņemšana 1997. gadā novērsa piekrastes joslas vienlaidus apbūves iespējamību ar sabiedrības interešu aizsardzības principā ielasāmajiem pietiekami plašajiem ierobežojumiem attiecībā uz jaunizveidojamo īpašumu lielumu un aizsargjoslu platumu⁵⁹. Tomēr joprojām vērojama nemitīga sadursme starp ekonomiskajām un sabiedrības interesēm,⁶⁰ meklējot kompromisus piekrastes apbūvē.

Tikai pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas arī Latvijas tiesību

sistēmā pienācīgu vietu ieņēma divās ANO konferencēs lemtais un tur deklarētie principi. 1972. gada Stokholmas konference, kurā globālā mērogā vides aizsardzība tika saistīta ar cilvēktiesībām, atzīstot, ka cilvēka pamattiesības ir arī tiesības uz labvēlīgu dzīves vidi un ka vide ir resurss, kas ir kopīgs visiem⁶¹. 1992. gada Riodežaneiro konferencē par vides aizsardzības pamatprincipu tika atzīts ilgtspējīgas attīstības princips. Pieņemtā Rīcības programma 21. gadsimtam (Agenda 21)⁶² par nozīmīgu ilgtspējīgas attīstības principa iedzīvināšanas līdzekli vides plānošanā un īstenošanā atzina vides informācijas pieejamību un sabiedrības līdzdalību ar vidi saistītu jautājumu izlemšanā. 1998. gadā parakstīšanai tika atvērta Orhūsas konvencija par pieeju informācijai, sabiedrības līdzdalību lēmumu pieņemšanā un pieeju tiesu varai vides jautājumos⁶³ (turpmāk – Orhūsas konvencija). Balstoties uz ilgtspējīgas attīstības principu, Latvijai turpmāk jāīsteno vides aizsardzības pamatprincipi, tajā skaitā, būvniecības jomā, jo arī Satversmes 115. pants⁶⁴ liek valstij izveidot un nodrošināt efektīvu vides aizsardzības sistēmu.

Sabiedrības un dabas mijiedarbības mehānisma izveide, garantējot vides aizsardzību un iedzīvotāju tiesības uz kvalitatīvas dzīves vides principa īstenošanu, aizsākās ar Likumu par vides aizsardzību⁶⁵ (šobrīd zaudējis spēku). Jāizceļ likumā papildus ‘sūdzību’ procedūrai paredzētās: 1) iedzīvotāju tiesības organizēt sabiedrības protestus, mītiņus un citus masu pasākumus pret ekoloģiski bīstamu saimniecisko un cita veida iedarbību uz vidi; 2) iedzīvotāju tiesības griezties tiesībaizsardzības iestādēs ar prasību atcelt vai apturēt valsts pārvaldes institūciju, amatpersonu lēmumus un rīkojumus, kas pieņemti vides jautājumos, ignorējot iedzīvotāju un sabiedrisko organizāciju tiesības un likumīgās intereses; 3) iedzīvotāju tiesības pieprasīt no kompetentām valsts institūcijām un amatpersonām ziņas par projektējamo un jaunceļamo objektu ietekmi uz vidi un izteikt savus iebildumus un priekšlikumus, piedalīties referendumos par likumiem un likumprojektiem ekoloģijas jautājumos.

Būvniecības publiskā procesa regulējums vainagojies ar 2013. gada 9. jūlijā pieņemto jaunu Būvniecības likumu, kas stājās spēkā 2014. gada 1. oktobrī,⁶⁶ kura 4. pantā paredzēti arhitektoniskās kvalitātes princips, inženiertehniskās kvalitātes princips, atklātības princips, ilgtspējīgas būvniecības princips, vides pieejamības princips kā tiesību norma.

Arhitektoniskās kvalitātes princips likumprojektā ietverts,

ievērojot 2000. gadā Florencē pieņemto Eiropas ainavu konvenciju, Eiropas Savienības Padomes 2001. gada 12. februāra rezolūciju par arhitektonisko kvalitāti pilsētas un lauku vidē (2001/C73/04), kā arī Arhitektūras politikas pamatnostādnes 2009.–2015. gadam⁶⁷. Principa mērķis veicināt to, ka, projektējot būves, tiks radīta kvalitatīva arhitektoniskā vide, kas izceļ dabas vai pilsētas ainavas individuālo identitāti, organiski iekļaujoties kultūrvīdē, tādējādi saglabājot esošo kultūras mantojumu.

Atklātības princips būvniecības procesā ietverts, pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 115. pantu, kā arī ievērojot 1998. gada Orhūsas Konvenciju “Par pieeju informācijai, sabiedrības dalību lēmumu pieņemšanā un iespēju griezties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem”⁶⁸. Principa mērķis – veicināt to, ka būvniecības procesā tiks sasaistītas vides tiesības ar cilvēka tiesībām, un sabiedrība tiks informēta par paredzamo būvniecību un saistībā ar to pieņemtajiem lēmumiem. Tomēr sabiedrības līdzdalība Būvniecības likumā netika paredzēta.

Ilgspējīgas būvniecības princips Būvniecības likumā iestrādāts, ievērojot ilgtspējības modeļa pamatnostādnes, kas formulētas tādos starptautiskajos dokumentos kā 1987. gadā publicētajā Pasaules vides un attīstības komisijas (Bruntlandes komisijas) ziņojumā “Mūsu kopējā nākotne”, 1992. gadā Riodežaneiro pieņemtajā ANO ilgtspējīgas attīstības Rīcības plānā 21. gadsimtam, 2001. gadā Gēteborgā formulētajā un vēlāk 2006. gadā precizētā ES Ilgtspējīgas attīstības stratēģijā, kā arī Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā, uzsverot ilgtspējības attīstības elementu saglabāšanu ne vien dabiskās, bet arī pilsētas ekosistēmās⁶⁹. Minētā principa mērķis – veicināt tādu būvju radīšanu būvniecības procesā, kas nodrošinātu esošajām un nākamajām paaudzēm kvalitatīvu dzīves vidi, kā arī nodrošinās ar būvju funkcionēšanu nepieciešamo energoresursu pieejamību, būvējot ne tikai jaunas būves, bet arī, sekmējot esošo būvju izmantošanu un pielāgošanu tā, lai nodrošinātu vides prasību ievērošanu.

Vides pieejamības princips Būvniecības likumā paredzēts, ievērojot ANO 2006. gada Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām⁷⁰, tā mērķis – veicināt radīt būves, kā arī, pārbūvējot vai atjaunojot būves, tās pielāgot, lai vide būtu piemērota ikvienai personai – gan personām ar dažādiem funkcionāliem traucējumiem (redzes, dzirdes, kustību vai garīga rakstura), gan arī gados vecākiem

cilvēkiem un cilvēkiem ar maziem bērniem.

Pēc Zolitūdes traģiskajiem notikumiem ar likumu „Grozījumi būvniecības likumā”⁷¹ būvniecības publiskā procesa regulējumā atgriežas sabiedrības līdzdalības princips, atbilstoši kuram Būvniecības likumā noteiktajos gadījumos tiek nodrošināta būvniecības ieceres publiska apspriešana.

Vairāku principu iekļaušana Būvniecības likumā tuvina būvniecības publisko regulējumu mūsdienīgam un modernam būvniecības procesa tiesiskajam regulējumam, jo, balstoties uz likumā minētajiem pamatprincipiem, ir saskatāms pamats konkrētu strīdu risināšanai un sabiedrības interešu aizsardzībai.

Secinājumi

1. Analizējot būvniecības tiesiskā regulējuma vēsturisko attīstību, redzams, ka būvniecības publiskā procesa principi veidojušies kopā ar valsts attīstību, apdzīvoto vietu un pilsētu attīstību, būvniecības publiskā procesa mērķa definēšanu.

2. No būvniecības ciešās saistības ar teritorijas plānošanu, vides aizsardzību, dabas resursu saglabāšanu un racionālu izmantošanu, reģionālās attīstības plānošanu, būvniecības un mājokļu attīstības politiku izriet būvniecības publiskā procesa pamatprincipi, kas saistīti ar sabiedrības un kaimiņu tiesību aizsardzību.

3. Tiesiskās domas attīstība par būvniecības publiskā procesa pamatprincipiem izvirzījusi arhitektoniskās kvalitātes principu, inženiertehniskās kvalitātes principu, atklātības principu, sabiedrības līdzdalības principu, ilgtspējīgas būvniecības principu, vides pieejamības principu pamatoti izvirzījusi par vadošajiem spēkā esošajā būvniecības publiskajā regulējumā.

4. Mūsdienās būvniecības tiesiskās kārtības radīšanā, izmantojot dažādo interešu svēršanu un maksimāli objektīvu izvērtēšanu, paturot prātā dažādu tiesiski regulējamu aspektu pakāpenisku pieaugumu, nākotnes virziens varētu būt vērst uz būvniecības tiesiskā regulējuma veidojošo principu piramīdas paplašināšanos, kur vērā ņemami visu būvniecības procesā iesaistīto dalībnieku un ieinteresēto personu interešu tiesiskā regulējuma precīzāka formulēšana. Līdz ar to piemērotākais jaunu tiesisko risinājumu ceļš būtu – iespējami rēķināties ar visu iepriekš minēto personu interesēm, atzīstot tos par līdztiesīgiem būvniecības procesa dalībniekiem.

Atsauces

- ¹ Būvniecības likums. Latvijas Vēstnesis, 146, 30.07.2013.
- ² Pagaidu noteikumi par buhwneezību un tās pahrwaldiscanas kahrtību. Valdības Wehstnesis, 1921. 15. jūnijs, nr.131., 1.-2. lpp.
- ³ Pārskats par iekšlietu ministrijas darbību. 1922. gads. Būvvaldes darbība 1922. gadā. Valdības Vēstnesis, 1923. 20. janvāris, 1. lpp.
- ⁴ Pirmās pilsētas, kas ieguva šādus būvnoteikumus, bija Sabile, Madona, Balvi, Dobele, Jaunjelgava, Ventspils, Cēsis, Valmiera.
- ⁵ Obligatoriošie noteikumi par skursteņu un citu dūmu vadu tīrīšanu Rīgā. Domes 1921. gada 17. februāra noteikumi. Valdības Vēstnesis, 1921. 18. aprīlis, nr.84, 3. lpp.
- ⁶ 1936. gadā Rīgas ģenerālplāns un pilsētas centrālās daļas detālplānojuma projekts tika iesniegts Ministru kabinetā. Tomēr minētie dokumenti netika apstiprināti. No: Rīgas pilsētas apstādījumu attīstības koncepcija. 32. lpp. Pieejams: [http://www.agenda21riga.lv/upload_file/apstadijumu\)koncepcija.doc](http://www.agenda21riga.lv/upload_file/apstadijumu)koncepcija.doc) [aplūkots 2017. gada 18. aprīlī].
- ⁷ Noteikumi par lauku dzīves atjaunošanu: Valdības rīkojums. Valdības Vēstnesis, 1922. 11. aprīlis, nr.83., 1. lpp.
- ⁸ Sacensības noteikumi paraugu ēku izbūvei jaunsaimniecībās. Valdības rīkojums. Valdības Vēstnesis, 1922. 2. decembris, nr.272, 1. lpp.
- ⁹ Krastiņa A. Zemnieku celtnes Vidzemē 19. un 20. gs. Grām.: Arheoloģija un etnogrāfija. Rakstu krājums. V. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas izdevniecība, 1963., 183. lpp.
- ¹⁰ Jau 1922. gadā atsevišķu apdzīvotu vietu obligātajos noteikumos paredzēts, ka ēkas celšanai miestos vai apdzīvotās vietās ar miesta raksturu jāsaņem atļauja, pirms tam aprīnča valdei jāiesniedz lūgumraksts un plāns, jāsamaksā zīmognodoklis. No: Obligatoriošie pagaidu noteikumi par būvēm Daugavpils aprīnķī. Valdības Vēstnesis, 1922. 5. maijs.
- ¹¹ Likums par administratīvām tiesām. Satversmes sapulces likums. Valdības Wehstnesis, 1921. 21. marts, nr.64., 1-2. lpp.
- ¹² Noteikumi par valsts, sabiedrisku un rūpniecības ēku būvju projektu sastādīšanu un apstiprināšanu. Valdības Vēstnesis. 1923. 26. aprīlis. Noteikumi par jaunbūvju un remontdarbu izvešanas un uzraudzības kārtību pie valsts, sabiedriskām un rūpniecības ēkām. Valdības Vēstnesis. 1923. 8. maijs, nr.96.

- ¹³ Ar 1922. gadu pēc atsevišķiem ministru kabineta izdotiem noteikumiem. No: Pārskats par iekšlietu ministrijas darbību 1922. gadā. Valdības Vēstnesis, 1923. 20. janvāris.
- ¹⁴ Pārskats par iekšlietu ministrijas darbību 1922. gadā. Valdības Vēstnesis, 1923. 20. janvāris.
- ¹⁵ Obligatoriiskie pagaidu noteikumi par būvēm Daugavpils apriņķī. Valdības rīkojums. Valdības Vēstnesis, 1922. 5. maijs, nr.99., 1. lpp.
- ¹⁶ Piemēram, pieminekļu aizsardzībai 1923. gada 26. jūnijā tika pieņemts likums, kam 1932. gadā pievienojās noteikumi par Pieminekļu valdi un Folkloras krātuvi. No: Likumu un Ministru kabineta rīkojumu krājums, nr.27/84; 32/199; 32/200.
- ¹⁷ Likums par būvniecības pārzināšanu: LR likums, Likumu un ministru kabineta noteikumu krājums, 13. burtnīca, 1927. gads 20. jūnijs; ar tiem tiek atcelti Noteikumi par būvniecības un būvtehnikas lietu pārzināšanu.
- ¹⁸ Noteikumi par valsts, sabiedrisku un rūpniecības ēku būvju projektu sastādīšanu un apstiprināšanu. Valdības Vēstnesis, 1923. 26. aprīlis, nr.88., 1. lpp.; Noteikumi par jaunbūvju un remontdarbu izvešanas un uzraudzības kārtību pie valsts, sabiedriskām un rūpniecības ēkām. Valdības Vēstnesis, 1923. 8. maijs, nr.96.
- ¹⁹ Noteikumi Rīgas pilsētas administratīvās robežās ierīkojamām elektrības ietaisēm. Valdības Vēstnesis, 1934. 17. decembris, nr.286., 4.-6. lpp.
- ²⁰ Saistoši noteikumi par atklātu grāvju ierīkošanu, uzturēšanu un tīrīšanu Ainažu pilsētas administratīvās robežās. Valdības Vēstnesis, 1927. 8. februāris, nr.30., 1. lpp.
- ²¹ Saistošie noteikumi par skursteņu un citu dūmvadu slaucīšanu Talsos. Talsu pilsētas domes 1933. gada 8. maija sēde. Valdības Vēstnesis, 1934. 31. maijs, nr.118., 5. lpp.
- ²² Tieslietu ministra H. Apsīša runa radiofonā 1934. gada 13. jūlijā. Valdības Vēstnesis, 1934. 16. jūlijs, nr.155, 1. lpp.
- ²³ Talsu pilsētas pagaidu saistošie būvnoteikumi. Valdības Vēstnesis, 1925. 9. decembris, nr.276.; Obligatoriiskie pagaidu noteikumi par būvēm Daugavpils apriņķī. Valdības Vēstnesis, 1922. 5. maijs, 1. lpp.
- ²⁴ 1928. gadā tika izdots Pilsētu zemju likums un Noteikumi pilsētu apbūves un izbūves plānu izstrādāšanai un izstrādāšanas kārtībai. 1923. gadā bija pieņemti vispārējie noteikumi par valsts, sabiedrisko

un rūpniecības ēku projektu izstrādāšanu un apstiprināšanu, bet 1927. gadā – likums par būvniecības pārzināšanu. 20. un 30. gadu mijā parādījās virkne noteikumu par atsevišķu celtnu tipu un ēku daļu izveidojumu.

- ²⁵ Zemkopības ministrs J. Kauliņš 1934. gadā norādīja, ka valstī veicināma ugunsdroša būvniecība visās dzīves nozarēs, izlietojot akmeņus, ķieģeļus, kaļķi, cementa izstrādājumus, proti, vietējos būvmateriālus. No: Zemkopības ministra J. Kauliņa runas radiofonā 1934. gada 15. jūnijā. Valdības Vēstnesis, nr.133., 2.lpp.
- ²⁶ Krastiņš J. Latvijas Republikas būvmāksla. Rīga: Zinātne,1992., 17.-18. lpp.
- ²⁷ Vecauces miesta obligatoriskie noteikumi. Valdības Vēstnesis, 1922. 10. maijs, nr.103., 5.l pp.; Saldus pilsētas obligatoriskie sanitārie noteikumi. Valdības Vēstnesis, 1923. 12. janvāris, nr.9., 5. lpp.; Saistošie noteikumi par sētu tīrību, samazgu bedru un cūku staļļu būvēm Valmieras pilsētā. Valdības Vēstnesis, 1925. 26. augusts, nr.189., 3. lpp.
- ²⁸ Vecauces miesta obligatoriskie noteikumi. Valdības Vēstnesis, 1922. 10. maijs, nr.103., 5. lpp.
- ²⁹ Obligatoriiski noteikumi par tirgoschanos ar gaļu, gaļas produktiem un gaļas tirgotawu eekahrtu Rigas juhŗmalas pilsētā. Waldības Wehstnesis, 1921. 7. maijs, nr.100.
- ³⁰ Saistoši noteikumi par obligatorisku pievienošanas RĪgas pilsētas sistemātiskās kanalizācijas tīklam. Valdības Vēstnesis. 1924. 13. novembris, nr.259., 2.-3. lpp.
- ³¹ Jelgavas būvnoteikumi, saistoši pilsētas administratīvās robežās privātām personām, Jelgavas pašvaldībai un valsts iestādēm, ja nav paredzēti izņēmumi. Jelgavas pilsētas valdes 1934. gada 29. augusta sēdes noteikumi. Valdības Vēstnesis, 1934. 4. decembris, nr.275., 2.-4. lpp.
- ³² Pilsētu pašvaldības likums: LR likums. Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājums, 18. burtnīca, 1939. 12. jūlijs.
- ³³ Civillikums: Latvijas Republikas likums. Valdības Vēstnesis, 1937. 20. februāris, nr.41.
- ³⁴ Civillikuma 1084. pants.
- ³⁵ Vispārīgie būvdarbu noteikumi. Valdības Vēstnesis, 1940. 6. februāris.
- ³⁶ Saistoši noteikumi par privātu būvdarbu uzsākšanu. Valdības Vēstnesis, 1940. 6. februāris, nr.30., 1.-2. lpp.

- ³⁷ Ventspilī, Dobelē, Cēsīs, Madonā – 8 metri, Liepājā, Jelgavā, Daugavpilī, Kārsavā – 9 metri, Ludzā – 13 metri.
- ³⁸ Krastiņš J. Latvijas Republikas būvmāksla. Rīga: Zinātne, 1992., 69. lpp.
- ³⁹ Par būvniecības, būvindustrijas, arhitektūras un komunālās saimniecības jautājumos pieņemto republikas Valdības lēmumu un rīkojumu atzīšanu par spēku zaudējušiem: LR Ministru Padomes 1993. gada 22. aprīļa lēmums Nr.201. Pieejams: <http://www.akti.lv/naiser/text.cfm?key=0126041993042200201> [aplūkots 2018. gada 01. martā].
- ⁴⁰ Teritoriālplānošana. Pilsētu un pagastu izbūve LBN 100. Arhitektūras un celtniecības ministrijas 1992. gada 28. decembra pavēle Nr.118. Ziņotājs, 1992. 31. decembris, nr.51.
- ⁴¹ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2009. gada 19. novembra spriedums lietā Nr.2009-09-03, 16.1. punkts.
- ⁴² Teritoriālplānošana. Pilsētu un pagastu izbūve LBN 100. Arhitektūras un celtniecības ministrijas 1992. gada 28. decembra pavēle Nr.118. Ziņotājs, 1992. 31. decembris, nr.51. Stājās spēkā 1992. gada 28. decembrī, zaudējis spēku 2006. gada 1. janvārī. 1. punkts.
- ⁴³ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2009. gada 19. novembra spriedums lietā Nr.2009-09-03, 16.1. punkts.
- ⁴⁴ Likums tika pieņemts bez debatēm. No: Latvijas Republikas 5. Saeimas sēdes 1995. gada 10. augusta stenogramma. Pieejams: http://www.saeima.lv/steno/st_955/st1008.html [aplūkots 2018. gada 01. martā].
- ⁴⁵ Būvniecības likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1995. 30. augusts, nr. 131.
- ⁴⁶ Grozījumi Būvniecības likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 20. marts, nr. 44., 11. pants.
- ⁴⁷ Sabiedrības līdzdalība teritorijas plānošanas un būvniecības jautājumos. Litvins G., Markovskis K., Renner E., u. c. Rīga: sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS, 2008., 6. lpp.
- ⁴⁸ Meiere S. Par sabiedrības ietekmi uz publisko tiesību subjektiem un to lēmumiem. Latvijas Vēstnesis, 2001. 13. februāris, 2001. gada 20. februāris.
- ⁴⁹ Vietējās pašvaldības teritorijas plānojuma noteikumi. Ministru kabineta 2004. gada 13. janvāra noteikumi Nr.34. Latvijas Vēstnesis, 2004. 30. janvāris, nr.16.

- ⁵⁰ Par pagasta pašvaldību: Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas likums. Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1990. 9. martā, nr.10, 4. panta ceturtnā daļa; Par pilsētu pašvaldību: Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas likums. Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākās padomes un valdības Ziņotājs, 1990. 9. marts, nr.10.
- ⁵¹ Vispārīgie būvnoteikumi. Ministru kabineta 1997. gada 1. aprīļa noteikumi Nr.112. Latvijas Vēstnesis, 1997. 4. aprīlis, nr.88., 39. punkts.
- ⁵² Kūle L. Telpiskās attīstības veicināšana, veidojot kopīgu izpratnes telpu (COMMIN). II. Teritorijas plānošana Latvijā. Pieejams: http://commin.org/upload/Latvia/LV_Planning_System_in_Latvian.pdf [aplūkots 2018. gada 01. martā].
- ⁵³ Būvniecības publiskās apspriešanas noteikumi; Ministru kabineta 1997. gada 2. septembra noteikumi Nr.309. LR Saeimas un MK Ziņotājs, 1997., nr.19.; Vides aizsardzības likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2006. 15. novembris, nr.183.
- ⁵⁴ Par vides aizsardzību: LR likums. LR Saeimas un MK Ziņotājs, 1991. 29. augusts, nr.33. 5. panta 8 punkts (zaudējis spēku).
- ⁵⁵ Par būvniecības nacionālo programmu. Ministru kabineta 2002. gada 30. augusta rīkojums Nr.478. 1. punkts. Latvijas Vēstnesis, 2002. 04. septembris, nr.125.
- ⁵⁶ Steķe M. Klusa ainaviska pilsēta ģimenēm. Pieejams: <http://www.lanidalv.lv/information/press/archive/?id=45> [aplūkots 2013. gada 29. aprīlī].
- ⁵⁷ Īpaša ekonomiskā aktivitāte jau sākotnēji bija vērojama Liepājas, Ventspils, Rīgas rajonos un Jūrmalā. Būtiska būvniecības aktivitāte novērota Lapmežciemā, Apšuciemā, Plieņciemā, Mērsragā, Upesgrīvā, Kaltenē, Rojas pilsētā, Žocenē. No: Piekrastes telpiskās attīstības pamatnostādnes 2011.-2017. gadam (informatīvā daļa) 1.1. punkts. Pieejams: <http://www.polsis.mk.gov.lv/view.do?id=3634> [aplūkots 2018. gada 01. martā] 3.2. punkts, 3.3. punkts.
- ⁵⁸ Piekrastes telpiskās attīstības pamatnostādnes 2011.-2017. gadam (informatīvā daļa) 1.1. punkts. Pieejams: <http://www.polsis.mk.gov.lv/view.do?id=3634> [aplūkots 2018. gada 01. martā].
- ⁵⁹ Aizsargjoslu likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis. 1997. 25. februāris, nr.56/57.; Latvijas Republikas 6. Saeimas ziemas sesijas

- septītā (ārkārtas) sēde 1997. gada 5. februārī. Stenogramma. Pieejams: http://www.saeima.lv/steno/st_97/st0502.html [aplūkots 2018. gada 01. martā].
- ⁶⁰ Piemēram, 2002. gadā diskusijas izraisīja Aizsargjoslu likuma grozījumi par to, ka krasta kāpu aizsargjoslā nav pieļaujama jaunu ēku un būvju celtniecība, izņemot jau esošo ēku rekonstrukciju. Priekšlikums atbalstu neguva. No: Grozījumi Aizsargjoslu likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis 2002. 12. marts, nr.39.; Īvāns D. Spītības hronika. Pieejams: <http://www.ir.lv/2013/2/5/spitibas-hronika> [aplūkots 2013. gada 29. aprīlī]; Kārkliņa G. Mūsdienīga būvniecība roku rokā ar vēstures mantojumu. Pieejams: <http://www.mmp.multiprese.lv/index.php?n=588&a=8744> [aplūkots 2018. gada 01. martā].
- ⁶¹ Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment. Pieejams: <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?documentid=97&articleid=1503> [aplūkots 2018. gada 01. martā].
- ⁶² United Nations Conference on Environment&Development Rio de Janerio. Agenda 21. Pieejams: <http://www.sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf> [aplūkots 2018. gada 01. martā].
- ⁶³ Par 1998. gada 25. jūnija Orhūsas konvenciju par pieeju informācijai, sabiedrības dalību lēmumu pieņemšanā un iespēju griezties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 26. aprīlis, nr.64.
- ⁶⁴ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 23. oktobris, nr.308/312.
- ⁶⁵ Likums par vides aizsardzību: Latvijas Republikas likums. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1991. 29. augusts, nr.33/34.
- ⁶⁶ Būvniecības likums. Latvijas Vēstnesis, 146, 30.07.2013.
- ⁶⁷ Turpat.
- ⁶⁸ Turpat.
- ⁶⁹ Turpat.
- ⁷⁰ Turpat.
- ⁷¹ Grozījumi Būvniecības likumā. Latvijas Vēstnesis, 140, 18.07.2014. [aplūkots 2018. gada 01. martā].

Аннотация

Цель данной статьи – изучить эволюцию разработки принципов публичного процесса строительства. Автор показывает этапы формирования принципов публичного процесса строительства, а также отражает основные тенденции в будущем.

В процессе строительства имеется много интересов, которые вступают в конфликт и могут быть противоречивыми между собой. Прежде всего, есть интересы соседей, которые в основном связаны с вопросами частного права, и, во-вторых, с общественными или общими интересами, которые в основном связаны с правом на благоприятную среду. Целью публичного процесса строительства является защита этих интересов. В первые годы существования Латвийской Республики особое внимание было уделено строительному правовому регулированию, связанному с желанием создать систему, которая обеспечивает строительство в соответствии с заранее определенным планом и порядком и служит восстановлению национальной экономики после исторических потрясений. После восстановления независимости Латвийской Республики конструктивные принципы должны быть основаны на нормативных положениях и признаны в качестве инструмента, предусматривающего переход к осуществлению общественного публичного процесса строительства, уместного для западной юридической системы. Благодаря новому Закону о строительстве принципы строительства были «закреплены» в законе как правовые нормы, которые позволяют решать проблемы вовлеченных лиц в процессе строительства, а также вопросы соседства и охраны окружающей среды в соответствии с современными потребностями.

**Baltijas Starptautiskās akadēmijas un Rēzeknes Tehnoloģiju
akadēmijas zinātniski teorētiskā žurnāla
“Administratīvā un Kriminālā Justīcija” iesniegto rakstu
noformēšanas noteikumi
(vadlīnijas rakstu autoriem)**

1. Raksti, kurus iesniedz publicēšanai zinātniski teorētiskajam žurnālam “Administratīvā un Kriminālā Justīcija”, ir **problēmorientēti un satur zinātniskās pētniecības vai zinātniskās jaunrades elementu**, proti, tie risina kādu tiesību zinātnes problēmjaudājumu un satur zinātniska rakstura novitāti. Iesniegtajam rakstam jābūt **oriģinālam**, t.i., tas nedrīkst būt iepriekš publicēts vai iesniegts publicēšanai citos zinātniskajos izdevumos. Raksts tiks anonīmi recenzēts. Recenzents izvērtēs raksta satura atbilstību pētītajai tēmai, teksta zinātnisko kvalitāti un novitāti. Ja rakstu iesniedz studējošais, tas jāiesniedz kopā ar zinātniskā vadītāja recenziju.

2. Rakstu var iesniegt latviešu, angļu, vācu vai krievu valodā.

3. Iesniegtā raksta apjomam vajadzētu būt **ne mazākam par 0,5 autorloksnēm** (20 000 rakstu zīmes, ieskaitot atstarpes) un nevajadzētu pārsniegt **1 autorloksnī** (40 000 rakstu zīmes, ieskaitot atstarpes).

Tekstam ir jābūt *Microsoft Word* formātā. Lapas izmērs – A4.

Lapas malas: kreisā mala – 2,5 cm, labā mala – 2 cm, augšējā un apakšējā mala – 2 cm.

Izmantojamais fonts – Times New Roman.

Starprindu intervāls – *Single*.

Atkāpe rindkopas sākumā (*Tab*) – 1,27 cm.

Atstarpes starp vārdiem un pēc pieturzīmēm liekamas tikai vienu reizi katrā gadījumā. Izņēmums – pēdiņas un iekavas, kur iekšpusē, tās atverot, kā arī abpus defisēm atstarpes nav jāliek.

4. Rakstā iekļaujamās sastāvdaļas:

• **raksta nosaukums** – burtu izmērs 14 pt, Caps Lock, **Bold**, centrēts.

Raksta nosaukumam jābūt latviešu, angļu un krievu valodā;

• **ziņas par autoru (-iem):**

a) zinātniskais grāds, akadēmiskais amats un profesionālā kvalifikācija – burtu izmērs 12 pt, *Italic*, izlīdzināts lapas

kreisajā malā;

- b) autora vārds, uzvārds – burtu izmērs 12 pt, *Italic*, **Bold**, izlīdzināts lapas kreisajā malā;
 - c) pārstāvētā institūcija un ieņemamais amats, studējošiem – augstskola, kuru pārstāv, studiju programmas nosaukums – burtu izmērs 12 pt, *Italic*, izlīdzināts lapas kreisajā malā;
 - d) autora kontaktinformācija – tālrunis un e-pasta adrese.
- **raksta pamatteksts** – raksta ievaddaļā norāda pētāmās juridiskās problēmas aktualitāti, raksta mērķi, uzdevumus, kā arī norāda izmantotās izpētes metodes; raksta nodaļas satur skaidru un loģisku, argumentētu satura izklāstu; secinājumu daļā skaidri formulē pētījuma galvenos rezultātus, secinājumus, priekšlikumus. – burtu izmērs 12 pt, Regular, Justify.

Nodaļu nosaukumiem (jā tādi ir) jābūt 12 pt, **Bold**, centrētiem.

Ja kādu teksta daļu vēlas izcelt, jāizmanto **Bold** vai *Italic*.

Visi zīmējumi, tabulas un citi netekstuālie objekti ir jāievieto *TextBox*. Tie ir jānumurē un jānorāda to nosaukumi – burtu izmērs 12 pt, *Italic*, **Bold**. Publicējamās tabulas, shēmas vai diagrammas jā sagatavo tā, lai melnbaltajā variantā atšķirtos stabiņi, sektori un līnijas un tie būtu saprotami lasītājam.

Starp jebkurām divām raksta sastāvdaļām ir jābūt vienas rindas atstarpei;

- **atsauces** – jānumurē automātiski un jāievieto pēc raksta pamatteksta – 10 pt, Regular, Justify zem virsraksta **Atsauces** – 10 pt, **Bold**, centrēts;
- **anotācijas**: viena – obligāti angļu valodā, otrā – atšķirīgā no raksta pamatteksta valodā (latviešu, krievu, vācu). Ja raksts nav latviešu valodā, tad anotācijam jābūt angļu un latviešu valodā. Anotācijā jānorāda raksta mērķis, jāformulē pētījuma problēma, jāparāda novitāte un jāsniedz galvenie secinājumi. Anotācijas apjomam jābūt 1000 rakstu zīmes (ieskaitot atstarpes) – 10 pt, Regular, Justify zem virsraksta **Abstract, Anotācija, Аннотация vai Annotation** (attiecīgajā valodā) – 10 pt, **Bold**, centrēts.
- **5 – 6 atslēgvārdi** angļu un latviešu valodā.

5. Raksts iesniedzams elektroniskā formātā, to ievietojot žurnāla elektroniskās publicēšanas vietnē, veicot reģistrēšanos sadaļā informācija autoriem: <http://journals.rta.lv/index.php/ACJ/information/authors>

Ja nepieciešams tehniskais atbalsts saistībā ar raksta ievietošanu,
lūdzam sazināties:

Ilona Bulgakova

Atbrīvošanas aleja 115, Rēzekne, LV 4601, Latvija

Tālruņa nr.: + 371 29511421

E-pasts: ilona.bulgakova@rta.lv

vai

Gundega Bēriņa

Atbrīvošanas aleja 115, Rēzekne, LV 4601, Latvija

Tālruņa nr.: + 371 29225497

E-pasts: gundega.berina@rta.lv

**Baltic International Academy and Rezekne Academy of
Technologies
Scientific-Theoretical Journal
“Administrative and Criminal Justice”
Submission of Manuscripts
Instructions for Authors**

1. Papers that are submitted for publication to the scientific-theoretical journal *Administrative and Criminal Justice* **must be problem-oriented and must contain an element of scientific research or scientific creativity**. Papers must address problematic issues in legal issues. They also should represent scientific novelty. Papers must be **original**, namely, they could not be previously published or be under review at any other scientific journal. Papers are blindly peer reviewed. Reviewers are asked to comment on correspondence between the content of the paper and the researched subject as well as scientific quality and novelty of the paper. If a paper is submitted by a student, it must be accompanied by comments of the student's scientific advisor.

2. The Journal accepts papers in the following languages – Latvian, English, German or Russian.

3. The length of a submitted paper must be between 20,000 and 40,000 characters including spaces. It must be written in Times New Roman and must be saved as a *Microsoft Word* document. The page size must be A4. Page margins must be as follows: the left margin must be 2,5cm, right margin 2cm, top and bottom margins 2cm each. All text must be single spaced. Paragraph indent (*Tab*) must be 1,27cm. Authors must use a single space between words and after punctuation marks, the exception being quotation marks and parentheses which do not require single spacing.

4. A submitted paper must contain:

- **The paper title**, written in Times New Roman 14 points, Caps Lock, **Bold**, Centred, must be translated into the languages in which the abstracts were written.

- **Information about the author/s:**

- a) The scientific, academic or professional degree must be

written in Times New Roman 12 points, *Italic*, aligned to the left margin of the page.

- b) The author's first name and surname must be written in Times New Roman 12 points, *Italic*, **Bold**, aligned to the left margin of the page.
 - c) The author's affiliation and academic/professional post, the higher education institution and academic/professional program in which a student is enrolled must be written in Times New Roman 12 points, *Italic*, aligned to the left margin of the page.
 - d) The author must include his/her contact information, which should be either a telephone number or e-mail address
- **Abstract** in English. Abstracts must contain the aim of the paper, research question/s, research novelty and main conclusions. Abstracts must be 1000 characters in length, including spaces. They must be written in Times New Roman 10 points, Regular, Justify below the **Abstract** title (in a relevant language) – 10 points, **Bold**, centred.
 - **Keywords:** 5 to 6 words characterizing ideas and topics of paper.

- **The body of the paper.** The introduction of a submitted paper must contain information on the following issues: topicality of the researched legal issue, aim, objectives as well as research methods. Sections of the paper should contain clear and logical paper outline, based on arguments. The conclusion section should clearly state the main research results, conclusions and suggestions/proposals. The font size of sections must be 12 points, Regular, Justify.

Section titles, if at all, must be written in font size 12 points, **Bold**, Centered.

If any part of a submitted paper needs an emphasis, it should be delivered by using **Bold** or *Italic*.

All figures, tables and other non-textual objects must be placed into *TextBox*. They must be enumerated and entitled with the font size 12 points, *Italic*, **Bold**. Published tables, figures and diagrams should be designed in such a way that the white and black version can differentiate between columns, sectors and lines, thus, facilitating readers' comprehension of the presented information.

Any two sections of a submitted paper must be separated by one row space.

• **References** must be enumerated automatically and must be placed at the end of the body of the paper. They must be written in Times New Roman 10 points, Regular, Justify below the *References* title, using 10 points, **Bold**, centred.

• **Second Abstract**: – in different language from used for submitted paper (Latvian, Russian, German). If paper hasn't written in Latvian then **Abstract** should be in English and Latvian.

Abstract must contain the aim of the paper, research question/s, research novelty and main conclusions. Abstracts must be 1000 characters in length, including spaces. They must be written in Times New Roman 10 points, Regular, Justify below the **Abstract** title (in a relevant language) – 10 points, **Bold**, centred.

5. Papers must be submitted electronically, by posting them on website after registration:

<http://journals.rta.lv/index.php/ACJ/information/authors>

<http://journals.rta.lv/index.php/ACJ/about/submissions#onlineSubmissions>

If technical support is needed with regards to posting papers on website please contact:

Gundega Bēriņa

Atbrīvošanas aleja 115, Rēzekne, LV 4601, Latvija

Tālrunis nr.: + 371 29225497

E-pasts: gundega.berina@rta.lv

**Правила оформления статей
научно-теоретического журнала
Балтийской Международной академии и Резекненской
Технологической академии „Administratīvā un Kriminālā
Justīcija”**

1. Статьи, представленные для публикации в научно-теоретическом журнале „Administratīvā un Kriminālā Justīcija” („Administrative and Criminal Justice”), являются **проблемно-ориентированными и содержат научные исследования или творческий элемент**, то есть решают научные проблемы правоведения и содержат научную новизну. Представленные статьи должны быть оригинальными, то есть не должны быть ранее опубликованы или представлены для публикации в других научных изданиях. Рецензирование осуществляется анонимно двумя рецензентами. Рецензенты оценивают соответствие содержания статьи заявленной теме, научное качество и новизну. Если статью представляет магистрант или докторант, то необходимо представить также рецензию научного руководителя.

2. Статьи могут быть представлены на латышском, английском, немецком или русском языках.

3. Объем представленной статьи должен быть **не менее 0,5 авторского листа** (20 000 знаков, включая пробелы) и не должен превышать **1 авторский лист** (40 000 знаков, включая пробелы).

Текст должен быть в формате Microsoft Word. Размер страницы – А4.

Поля страницы: левое – 2,5 см, правое – 2 см, верхнее и нижнее – 2 см.

Основной шрифт – Times New Roman.

Междустрочный интервал – одинарный (*Single*).

Красная строка в начале абзаца (*Tab*) – 1,27 см.

Пробелы между словами и после знаков препинания ставятся только один раз в каждом конкретном случае.

4.1. Основные данные о статье:

- **название статьи** – размер шрифта 14 пт, Caps Lock, полужирный шрифт (**Bold**). Название статьи должно быть на английском, русском, латышском языках;
- **сведения об авторе (-ах)** не менее, чем на двух языках, один из которых – обязательно английский:
 - а) ученая степень – размер шрифта 12 пт, курсив (*Italic*), выравнивание по левой стороне;
 - б) имя, фамилия автора – размер шрифта 12 пт, курсив (*Italic*), полужирный шрифт (**Bold**), выравнивание по левой стороне;
 - в) представляемое место работы и занимаемая должность, для магистрантов и докторантов – вуз и название учебной программы – размер шрифта 12 пт, курсив (*Italic*), выравнивание по левой стороне;
 - г) контактные данные автора (-ов) – номер телефона и адрес электронной почты.
- **аннотации** – на двух языках, один из которых – обязательно английский, второй – в зависимости от языка основного текста статьи (латышский, русский, немецкий). Если основной текст статьи **не на** латышском языке, то аннотации должны быть на английском и латышском языках.

В аннотации необходимо указать цель статьи, сформулировать исследуемую проблему, продемонстрировать новизну и представить основные выводы. Объем аннотации должен составлять 1000 знаков (включая пробелы) – 10 пт, выравнивание по ширине (Justify) под заголовком на соответствующем языке (**Anotācija, Abstract, Annotation** или **Аннотация**) – 10 пт, полужирный шрифт (**Bold**), выравнивание по центру.
- **5 – 6 ключевых слов на английском языке.**

4.2. Основной текст статьи должен включать вводную и описательную часть:

- **во вводной части статьи** следует обосновать актуальность изучаемой юридической проблемы, указать цели и задачи статьи, объект исследования, а также использованные методы исследования;
- **описательная часть статьи (разделы статьи)** содержит

четкое и логичное, аргументированное изложение содержания статьи.

Названия разделов статьи (если таковые имеются) должны быть 12 пт, полужирный шрифт (**Bold**), выравнивание по центру.

4.3. Заключительная часть статьи

четко формулирует основные результаты исследования, выводы, предложения – размер шрифта 12 пт, выравнивание текста по ширине (Justify).

Чтобы выделить часть текста, используйте полужирный шрифт (**Bold**) или курсив (*Italic*).

Все рисунки, таблицы и другие нетекстовые объекты помещаются в *TextBox*. Их необходимо пронумеровать и указать названия – размер шрифта 12 пт, курсив (*Italic*), полужирный шрифт (**Bold**). Публикуемые таблицы, графики, диаграммы необходимо подготовить таким образом, чтобы в черно-белом варианте столбцы, секторы и линии различались и были бы понятны читателю.

Между любыми двумя составными частями статьи должен быть интервал – 1 строка.

4.4. Сноски

нумеруются **автоматически** (концевые автоматические сноски) и помещаются после основного текста статьи – 10 пт, выравнивание по ширине (Justify) под заголовком **Сноски** – 10 пт, полужирный шрифт (**Bold**), выравнивание по центру.

5. Статью следует представить в электронном виде, разместив на электронном сайте журнала и осуществив регистрацию в разделе „Информация для авторов”:

<http://journals.rta.lv/index.php/ACJ/information/authors>

<http://journals.rta.lv/index.php/ACJ/about/submissions#onlineSubmissions>

Если необходима техническая поддержка, просим обращаться:
Гундега Бериня (*Gundega Bēriņa*): gundega.berina@rta.lv